

H I T E L

T A R T A L O M:

Az új magyar művelődés alapjai	GYÖRFFY ISTVÁN
Korondi fazék	INCZE LAJOS
Zrínyi magyarsága	SZABÓ ZOLTÁN
Diákszöveikezeli mozgalom	SÁRY ISTVÁN
Az erdélyi fejedelemség társadalmi tényezői	JUHÁSZ ISTVÁN
Népkönyvtáraink helyzete	PARÁDI FERENC

METAMORPHOSIS TRANSYLVANIAE:

VENCZEL JÓZSEF: Pro domo; PADÁNYI GULYÁS JENŐ: A magyar paraszt három arca; ALBRECHT DEZSŐ: Józseffelva; KESE ATTILA: Népközösség és társadalomnevelés; SZÜCS ELEMÉR: N. T. K; V. S.: A magyar bankkérdés

Román és németnyelvű összefoglalás

CLUJ

1939

HITEL

SZERKESZTIK:

Albrecht Dezső, Kéki Béla, Venczel József, Vita Sándor.

Megjelenik negyedévenként öt iv terjedelemben.

Minden cikkért írója felel.

Kéziratok Venczel József szerkesztő címére küldendőek:

Cluj, Str. Regală 16.

Előfizetési ára egész évre 150 lej, 7 Pengő, 25 Kc.

Egyesszám ára: 40 lej.

Finom, famentes papírra nyomott amatőr kiadásunk

évi előfizetési ára: 300 lej, 12 pengő, 40 Kc.

Előfizetések és a lap szétküldésére vonatkozó kívánságok címe
a Hítel kiadóhivatala, Cluj, Str. Kogălniceanu 7.

Lapunk címfejét Széchenyi *Hítel*ének 1830. évi első kiadása címbetűi után készítettük.

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS LAPTULAJDONOS: ALBRECHT DEZSŐ.

AZ ÚJ MAGYAR MŰVELŐDÉS ALAPJAI*

A VILÁGHÁBORÚ óta azt látjuk, hogy korunk uralkodó eszméje, a nemzeti eszme egyre erősödik. Minden nemzet saját egyéniségének magából termelt nemzeti műveltségével igyekszik jelentőséget adni. A nemzethez ma már hozzászámítják a hagyományörző réteget, a népet is, és a nemzeti művelődésen nemcsak a középosztály magasabbrendűnek minősített, iskolák által terjesztett könyvművelődését értik, hanem a népnek magából kitermelt vagy régebben felülről leszállott és hagyományként őrzött, de teljesen áthasonított műveltségét is.

Nálunk 1848-ig a nemesség volt a nemzet, s ennek hagyományait tartottuk nemzeti hagyományoknak. A nemesség az európai művelődés hordozója volt, de emellett megtartotta történelmi hagyományait, sőt arra építette fel a magas kultúrát. 1848 után azonban a nemesség utóda, a középosztály, sok új, jobbára idegen elemmel bővült, akiknek ősei nem voltak a magyar történelem tényezői és formálói, akikben a magyar középosztály történelme nem vált hagyománnyá, s így gyökértelenül állottak s állanak ma is a mai középosztályban.

---

* Azt hisszük, hogy e tanulmány megjelentetésével komoly szolgálatot teszünk olvasóinknak, főként az erdélyi nevelőknek. Legfontosabb nemzeti feladataink egyike az új művelődés kialakítása és megszervezése. Sokan látják ezt nálunk is; az utóbbi időben sorra jelennek meg olyan eszméletető cikkek és tanulmányok nemcsak folyóirataink, hanem napilapjaink hasábjain is, amelyek mind a fenti tanulmányban tárgyalt új szellemiség és művelődés ügyét célozzák.

Györffy István dr. nevét – sajnálatos szellemi elszigeteltségünk ellenére is – sokan ismerik Erdélyben s gondolatait nevének megjelölésével vagy anélkül mind sűrűbben olvashatjuk sajtónkban. Méltó tehát, hogy az európai hírű tudóst, aki Veres Péterrel együtt bízást mondható parasztságunk és műveltsége legalaposabb ismerőjének, olvasóink a saját írásából ismerjék meg. Tanulmánya a hatalmas kérdéstömeg egészét felöleli, noha csak másfél ívnyi terjedelmű, annyira összefogó és rendszeres, az új művelődésnek vonatkozásait oly bőséggel tárgyalja, hogy bizonyos: ez az írás kátéja lesz mindazoknak, akik az új művelődés kérdéseiről gondolkodni, beszélni vagy írni akarnak. Szükséges is, hogy a tanulmányban érintett kérdéseket az illető munkarészletek emberei részletesen kifejtsék és alapelvei szerint az erdélyi teendőkre egyenként felhívják a figyelmet.

Folyóiratunk szerkesztősége el is határozta, hogy bevezetőül a következő számokban megjelenteti az Erdélyben történt eddigi kezdeményezések, lehetőségek és teendők vázlatát, hogy sajátos feladatainkat tekintve tovább szolgálja az új erdélyi magyar művelődés ügyét.

A háború után azt is be kellett látnunk, hogy *egymagában a magyar nyelv sem bizonyult nemzetmegtartó hagyománynak*. Akiket, főleg középosztálybelieket, megmagyarosodottnak tartottunk, – tisztelet a kivételnek, – hamar megalkudtak a helyzettel s elpártoltak, míg a nép, mely tekintet nélkül arra, hogy az iskolában megtanulta-e a középosztály történelmi hagyományait vagy sem, ma is megbontatlan egységben képviseli a magyar nemzetet. Azt meg már a háború előtt is megláthattuk volna, – ha nyitott szemmel nézünk, – hogy az *iskola útján magyarosítani nem lehet*. Hiszen vannak vegyes lakosságú falvak, melyeknek lakói iskola nélkül is évszázadok óta nemzedékről-nemzedékre beszélik egymás nyelvét, mégsem olvadnak egymásba. Sem a magyar történelem, sem a magyar nyelv nem bizonyult olyan nemzetfenntartó hagyománynak, mely urat, parasztot – magyart, nem magyart – elszakíthatatlanul egybeforrasztott volna.

Van azonban a magyar nyelven kívül egy olyan magyar nemzeti műveltségi kincsünk, melyet a magyarság háromnegyedrészé, a paraszt-ság vall magáénak, ez a néphagyomány. Ez a műveltség-állomány időtlen-idők óta halmozódik. Évezredek és évtizedek emlékei egyformán, feltalálhatók benne. Nagy értéke, hogy *általános és egyenlő*. A hagyományos népi művelődés az élet minden vonatkozására kiterjed, A nép ezt az élet iskolájában, a bölcsőtől a sírig tanulja. Minél távolabb áll a néphagyománytól az iskola és a könyv, annál kevésbé hat a népre, tehát annál erősebb a hagyományok uralma. A hagyományokat a népből kiverni nem lehet. Kereszténységünk ezeréves, mégis az ősi pogány hit képe a néphagyományokból nem nagy fáradtsággal ma is helyreállítható. Zeneoktatásunk a magasfokú nyugati zenekultúra minden népszerűsítése mellett sem tudta az 1500 éves bolgár-török hagyományokat teljesen elenyésztetni. A magyar nép nyelvén mitsem változtatott az a körülmény, hogy a középosztály századokon át latin nyelven írt és beszélt, majd a nemzeti eszme fellobbanásakor deákos, németes, franciás iskolával, nyelvújítással akart magasabbrendű nyelvet létesíteni. Végül is Petőfi és Arany magyar népi hagyományérezékén keresztül diadalmaskodott a nép nyelve, s ma kétes esetekben még az Akadémia is a népnyelvre utal.

Vajjon nem érkezett-e el az ideje, hogy a középosztály felülvizsgálja a nemzeti műveltségről vallott eddigi felfogását s a néphagyományokat tegye a magyar nemzeti kultúra alapjává? Könnyebb volna a magyar nemzet egynegyedrészt kitevő középosztálynak a nemzet háromnegyedrészt kitevő nép ősi magyar hagyományait átvenni, mint fordítva. Az a roppant szakadék, ami ma úr és paraszt közt fennáll, egyszerre áthidalható volna, s ez a művelődéspolitikai a magyar nemzet fennállását újabb ezredévre biztosítaná.

Hangsúlyozom, hogy az a tény, hogy az iskolai és könyvkultúrát szembeállítom a hagyománnyal, nem akarja az iskolai és könyvkultúra és az európai civilizáció nagy értékeit kisebbiteni. *A néphagyomány nagy nemzetfenntartó erején kívül szükségünk van a magasfokú nyugati művelődés minden vívmányára. A néphagyománynak emellett azt a szerepet szánom, hogy minden vonalon alapjául szolgáljon a magasabbrendű művelődésnek, de annak ne csak szint, hanem belső tartalmat is adjon.*

I.

A NÉPZENE

A MAGYAR NÉPI ZENE a *magyar nyelv* egyik kifejezési formája. Amint nincs más nyelv, melyet a magyar ember a magyar nyelv elé helyezhetne, úgy a magyar ember előtt a magyar zenének is minden más nép zenéjénél előbbre valónak kell lennie. Zenei nyelvünket az egész világ megérti és megbecsüli, magunknak tehát fokozottabb mértékben kell megbecsülnünk.

Zenefolkloristáink bebizonyították, hogy parasztdalaink legrégebbi még ma is élő rétege feltűnő egyezést mutat a cseremiszi dallamokkal, s úgy sejtik, hogy ez a közös dallamkincs mindkettőnkönél bolgár-török örökség, tehát legalább is 1500 éves. Már csak ezért is becsülnünk kell anyanyelvünk után e legősibb műveltségkincsünket. Mégis középosztályunk nagyrésze már teljesen elveszítette az ősi nemzeti zene iránti érzékét.

Indokolt tehát álláspontunk a következő kérdésekben:

1. A magyar népdalt *a maga sajátos népi előadásmódjában* már az óvodától fogva tanítanunk kell. Az elemi iskolában nem is kell mást tanítani, csak népdalt, még pedig a környéken, lehetőleg fonográf-fal, szakemberek által gyűjtött anyagot. Helytelenítjük azt az eljárást, hogy operaénekesekkel énekeltetnek népdalokat gramofonba s ezeket a lemezeket viszik ki a nép közé tanítás céljából. Az operaénekesek nemzetközi énekiskolája egészen megmásítja a népi előadásmódot, a kotta sem tudja visszatérni a népdal színét és zamatját. Népdalt jól csak romlatlan érzékű paraszti énekes által felvevőgépbe dalolt lemezeiről taníthatunk.

2. A magyar népzene különös gonddal kellene tanítani a tanítóképzőkben, ahonnan a kántorok kerülnek ki. Kántorainkat egyrésztől a magyar népzene-től eltérő egyházi zene, másrészt a klasszikus zene, nem utolsó sorban pedig a népies magyar zene (az úri népdalköltés terméke) úgyis a hagyományos parasztzene ellen hangolja s mint a „magasabb kultúra” apostolai falukon hivatásuknak tartják a falu dalkultúráját „magas fokra” emelni. A legalsóbb fok természetesen a parasztdal, a legmagasabb a klasszikus zene.

3. Az ősi vadász-halász-pásztor vagy akár a mai tanyai életmód nem volt alkalmas soha ének-közösségek kialakítására, s így a magyar ma is egyszerűen énekel, még ha társaságban van is. A tanító pedig nevelésénél fogva legnagyobb pedagógiai eredménynek tekinti, ha sikerül a kart többszólamú énekekre megtanítania. Nem veszi észre, hogy bár a tanítók a többszólamú éneket évtizedek óta erőltetik az iskolában s az iskolán kívül, népi éneklésmóddá nem lett sehol a magyar lakta területen és nem is lesz azzá, mert ellenkezik a magyar néphagyománnyal, s ezért kár is erőltetni.

4. A magyar népdalanyagot most rendezti sajtó alá *Bartók Béla*. Ha ez a magyar zene történetében korszakot alkotó mű megjelent,

megkezdhetjük az iskolák, dalárdák s a rádió útján visszaadni a népnek az ősi magyar népdalt, melyet a népies műdal és a giccs majdnem teljesen kiszorított.

5. A tanító, tanítónő- és óvónőképző intézetek növendékei a magyar paraszt- és népies műzenében teljes képzést kapjanak, hogy népzenei gyűjtésre is alkalmasak legyenek. Tananyagukat állomáshelyük népzenei anyagából kellene összegyűjteniök, s feladatuk volna állomáshelyük népi zeneszerszámaikat is összegyűjteni s az azokon való játszást növendékeiknek tanítani.

6. A magyar népzene a magyar nyelvvel egyenlőjögű *magyar nemzeti műveltség alappá* kell nyilvánítanunk és minden olyan védelmet és gondoskodást meg kell neki adnunk, ami a magyar nyelvet megilleti.

A NÉPI DRÁMA

BÁR A MAGYAR NÉP rítus-eredetű alakoskodásai, játékei legnagyobbbrészt már eltűntek, mégis nem látom reménytelennek a magyar népi színjátékok felélesztését, főleg, ha a magyar nép még élő alkalmakhoz kötött alakoskodásait, játékeit összegyűjtjük s a magyar népi beszéd-, énekelés- és táncmódot, továbbá a népi kifejező mozgásokat tanulmányozzuk.

Színházaink a mult század közepén még sokkal magyarabbak voltak, mint ma. A népszínmű – különösen a nemzeti elnyomatás korában –virágzott, s ha bár ezek is csak annyiban voltak népszínművek, hogy parasztookról szóltak, de a középosztály írói írták, színészei játszották – ugyancsak középosztálybelieknek s a paraszt olyan volt benne, amilyennek a középosztály látta vagy amilyennek gondolta, tagadhatatlan mégis, hogy ez az elgondolás jóindulatú volt. A paraszt azonban nem ismerte fel magát benne, a játszás módja is idegen volt előtte, így a népszínmű nem lett szállománnyá s a nép közt nem vert gyökeret. Később a magyar dráma lemondott a népszínművek ápolásáról és nemzetközivé vált. Színészeink úgy élnek, mozognak a magyar színpadon, mint akár Berlinben vagy Párisban. Társadalmi drámáink nagy nemzetközi keresletnek örvendenek, ami annyit bizonyít, hogy a *nemzetközi* színházi kultúra igényeit a legnagyobb mértékben kielégítik.

A legújabb időben egyik fiatal színész, *Muharay Elemér*, népi játékszint alapított Budapesten, melyben népmeséket, népmondákat, népballadákat adat elő fiatal színészekkel, akiket igyekszik a népdramai előadóstílusába belenevelni. Ezeket a rövid néphagyományokból színre alkalmazott egyfelvonásos játékokat a falura szánta azzal a céllal, hogy a paraszt fiatalság minden városi iskolázottság nélkül a maga természetes stílusában játsza, magáévá tegye, s a nép között felélessze vagy életre keltse a magyar paraszti drámát, melyből idővel kisarjadhat a népi-nemzeti magyar dráma.

A NÉPI TÁNC

SAJNOS, folkloristáink népi drámáinknak, alakoskodásainknak csak a szövegét jegyezték fel, a mozgással nem törődtek. Ez ugyan még pótolható, mert a magyar nép ma is úgy mozog, mint régen, ám annál nagyobb baj van a népi táncsal.

Táncainkat szóval leírni nem lehet. Holmi táncoktatták is alig használható, durva képet adnak róluk. A magyar tánc főjellegzetessége az, hogy ki-ki vérmérséklete, egyénisége szerint másként járja. A táncgyűjtésnél a zenés színesfilm-felvételek segíthetnének, S ez igen sürgős! A népi tánc az utolsó óráit éli, a mai fiatal nemzedéket a nemzetközi tánc már teljesen megfertőzte.

A háború előtt a bálokban nagy szerepe volt a „csárdás”-nak, melyet a múlt század közepén a középosztály a néptől vett át. Ma már csak néhányperces nyitó-táncra csökevényesedett. Faluhelyen sokhelyt még él, de a falusi „tánc- és illemtanár”-ok az európai divatos táncokkal örökre eltemetik a népi táncot. Itt persze nemcsak a táncitanítók a hibások. Hibás maga a fiatalság is, mert az követeli a modern táncokat. Leghibásabb persze az a szellem, mely a városokból, közömbössé vált, asszimilátlan vagy kevésbé asszimilált középosztálybeliektől terjed lefelé, akiknek a magyar nép felé nincs semmi kapcsolatuk, hagyományt nem őriznek, gyökértelenségükben minden nemzetközi „modern” dolgon kapva-kapnak s a nemzeti hagyományokhoz ragaszkodókat megmosolyogják. Ez a szellemi ragály rohamosan terjed lefelé, s ellene nem használ sem az árvalányhajas, fokosos, vitézkötéses magyarkodás, sem az álmodozó, csodaváró turánkodás, hanem a magyarság tudományosan feltárt igazi népi-nemzeti értékeinek olyan nevelése, melynek sikere a tanítók és tanárok meggyőzésén, beleélésén és lelkesedésén alapszik. A kinevezésre váró tanároknak nemcsak a diplomáját, hanem ilyen irányú felkészültségét is figyelembe kellene venni.

Itt is ugyanaz a teendőnk, mint más néphagyománynál. A jól felkészült szakembernek ki kell mennie a falvakra, – de inkább ma, mint holnap, – zenés, színes filmre fel kell vennie mindazokat a táncokat, amelyeket az öregek még tudnak, és ezeket kell bevinni a múzeumokba, hogy feldolgozás alá kerüljenek. Ha a tánc- és zene-folkloristák megállapították, hogy melyek az ősi, jellegzetes magyar táncok, akkor *az iskolák útján*, zenés filmen, *minden vidéknek visszaadjuk a maga táncait*, s emellett megtaníthatjuk más vidékek legszébb táncait is.

Ha azonban csak falun, a népnek tanítunk táncagyományokat nem sokat érünk vele. Így csak „Bokréta” lesz belőle. Hogy a népi táncagyomány nemzeti művelődésünk egyik eleme legyen, általánossá kell tenni, tehát városon is tanítani kell az óvodától a főiskoláig.

Sajnos, amilyen jó kezekben van a népzene ügye, annyira elhanyagolt a magyar népi tánc. Szakembere is alig van. A népi tánc gyűjtése és tanulmányozása tekintetében is még csak a kezdet kezdeténél tartunk.

A DÍSZÍTŐMŰVÉSZET

A MAGYAR beszédnyelven, zenei nyelven s a kifejező mozgásokon kívül a formanyelv is az, amelyen a magyar népi művészet megszólal, sőt a nagyközönség, ha a népművészetről hall, hibásan csak a díszítőművészetre gondol.

Tulajdonképpen nem a személytelen nép a művész, hanem ennek egyes művészi tehetségű egyénei, akik a maguk gyönyörűségére művészkednek, de nem egyéni, hanem közös stílusban. Szabadon használják más népművészek motivumait, de művészetük elismerését nem követelik. Minden anyagnak megvan a maga anyagszerű díszítménye, mely vidékről-vidékre változhatik.

A magyar díszítőművészetet *Huszka József* fedezte fel a múlt század nyolcvanas éveinek elején. Leginkább a szücs- és szürhírmzéseket, székely kapufaragásokai, népi kerámiát tanulmányozta.

Az európai, nemzetközi nagyművészet tiszteletében felnőtt középosztály észre sem vette és figyelemre sem méltatta volna a népi ornamentikát, ha *Huszka* rögtön fel nem fedezi annak honfoglalás-kori, sőt „szasszanida-perzsa”, de még azon is túlmenő délnyugató-ázsiai több évezredes kapcsolatait. Mihelyt a magyar történelmi dicsőség bizonyítékai közé be lehetett a „parasztság által megörzött ősi” díszítő elemeket iktatni, a történelmi középosztály is szívesen vallotta magáénak a paraszti szücs- és szürornamentikát s ilyenformán hamarosan magyar „ornamentika” lett belőle.

Ma már tudjuk, hogy általános, anyagtól független magyar díszítésmód nincs. Minden anyagnak megvan a maga anyagszerű ornamentikája, mely időről-időre meg is változhatik. Az újabb kutatások azt is kiderítették, hogy elemi motivumok is vannak, melyek létrejöhetnek egymástól függetlenül, különböző helyeken és időkben. De ha elfogulatlanul nézzük *Huszka* motivum-bizonyítékait, azt is megállapíthatjuk, hogy csak *Huszka* nagy művészi fantáziája láthatott és látathatott bennük hasonlóságot. A chéták korát a honfoglalástól több, a honfoglalást pedig a múlt század végétől egy évezred választja el. Ezt a tenger sok időt *Huszka* bizonyítékokkal nem tudta áthidalni s a motivumok folytonos használatát sem tudta igazolni. Újabb kutatásainkból az is kiderült, hogy a himzett szücs- és szürornamentika a múlt század elején keletkezett természetes virágok elstilizálása folytán és a honfoglaláskori fémesszközök díszítési módjához nincs semmi köze.

„Ha ilyen fiatal is ez az ornamentika, megközelíthetetlen eredetisége és kétségtelen szépsége jelent akkora értéket a magyar alkotó géniusz számára, mint amekkora érték volna 1500 éven át változatlan konzerváló ereje, ha ugyan ilyen erőt módunkban volna ki mutatni” – jegyzi meg találóan *Viski Károly* a Magyarország Néprajzában.

Huszka egy fél évszázadon át megfelelőbbhezvetetlen tekintélye volt a magyar ornamentikának s megalapítója a turánizmusnak. Jelentéktelen néprajzi vagy népművészeti hasonlóság folytán rokonná vált Ázsia minden számottevő népe. Építészeink szabadon válogat-

hattak Kelet épületformái közt, csak cserépből készült szűrvirágot kellett reá rakni, mindjárt készen volt a magyar nemzeti építészeti stílus. Az építészeket belső berendezők is követték. Történelmi stílusban készült butorokot csodálatos egyszerűséggel magyarosítottak s pirosra vagy kékre mázolták, aztán Huszkaféle hímezsmotivumokat festettek reá.

Huszka iskoláját követte *Groóh István*, az Iparművészeti Főiskola igazgatója is, aki 1929-ben adta ki „Új magyar díszítések” c. fényes kiállítású könyvét. Ez volt a Huszka-féle irány utolsó fellobbanása. Groóh már teljesen elvetette a magyar népi motívumokat, ellenben egyéni átdolgozásban egy mintakönyvet adott ki indiai és perzsa díszítési elemekből. Az etnográfus lesújt kritikája aztán kivégezte e könyvet is, a Huszka-féle irányt is. A díszítőművészet tanulmányozását a néprajz szakemberei vették a kezükbe, akik a múzeumok ornamentális anyagát legjobban ismerték, mivel ők gyűjtötték. Groóh távoztával azonban az Iparművészeti Főiskola elszakadt a népművészettől. Növendékei azóta sem látogatják a Néprajzi Múzeumot. Meg is látszik a magyaros iparművészen, melynek termékei nem egyebek, mint egyéni művészkedések némi népies utánérzéssel.

A HÁBORÚ UTÁN igen sok idegen fordult meg a magyarlakta területeken, főként a magyar egyéniséget keresték és ezt leginkább a magyar népművészetben találták meg. Nagy kelete lett erre a magyar népművészeti termékeknek. A kereskedők alig tudtak a szükségletnek megfelelni s nagyon természetes, hogy amikor már nem kerültek elő régi darabok, régi minták után újakat kezdtek készíttetni. Szerencsére: a készíttetők kénytelenek a hagyományos mintákhoz ragaszkodni, mert az idegenek mindegyike megnézte előbb a Néprajzi Múzeumot, s így bizonyos hozzáértéssel lépett alkuba a kereskedővel.

A nagy kereslet és a nemsokára kialakuló kivitel jelentőségét a nőipariskolák vezetői rögtön megértették és helyes ösztönrel a hagyományos népi hímezés tanítására tértek át s teljesen háttérbe szorították az idegen eredetű hímezéseket. Tanárnőiket a Néprajzi Múzeumba küldötték anyagot gyűjteni, s az itt gyűjtött anyag, továbbá a Múzeum által kiadott hímezésminta-füzetek és könyvek alapján feltámasztották a pusztulás szélén álló népi hímezést, s a középosztállyal is annyira megkedveltették, hogy most már csaknem minden magyar úri házban találunk néhány jó népi hímezést. A „magyaros”-nak nevezett hagyományos népi hímezést a polgári leányiskolák is terjesztik, s nemsokára leszáll oda, – ahonnan feljött, – a néphez.

A nőiskolák minden vonalon eredeti népi minták után tanítanak, hogy a magyar népi stílusérzék a tanulónak vérébe menjen át. Terveznie csak akkor szabad, ha a stílusérzék már kialakult. De csak a hiteles motívumok más elrendezéséből állhat e tervezés, a motívumanyagot megváltoztatni nem szabad. *A rajztanárok által régebben „tervezett” vagy „átdolgozott” „magyaros” motívumok, mint a népművészet meghamisításai, teljesen hitelüket veszítették.* S így a népi hímezés feltámasztása világosan mutatja az utat, hogyan kell egyéb nép

művészeti hagyományunkat is feléleszteni. A városokból, iskolákból kell kiindulnia minden kezdeményezésnek, s akkor talaja lesz a vidéken is.

A *szövőművészet*, a népi szöttes egyelőre még messze áll a hímzésektől, A Felsőtísa mentén, Zemplén, Szabolcs, Szatmár-megyékben e század elején kapott lábra, hova Ung-megyéből jött át. Ama kevés népművészeti ág közé tartozik, mely most van kialakulóban és terjedőben. A Dunántúl (pl. Sárközben) otthonos szöttesművészet az elpusztult takácsművészet maradványa. Erdélyben is terjedőben van a szövőművészet. Itt a székely „festékes”-szöttes, az ú. n. „székely szőnyeg” feltámasztása figyelemre méltó, mert ezt már szinte a sírjából támasztották fel lelkes székely úriasszonyok 1920 óta. Ez a népi szöttesművészet azonban egyelőre nincs tudományos irányítás alatt. A nép magárahagyatva készíti, másrésze takácsminták után dolgozik.

A népművészet sikerein felbuzdulva iparművészek egyéni tervei után „magyar csipkék” támadtak, s elég nagy kelendőségnek örvendenek. Ezek csak iparművészeti termékek, nem hagyományosak. A *halasi csipke* ugyan mint népművészeti termék jelentkezik. Tudjuk azonban, hogy a halasi csipkét a múlt század végén *Dékáni Árpád* rajztanár tervezte és hozta forgalomba. Majd halála után évtizedekkel régi munkásait Halas város előkerítette és újra munkába állította. Sőt *Halasi csipkeház* néven Kiskunhalas városa múzeum, csipkeverőműhely, idegenforgalmi ház szerepét játszó gazdaházat építtetett s itt mutogatják, hogy készül az ősi halasi csipke, melyhez Halasnak csak annyi köze van, hogy az erdélyi eredetű Dékáni néhány évig ott élt.

VALÓSZÍNŰ, hogy díszítőművészetünk legősibb ornamentikáját ma is élő *pásztorművészetünk* őrzi. A pásztorok szarufaragása a Felsőtísa vidékén, de még inkább Somogyban olyan karcolt motívumokat mutat, amelyek a honfoglaláskori leletek motívumaival egyeznek. Ebben a nemben a legkiválóbb művész *Kapoli Antal* és fia. Az öreg Kapoli 1938 telén Buzsákon tanfolyamot tartott a dunántúli pásztoroknak. A felsőtiszai pásztorok szarufaragását pedig Hortobágy-pusztájára akarja áttelepíteni a csárda bérlője. A pásztorművészet még él a Dunántúl, sőt a Tiszántúl is inkább éledőben, mint pusztulóban van.

A kisebb-nagyobb fafaragást részint maga a falusi férfinép, részint barkácsoló vagy ács-mesteremberek végzik hagyományos minzték szerint.

Újabb időben a magyar középosztálynál a népi hímzéssel együtt polgárjogot nyert a *parasztbutor* is, mely voltaképpen nem egyéb, mint a 100–200 évvel ezelőtti úri butor utóda. Különösen előszobákat vagy nyaralókat rendeznek be vele. A népi hagyományt értékelők egyenesen régi paraszti bútorttal rendezkednek be. Akik nem akarnak ócska bútort, azok többnyire iparművészekkel csináltatják. Sajnos, az iparművészek, mivel népművészetet nem tanulnak, többnyire a képzelőerejük segítségével alkotják meg a népi butort, melyen a népiességet rendszeren a ríktó tulipánok, szívek, stb. jelzik. Egyéb-

ként a népies-magyaros butor már a vidéken is terjed, de egyelőre az úri házaknál. A paraszt inkább eladja az uraknak, ha őseitől van még ilyen a birtokában.

A DÍSZÍTŐMŰVÉSZETEK közül utolsó helyen említem a *népi kerámiát*. Ezt a múlt század 90-es éveiben maga a kereskedelmi minisztérium tette tönkre, amikor vándor-„tanárok”-at küldött ki a vidékre, akik új formákat, motivumokat, színeket és festésmódokat honosítottak meg a fazekasok közt. A szarajevoi kincstári fémipariskolában gyártott bosnyák rézvázákat vették edénymintának, erre a Huszka-féle magyar szücshímzés-mintákat festették fel dísznek. Megtanították a fazekasokat új színeket keverni, s a festéket a szaporítlan *íróka* (csorgató) helyett a széles foltokkal dolgozó ecsettel kenték fel. A néphagyomány értékét nem ismerő „tanár”-ok tudatlansága így csaknem mindenütt tönkretette a hagyományos kerámiai művészetet. A híres mezőtúri *Badár Balázs* (aranykoszorús mesterré ütötték!) és a kunszentmártoni *Bozsik Kálmán* fazekasok ma is csinálják a bosnyák rézvázákat cserépből, melyre szücs- vagy egyéb hímzésmotivumot festenek. A festékkeverést meg az ecsettel való festést ma már minden fazekas űzi. A széles ecsettel persze nem lehet a régi csorgatott ornamentikát kihozni, ezért aztán mindenütt áttértek a természetes virágornamentikára.

Az iparművészek kerámiai munkásságáról a népművészet keretében nem beszélhetek. A régi paraszti kerámiát nem utánozzák, mert a csorgatót nem tudják kezelni. Stílusuk nem hagyományos, hanem egyéni. *A fazekasok nagy része még őrzi a hagyományos formákat, de a hivatalos támogatással meghonosított idegen színek és ornamentumok miatt gyártmányaik néprajzi szempontból teljesen értéktelenek.*

A NÉPVISELET

A VISELET is egyik eszköze a nemzeti jelleg kifejezésének. Már a XVIII század végén II. József császár németesítő törekvései ellen a magyar nemesség a latin helyett annak jogaiba iktatott magyar nyelv mellett a magyar viselettel tüntetett. Pár évtized múlva már érdeklődéssel fordult a nemesség a népviselet felé is, de persze a rendiség korában szó sem lehetett arról, hogy a népviseletet vagy annak akár egyes motivumait is átvegye.

Később ellanyhult a magyaros öltözködési kedv, de a szabadságharcot követő elnyomatás alatt újra feléledt a Bach-rendszer elleni tüntetésekképpen. Ekkor már népi motivumokat is vett fel. *Vachot Imre* szürben járt. Az úri osztály – férfiak, nők – pörge parasztkalapot viseltek.

A kiegyezéssel megint lelohadt a magyar viselet divatja, s a *felsőbb osztály egyszerűbb magyar úri viselete a népre öröklődött*. A zsinóros ruhák, sarkantyús csizma, mente, az úri asszonyok pruslikja, bő szoknyája, topánkája népi divattá vált. Emellett azonban a nép hagyományos viselete is fejlődött, díszesebb, cifrább lett. A

jobbágságból való felszabadulás, a búza konjunkturája ugyanis gazdaggá tette a népet. Vagyontérő műremekeket készítettek a magyar szücsök, szűrszabók a jobb módú parasztság részére,

E század elején azonban a hagyományos és kifinomodott népviselet hanyatlásnak indult, majd a világháború legtöbb helyen megszüntette a messze multban gyökerező népviseletet.

A Gyöngyös Bokréta előadásain látható viseletek nagyrésze már nem él. A ládák fenekéről keresik elő a fiatalok apáik, nagyapáik örökségét s csak pesti szereplésük idejére öltik magukra. Ahol pedig még ma is viselik, az már nem az ősi népviselet, hanem a mult század végének úri hagyománya: selyem, bolti portéka.

Van ezenkívül még egy romantikus népviselet, jobban mondva népies jelmez, melyet a népviselet-nélkülivé vált vidékek ifjúsága, továbbá az iparos-elem ölt magára bizonyos alkalmakkor, főleg szüreti multságok alkalmával. Ez a viselet a legényeknél bő gatya, lobogós ujjú ing (a mult század közepének népviselete után), a lányoknál ugyanazon kor európai népviselete: ingváll, pruszlik, szoknya, melyen a magyarságot a pruszlik arany zsinórozása jelképezi. Felesleges mondanom is, hogy ez a női viselet nem hagyományos, mégis az iskolákban nagyon elterjedt mint „magyar ruha”.

A középosztály előkelő férfitagjai ünnepélyes alkalmakkor még felöltik a nemesség hagyományos viseletét, a „díszmagyart”, a hölgyek azonban nemigen. Ezt a hagyományos úri viseletet mai céljaira a jövőben is fenn kell tartanunk, azonban szükség volna egy olcsóbb, egyszerűbb, a kor igényeinek jobban megfelelő magyar viseletre, melyet magyarságának hangsúlyozására minden alkalomra felvehetnének az egyszerűbb viszonyok között élő magyar középosztályiak is, főleg a hölgyek.

Az utóbbi években *Ferenczy Ferenc* fejtett ki hírverő munkát a magyaros öltözködés érdekében. Évente magyaros divatterv-pályázatot hirdetett az Iparművészeti Társulat keretében. Sajnos, a terveket iparművészek bírálták el, akik a tervek művészi értékéről nyilatkozhattak ugyan, de a magyarosság kérdésében etnográfusoknak kellett volna nyilatkoznia, azokat azonban egyszer sem hívták meg. Így a tervekben az ál-hungaricumok is érvényre jutottak. A tervek Magyarországon nem keltek életre, de néhány modell Párison keresztül, mint magyaros divat a világdivatban is szerephez jutott.

A női ipariskolák is készítettek magyaros modelleket, amelyek között elismerésre méltó darabokat is bőven találunk. A zsinorokat, fütttereket s egyéb álhungaricumokat kevésbé alkalmazzák, ellenben – igen helyesen – annál nagyobb szerephez jut a ruha díszítésében a népi hímzés. Így a ruhákon nemcsak a néphagyomány érvényesül, hanem a táji követelményeknek is eleget lehet tenni. Az ország úri közönsége saját vidékének jellegével ellátott viseletben járhat, amellet ez a népies-nemzeti viselet az európai divattal is lépést tarthat. Ha a vidéken is elterjed, nemsokára megkezdí útját lefelé a nép közé s új viselet lesz belőle. Ehhez azonban elsősorban az kell, hogy a magyar középosztály átvegye.

Legújabbán *Zs. Tüdős Klára* iparművésznő nyitott egy magyar női divatszalon, mely a néphagyomány felhasználásával az európai di-

vattal is számoló, népi elemekből tervezett magyaros női ruhákat készít. *Mivel az előkelő úri osztály, de még a külföldi előkelő közönség is érdeklődik iránta, valószínűnek tartom, hogy a népi-nemzeti viselet középosztályunknál is életre kel.*

AZ ÉPÍTKEZÉS

A MAGYAR NÉPI ÉPÍTKEZÉS kérdésével először *Herman Ottó* foglalkozott, aki szakított azzal a régi balhiedelemmel, hogy az ősmagyarok télen-nyáron sátor alatt élő népek voltak s azt állította, hogy a magyaroknak igen is volt házuk. Ennek két ősfarmája volt: egyik a putri, a másik a cserény. Ezekből alakult ki a magyar ház. Vele szemben *Jankó János* azt vitatta, hogy a magyar mai hazájában az ittlakó népektől vette át a házat, s ez alaprajza és tűzhelye alapján felnémet ház volt s ma is az. Ezt az állítást elfogadhatóvá tette az ezredéves kiállítás néprajzi faluja, melynek legújabb divatú, fejlett parasztházai csakugyan ezt a típust mutatták.

Jankó állításával szemben *Bátky Zsigmond* foglalt állást, aki bebizonyította, hogy a magyar már az előmagyar korban is házban lakott, mert építészeti szókinszünk ugor elemeiből egy egyszerű, tűzhelyes ház minden lényeges alkotó része kikerül. A mai fejlettebb parasztház azonban a mai hazában lényeges változásokon ment keresztül.

Bátky Zsigmond mintegy negyven évi néprajzi munkálkodása a népi építkezés eredetét és az ősi típusokat tisztázta, azonban a fejlettebb házak kifejlődésével, népművészeti értékelésével nem foglalkozott, azt építészeti technika és stílus szempontjából nem vizsgálta, s így a magyar népi-nemzeti építőstílus kialakítására építészeink az ő munkáiban nem találtak elég anyagot.

A nemzeti építészeti stílus megvalósítására a múlt század végén indult el az első mozgalom. Ennek a szárnypróbálgatásnak *Lechner Ödön* ilyen irányú építményei voltak az első emlékei. A mozgalom a Huszka-féle turáni elgondolás alapján vélte célját elérni. A keleti stílusú házakra szücsvirágokat vagy egyéb textildíszítőelemeket rakott, ezzel aztán azt hitte, hogy kész a magyar építészeti stílus.*

E század elején azonban egy-két építész gondolkodóba esett. Úgy látták, hogy a népi építkezési stílust – bármilyen nehéz is ezekből emeletes házakat tervezni – még sem lehet teljesen mellőzni. Mivel még megdönthetetlennek látszott Huszkanak az az elmélete, hogy a székely ház a magyar házak legősibb és legjellegzetesebb típusa, ebből indultak ki s a székely és kalotaszegi fatemplomok és fatornyok építészeti motívumainak felhasználásával megteremtették az erdélyi magyar építészeti stílust. Ennek Erdélyben *Kós Károly*, Magyarországon pedig *Thoroczkay-Wiegand Ede* volt

* L. pl.: a kolozsvári iparkamara, marosvásárhelyi ref. kollégium és város-háza, stb. épületét.

a mestere. Ez a „székely stílus” a faépítkezés jellegeit viselte magán s ezért az erdőtlen vidékeken, még Erdélyben sem volt anyag-szerű. Magyarországon pedig egy-két kisebb épülettől eltekintve, nem tudott meghonosodni.

Jó ideig a népi-nemzeti stílus kialakítására nálunk nem történt semmi további lépés. Az utóbbi években azonban öt fiatal építész – anélkül azonban, hogy a magyar népi építkezés néprajzi irodalmát nagyobb figyelemre méltatta volna – újabb gyűjtéshez fogott s már több, parasztházakat ábrázoló képeskönyvet adott ki abból a célból, hogy ezek mintái alapján megindulhasson a tájjellegű, magyar népi-nemzeti stílusú építkezés. Mivel főleg az első tekintetre leginkább szembetűnő tornác és oromfal képzésében vélik felfedezni a magyar stílust, népi építőművészeti gyűjtésük is majdnem teljesen e két jellegre szorítkozik, holott a népi építőművészetnek sok más fontos, sőt fontosabb eleme is van.

A MAGYAR KONYHA

UTOLSÓ HELYEN említjük a népművészetek közé sorolva a konyhaművészetet.

Az utóbbi években kétségbevonták a magyar parasztasszony főzési tudományát. Ezt a megállapítást így általánosságban kimondani nem lehet. Kétségtelen, hogy népünk táplálkozási viszonyai rosszabbodtak, de a főzés tudománya nem hanyatlott, csak ritkábban kerül sor jobb ételekre, néhol pedig a főzésre.

Sőt a világ népei között szinte egyedül állunk abban a tekintetben, hogy nálunk a férfi is tud főzni. Ezt a hagyományát a parasztember a vadász-halász-pásztoréletből mai életformájába is átmentette. Ebből magyarázható, hogy a magyar férfiakból jó szakácsok válnak, s a magyar szakács-cukrász külföldön is keresett szakember.

A parasztasszonyok főzésbeli járatlanságát már maga az a tény is cáfolja, hogy úri házaknál parasztlányok, asszonyok dolgoznak, mint mindenkes-cselédek: sokszor pedig mint önálló szakácsnők működnek az úri háztartásban, s így bőven van alkalmuk magukat a főzésben gyakorolni, sőt elsőrendű szakácsokká kiképezni.

Európa ételkultúrájában a magyarnak jelentős szerepe van. Az ételkultúra Európa délkeleti részén a legfejlettebb. E téren Törökország vezet. A szerb és román konyha lényegében ennek egyszerűbb változata. A magyar konyhában az ősi magyar hagyományokon kívül óeurópai hagyományok is vannak, melyek részben közösek a szomszédos, szláv népekével, ezen kívül a törökség hatása is kimutatható.

Magyar ételeink a külföldön is népszerűek. Magyar eledeleket ma már a külföldi vendéglők étlapjain feles számmal találunk, s eledeleink nyugat felé napról-napra terjednek. A külföldiek előtt félelmes hírű paprika, – mely hozzánk a törökvilág alatt jött a törököktől, – a világháború idején ismeretessé vált nyugaton is, ma pedig már egyre fokozódó kivitelünk van belőle.

Néphagyományaink között a magyar konyha az, amelyet a nyugateurópai kultúra legkevésbé veszélyeztet, sőt ha szakácsművészetünk fejlettségének tudatában lennénk, e téren a tőlünk nyugatra eső országoknak tanítómesterei lehetnénk.

A NÉPI TUDÁS

A MAGYAR népművészet megértéséhez és értékeléséhez csak szépérzék kell, ezért a népi műveltség ezen a síkján közelíti meg leghamarabb a tanult embert.

Másként vagyunk a hagyományos népi tudással. A tanult ember többnyire el sem akarja hinni, hogy van olyan népi tudás is, amely nem felülről szállt le, hanem amelyet népünk önmagából termelt ki.

Pedig van. Az egyedül élő vadász-halász-pásztor-nép is bőven ráér szemlélődni s leszűrt tapasztalatai tudássá érlelődnek benne. A tudás idővel hagyománnyá válik s a népi társadalomban nemzedékről-nemzedékre száll.

Szinte meggyőződéssé vált már az a téves hiedelem, hogy az a paraszt, aki nem járt iskolába, tudatlan és műveletlen. Tudást a közfelfogás szerint csak az iskola és a könyv nyújthat. Ebből következik, hogy amit a paraszt a gazdaságában nem úgy csinál, ahogy a tan- és a szakkönyvekben meg van írva, az nem lehet jó. Nem veszik tudomásul, hogy a népi tudást évszázadok, olykor évezredek tapasztalata szentesíti, s a paraszt nem butasága miatt maradi, hanem a jól bevált tapasztalat óvja minden olyan újítástól, amelynek egyelőre még nem látja jó kimenetelét.

A Teremtő a talentumot úrnak, parasztnak egyformán adja. Csak a sors mostohasága s társadalmi berendezésünk fogyatékosága az oka, hogy annyi tehetség kallódik el a nép között. De nem jó szót használok, mert csak a középosztály számára kallódik el. Tehetsége a maga társadalmi körében érvényesül. Esze a népi tudást gyarapítja, művészete önmagát és népi közösségét gyönyörködteti.

Azt is figyelembe kell vennünk, hogy a hagyományos népi műveltség kerek egész, az élet minden vonatkozására kiterjedő művelődés. Nem nyolc-tíz tantárgya van, hanem száz meg száz. *Ha csak egy kicsit is foglalkozunk a népi tudással, csodálattal látjuk annak sokoldalúságát.* A parasztember a legapróbb részletekig ismeri háziállatai tájfajtáit, a talajnemeket, az időjárást, tud szerszámot készíteni, házat építeni, embert, állatot gyógyítani, ismeri a fűveket, fákat, madarakat, bogarakat s azok természetrajzát. A nap állásából, a csillagok járásából megmondja az időt. Tud mesélni, dalolni, táncolni, fonni, szőni, főzni, stb. Se vége, se hossza nem volna, ha mind felsorolnám a paraszti tudás körét. Mindezt a tudást nem az iskola adja, hanem apáról-fiúra, anyáról-leányra száll. A parasztemberek tudásában nincs is nagy fokozati eltérés. A hagyományos tudás egyenlően oszlik el a paraszti közösségen belül az egyének között. Az iskolázott és iskolázatlan ember között nincs is más különbség, csak az, hogy az iskolázatlan ember nem tud írni-olvasni, de ez a fogyatékosága nem

bélyegzi meg őt a maga társadalmi körében, mert hagyományos tudása azonos, írni ritkán ír, olvasni ritkán olvas. Rádióra nincs pénze, de a rádió előadása neki magas, nem érti. Az iskolázott ember túlbecsüli az iskolai könyvkuhára jelentőségét a népi életben, a nép viszont a maga szempontjából nem sokra értékeli, csak az marad meg nála a felülről leszálló kultúrából, amit hagyományos műveltségébe célszerűen be tud kapcsolni.

Ezért rendkívül fontos volna, hogy a néptanító a hagyományos népi művelődést jól ismerné, azt megbecsülné és értékelné. Az iskolai műveltséget ne a megbolygatott néphagyomány romjaira, hanem annak szilárdan álló falaira építené. Csak így lenne a munkájából igazi nemzeti műveltség, mely a hagyományos alapokon állna, magasabb fokon, az európai műveltséget is tarthatná. De hosszúra nyulna, ha a népi tudás egész körét feltárnám, így csak egy pár olyan jelenségre hívom fel a figyelmet, amelynek nemzeti jelentőségét vagy gyakorlati fontosságát nem helyesen fogjuk fel vagy nem jól értékeljük.

A NÉPI ÁLLATTENYÉSZTÉS

A MAGYAR a bolgár-törökökkel való egyesülés óta állattenyésztő és földművelő. Háziállatainak nagyszerűen alkalmazkodott magyar tájfajtái legalább is 1000–1500 évesek. Ezeket a tájfajtákat a múlt század közepéig megőriztük, azóta újabb, nem akklimatizálódott és gyakorlatilag sem mindig beváló tájfajtákért serényen irtjuk.

Köztudomású az az eset, amikor egy évtizeddel ezelőtt nyugalmazott állami tisztviselők és mások tetemes államsegéllyel „*leghorn*”-tyúkászatot rendeztek be s a legjobb, idegenből átdolgozott szakkönyvek alapján kezdték tenyészteni ezt a sokat tojó tyúkot, mellyel a kisebb tojású magyar parlagi tyúkot ki akarták szorítani. A leghorn tyúkászatok rendre elpusztultak, mert lassanként rájöttek, hogy nem kifizetődő. Az igénytelen, szemétdombon, tarlón nevelt parlagi tyúk mostoha tartás mellett is többet tojt, mint a leghorn, sőt a külföld piacain is kelendőbb volt ízletes húsa miatt.

Az úri tyúkászok ezen balul kiütött kísérlete sok pénzébe került az államnak.

A múlt század közepén a kisjenői uradalomban a szerbiai disznóból kitenyésztették a hízekony *mangalicát*. Majd e disznóért kikapusztítottuk két ősi disznófajtánkat: a *bakonyit* és a *szalontait*, amelyek bár nem voltak annyira hízekonyak, de a sertésvésznek nagy mértékben ellenállottak. Később változott a tenyésztés célja, húsertésre is szükségünk lett. A ridegen tartható húsdisznónak igen alkalmas bakonyi és szalontai disznót azonban úgy kiirtottuk, hogy hírmondó sem maradt belőlük s pótlásukra meg kellett honosítanunk az angol húsertést, mely azonban nem áll ellent a sertésvésznek épúgy, mint a mangalica s ezenkívül nehezen is szokja meg éghajlatunkat.

A XVIII. század végén honosítottuk meg finom gyapja miatt a *merinó juh*ot s a XIX. század végére kiirtottuk érte ősi magyar tájfajtáinkat: a pödröttszarvú *hortobági rackát* és a *csigaszarvú magyar rackát*. Régi tájfajtáinkat ridegmódra a szabad ég alatt telet-tettük s azok minden vésszel szemben igen jól ellenállottak. Ezzel szemben a merinó juhokat sokféle betegség tizedeli, mert még máig sem honosodtak meg teljesen. Közben az ausztráliai és egyéb tenge-rentúli gyapjú behozatala miatt a merinótartás elveszítette nálunk is gazdaságosságát, ellenben a rackagyapjút szűrposztó és lópokróc gyá-raink ma már Argentínából kénytelenek behozatni, szüceink pedig a subának való rackajuhbört Romániából hozatják, mert rackajuhunk alig van az országban pár száz darab.

A hortobági pödröttszarvú rackajuh másutt sehol a világon nem található. Hankó Béla professzor kutatásai az igazolják, hogy nagyobbtestű, ízletesebb húsú, nagyobb és sűrűbb tejhozamú, mint a merinó, mégis kihagyjuk veszni, mert nem külföldi, ennél fogva nem lehet jó.

A *magyar szarvasmarhák* fokozatos kiirtása most folyik. Ma már jobbára csak a Tiszántúl, főleg Decrecentől keletre tartják. Egye-bütt az alpi vagy hollandiai tájfajta foglalta el a helyét. Pedig a magyar szarvasmarha olyan híres volt, hogy a mult század közepén még a podóliai oroszok is a magyar Alföldre jártak tenyészbikákért és tehénekért. A ridegen tartott magyar marha a szabad ég alatt telett, mégpedig a rét avar fűvén élt, mit a hó alól kapart ki, vagy szalmán, A szárazföldi éghajlathoz nagyszerűen hozzáedződött rideg marha a gümökört nem ismerte. A külföldről behozott hegyi vagy tengerparti marha azonban nehezen bírja a szélsőséges magyar kli-mát, a ridegtartást pedig sehogy sem. A tuberkulózist azonban an-nál könnyebben megkapja. Bizony, ha 30–40 évvel ezelőtt tejho-zamra tenyésztettük volna ki a magyar marhát, ma nem kellene drága pénzen behozni az idegen marhát, mely több tejet ad ugyan, mint a magyar, azonban higabb is a teje. Arról meg szó sem lehet, hogy külterjes módon, tömegben tartani lehetne.

Az a szellem, mely mindent értéktelennek tart, ami hagyományo-san magyar, halálra ítélte a magyar parlagi lovat is, mely legalább is 2000 év óta sors- és munkatársunk, a magyar honfoglalásnak, év-százados harcainknak pedig cselekvőleges résztvevője.

Ez az igénytelen, de fáradhatatlan apró paraszt ló ugyanis nem üti meg a mai katonai mértéket, ezért pusztulnia kellett. Pár év előtt az állatorvosok az összes parlagi magyar méneket kiherélték, jóllehet 20–30 év múlva a modern hadviselésben a magasabb, be-hozott lófajoknak sem lesz előreláthatólag már semmi szerepük.

A szintén kiveszőfélben lévő *komondor*, a „kúnok ebe” szeren-csésebben járt. A világháború alkalmával itt járt németek felfedez-ték s néhányat kivittek Németországba, hol korcsmentes, tiszta fajt tenyésztettek ki belőlük. *Igy aztán divatkutya lett belőle s a néme-tek értékelésén keresztül idehaza is becsültre tett szert*

Folytathatnám tovább is az oktalan hagyományirtás felsorolását, ami a behozott háziállat-tájfajták érdekében folyik.

A magunk értékeinek meg nem becsülése onnan ered, hogy nem ismerjük a népi hagyományokat. Gazdasági tudást idegen, főleg német könyvekből szerzünk, ezekben pedig nincs szó magyar tájfajtaokról, ennél fogva nem veszünk róluk tudomást s már magában az a tény is elegendő a leértékelésükre, hogy a parasztember kezén vannak.

A NÉPI GAZDÁLKODÁS

DE NEMCSAK az állattenyésztésben, hanem a *növénytermelésben is* bevezettünk olyan újításokat, amelyeket később meg kellett változtatnunk s a nép által megőrzött hagyományhoz kellett visszatérnünk. A magyar búzát „nemesítés” jelszavával nagyszeművé duzzasztottuk s csak később jöttünk reá, hogy a román búza, melyet nem nemesítettek, sikérdúsabb, s a világpiacon a magyar búzának elébe vágott, Vissza kellett térnünk a régi parasztbúzához, hogy el ne veszítsük piacainkat.

A magyar mezőgazdálkodás tudományának nagy vétké, hogy nem tanulmányozza az évszázados tapasztalatokból leszűrt népi tudást, hanem mindjárt idegen, főleg német könyvekhez fordul, s a külföldön bevált módszereket átveszi s a hagyományok rovására terjeszti. Sőt, memrem mondani, hogy a magyar népi gazdálkodás egész rendszerét sem ismerik kellőképpen, holott az több, mint egy évezred óta hagyományosan fejlődött, tökéletes és az európaiától teljesen különböző gazdálkodási rendszer, amelyet csak zárt tömegben betelepülő ezerestendős nép tudott a maga épségében megőrizni. Egész hivatalos gazdasági nevelésünk küzdelem ez ellen a külfölditől eltérő magyar gazdálkodási rendszer ellen, ahelyett, hogy megértenénk s mezőgazdasági életünk alapjául elfogadnók. Szerencsére a paraszt nem egykönnyen hagyja magát hagyományaiból kiemelni, s így remélhetjük, hogy egyszer a szakemberek itthon is meglik azt az irányt, amely felé a magyar gazdálkodásnak haladnia kell s igazi népi-nemzeti tudásunkat jogaiba iktatják.

A magyar gazdálkodás az Alföldön teljesen nomád hagyományokon épül fel. Mondhatnánk, hogy az ázsiai nomádelet a magyar alföldi mezőgazdálkodásban éri el a csúcspontját. Paradoxonnak látszik ugyan, hogy a nomádkodás földművelésben teljeseedik, de mindkét gazdálkodási ág alapja az állattenyésztés. Alföldi parasztvárosaink – amint ezt már 30 évvel ezelőtt bebizonyítottam és azóta sem vontam kétségbe senki – nem egyebek, mint faluvá-várossá ülepedett állat-teleltető szállások.

A magyar, mint elsősorban állattenyésztő nép, *ősi soron* nem lakik együtt nagyszámú jószágállományával, hanem azokat házain kívül, a falu vagy város szélén levő gazdasági udvaraiban, kertjeiben tartja. (A kert a régi magyar nyelvben csak kerítést jelentett.) Itt élt a férfinép az ólakban, a jószággal együtt; a fehérség, a gyermekek, öregek pedig bent a faluban vagy városi házaikban.

Állatteleltető téli szállások a rideg jószágok számára a határban is voltak már a törökvilág előtt is. A mezőgazdasági szállás vagy tanya azonban az állatteleltetés kapcsán a törökvilág után alakult ki, már akkor, amikor a szántóföldközösség és egyéb hagyományos gazdasági kötöttség (nyomásos rendszer, vetés-kényszer) megszűnt, s a szétszórt szántóföldeket tagosították. Az elosztott legelőkről s a városbeli kertekből a jószágteleltetés a tanyára került. Voltaképpen a tanya nem egyéb, mint a városból a határba, a szántóföldre kitelepített ólaskert. A mezőgazdálkodás magyar rendszere az Alföldön olyan erős, hogy a tanyarendszer mindenütt azonnal kialakul, ahol a tagosítást végrehajtják.

A közigazgatás 150 év óta üldözi a tanyát, még sem bírt vele. A Bach-korszak erőszakkal akarta faluvá összehúzni, Nem sikerült. A hagyományos magyar gazdálkodási rendszerrel szorosan összefüggő tanyarendszert megváltoztatni nem lehet. Akár tótot, akár svábot telepítettek az Alföldre, annak csak magyarul Tehetett s lehet gazdálkodnia s kénytelen a tanyarendszert átvenni,

A magyar tanya nem azonos a nyugateurópai irtványeredetű, szétszórt településekkel, azok ugyanis önálló telepek, a magyar tanya azonban mindig egy népes, nagyhatárú, földműves város vagy falu függeléke, A városhoz képest nyári vagy téli szállása a gazdának. Ősi, nomádrendszerű költözködő életmódunk ilyenformában maradt meg napjainkig. Ilyen kétlaki településformával – mely sajátos ősi magyar gazdálkodási rendszerünkben folyik – Európában sehol sem találkozunk.

A tanyarendszert s annak a gazdálkodásmóddal, várossal való összefüggéseit még a hatóság sem igen érti meg, csak közigazgatási hátrányait látja. Pedig, ha utak épülnének a tanyák között, Európa legtökéletesebb mezőgazdasági és állattartási rendszere volna, mert magában egyesíti a magányos telep és a város minden előnyét. A gazda dologidőben a szántóföldjén lakhatik, a család minden munkáereje a gazdálkodás szolgálatában állhat, a városból való ki-bejárással nem kell időt vesztegetnie, télen pedig pihenhet és művelődésének élhet a városban.

Ezt a tanyarendszert a tudatlannak tartott magyar paraszt hagyományos alapon, teljesen egyedül fejlesztette ki, a mi viszonyaink között jobbat semmiféle gazdasági szakember nem tud nekik ajánlani. Ezért tudomásul kell vennünk és a hagyományos alapokon most már tudatosan tovább kell fejlesztenünk.

VANNAK A MAGYAR paraszti gazdálkodásnak fiatalabb hagyományai, melyek parasztságunk életrevalóságáról tesznek tanubizonyságot.

Adataink vannak rá, hogy a parasztság az Alföldön a nagymérvű ármentesítést kezdetben ellenezte, mert hagyományos és gazdaságos, extenzív, nomádrendszerű állattenyésztését féltette. Valóban az ármentesítés teljesen átváltoztatta azt az évezredes vízközi életmódot, melybe a magyar paraszt ősi tájfajta állataival belenőtt.

A kiszáradt Alföldön a víziélet ezer vagy többezer éves hagyományai megszűntek s az új élettérszínen a magyar paraszt száz év alatt új honfoglalást végzett, s úrrá lett a kiszáradt tájakon.

Mintegy tíz évvel ezelőtt egy taskendi özbeg fiatalember keregett fel, Elmondta, hogy a berlini Mezőgazdasági Akadémiát végezte s búcsúzáskor egyik professzora arra figyelmeztette, hogy bár elsőrendű a maga nemében az a tudás, amelyet a német főiskolákon szerzett, de ennek Taskendben – ahol szárazföldi éghajlat van – nem sok hasznát veszi. Van azonban Európában egy ország, ahol a száraz gazdálkodás igen fejlett. Ez Magyarország. Ide jöjjön el s itt tanuljon még egy évig. Ezzel a közvetítéssel a német tudását is érvényesítheti otthon.

Elküldtem a Közgazdaságtudományi Egyetemre, majd a debreceni Gazdasági Akadémiára, ahol azonban a magyar száraz gazdálkodásról – amit a német professzor kellőleg értékelt – nem tudtak semmit mondani. Elvittem aztán a szoboszlai szíkes legelőkre és a nagykunsági tanyákra, ahol a pásztorok és parasztok elmagyarázták neki a magyar száraz gazdálkodást. Egy évet töltött Magyarországon és doktori szigorlatot tett Debrecenben a – földrajzból, mely tudományág a magyar szárazgazdálkodás kérdésében neki a paraszton kívül a legtöbb feleletet adott.

Ma már a magyar mezőgazdaság hivatalos szakszervei belátták, hogy a lecsapolással, melyet a nép nem óhajtott, túllőttek a célon. A nagy költséggel végrehajtott lecsapolást, mely az Alföldet szinte katasztrófálisan kiszáradította, öntöző berendezéssel kell helyrehozni s a régi nedves gazdálkodást újra életre kell hívni. Sajnos, a lecsapolás óta három nemzedék hunyt el. A víziélet hagyományából a mai nemzedék már jóformán semmit sem őriz. Nincs más hátra, mint idegen könyvekből átvenni a víziülethez való szaktudást vagy pedig rábízni a magyar népre, hogy találékonyságával, szívósságával újra fedezze fel azt, amit már régen tudott. Ez utóbbiban jobban bízom. Azonban, ha a népi gazdálkodás hagyományait, rendszerét jól ismerjük volna, a lecsapolás és öntözés óriási költségeit nagyrészt megtakaríthattuk volna.

A MAGYAR NÉP nemcsak hagyományából él, hanem gazdasági kultúrát teremtő képessége is van. Ezt a száraz gazdálkodáson kívül is számos példával igazolhatom. A Duna-Tisza közén a futó homokon a magyar paraszt csinált magas fejlettségű gyümölcs- és szőlő-kultúrát. A kezdeményezés, sőt a kivitel sem a földművelési minisztériumtól vagy gazdasági iskoláktól ered. Egyszerű gazdemberek ösztönös tudása teremtett ezen a vad homokon magasszínű valókerti kultúrát. A makói hagyma, a szegedi, kalocsai paprika, a nagykörösi ugorka, zöldség, a csányi dinnye, a rétközi káposzta, a nyírségi burgonya, a mogyoródi-fóti-vereasegyházi paradicsom, stb. eredményes művelése mind a népi kezdeményezés és tapasztalat szemmel látható jegye. Ezt a nagy nemzeti tudás-értéket azonban annyira sem becsültük, hogy helyi monográfiákban feldolgoztuk s nemzeti közkinccsé tettük volna. E helyett nagyrészt idegen könyvekből ollózott tudománnyal és a népi élettől és valóságtól távollevő kísérlete-

zések alapján adunk ki szakkönyveket, melyek a nép körében nem annyira a tudást terjesztik, mint inkább a nyomtatott betű hitelét rongják.

A magyar nemzet kétharmada földműves paraszt, tehát a mezőgazdaságiközépiskolákat szaporítanunk kell – még pedig a gimnáziumok és polgári iskolák alakításával, – hogy művelt magyar földműves osztályt neveljünk, amely megél a maga földjén, s nem szorul eltartóra. A művelt magyar földműves legyen a történelmi középosztály erőtartaléka, hogy ne kellessen gyökértelen, kellőleg nem asszimilált vagy asszimilálhatatlan idegenekből kiegészítenie magát, akkor, amikor a magyar parasztság tehetségei önhibájukon kívül nem tudnak felszínre törni. A mezőgazdasági középiskola különösen alkalmas a néphagyományoknak a középosztályban való meggyökereztetésére és egy földhöz kötött magyar középosztály kialakítására. Ha a kis üzemi gazdálkodásra tanítjuk az iskola növendékeit, akkor túltermetés nem állhat be a növendékek tekintetében. A magyar nemzeti nevelésben a magyar néphagyománynak méltó szerepet kell szánunk.

II.

TÁRGYI NÉPRAJZI NÉPHAGYOMÁNYUNK gyűjtése elég szépen halad. Annál szomorubb helyzetben van a szellemi néprajzi gyűjtés, mely voltaképpen hamarabb kezdődött, mint a tárgyi gyűjtés.

Mivel a néprajznak a háború utáni évekig nem volt tanszéke, nem igen volt rendszeresen képzett etnográfus sem. A tárgyi etnográfusok rajz-, és földrajztanárokból, a folklóre-gyűjtők irodalomtanárokból képződtek. Ennélfogva a tárgyi etnográfus az ornamentika, népművészet, – a folklorista a népköltészet felé tájékozódott. A néprajz nagy területe e két irány között parlagon maradt. A múzeumok ma sem tartják feladatuknak a szellemi néprajzi gyűjtést, így a szellemi néphagyomány ügye gazdátlanul maradt. Eltekintve Bartók és Kodály ma is tartó népzenei gyűjtésétől, népünk szellemi hagyatékát csak egy-két magányos szakember gyűjti, közgyűjtemény alig történik vele.

E hiányt már évtizedekkel előbb megkísérelték pótolni, de a világháború miatt a „Folklore Fellows” gyűjtése abbamaradt.

Azt hiszem, hogy a Magyar Néprajzi Múzeumban s a budapesti Egyetemi Néprajzi Intézetben levő kéziratok folklóre-gyűjtés együttvéve sem tesz ki többet ezer lapnál. Ezekkel szemben az észtek folklóre-gyűjtése a félmillió lapot meghaladja, a finneké meg kétmillió oldalnál is több. A román akadémia is számos folklóre-gyűjtést adott ki.

E téren tehát nagyon nagy mulasztást követtünk el, amelyet ha hamarosan nem pótolunk, sohasem lesz módunk pótolni. A háború utáni nemzedék ugyanis a magasabbrendűnek minősített újság-kultúra tiszteletében nőtt fel, atyáinak szellemi hagyatékát nem veszi át s az öregek elhunytával vége szakad a magyar nép ősi szellemi hagyományainak vagy legalább is csak töredékei maradnak fenn s ennek

a jövő tudománya és a népi- nemzeti műveltség építése már nem sok hasznát veszi.

Ezért a szellemi néprajzi gyűjtés megindítását a legsürgősebb nemzeti feladatok egyikének tartom.

A gyűjtésre elsősorban a képzett etnográfusokat használnám fel. Másodsorban számítok a tanító- és tanítónő-, valamint az óvónő-képzők, a lelkész-képzők növendékeire is, ha ezek előzőleg rendszeres néprajzi oktatásban részesülnek tanintézetekben. Tisztában vagyok vele, hogy e diletáns gyűjtők ingyen munkája nem ér fel 15–20 szakképzett gyűjtő munkájával, de minden eszközt megragadunk. Jó volna, ha állástalan tanítókat, tanítónőket, tanárokat, sőt szellemi inségmunkásokat, középiskolai tanulókat is a gyűjtésbe lehetne állítani.

A MAGYAR „SKANZEN”

NÉPRAJZI MÚZEUMAINK néphagyománygyűjtése felette egyoldalú. Csak kiállításra alkalmas, főként népművészeti értékű tárgyakat gyűjtenek. Inkább esztétikai, nem pedig művelődéstörténeti, oktatató célokat szolgálnak. A primitív kultúra egyszerű tárgyait nem igen gyűjtik. Azokra a tárgyakra sem terjed ki gyűjtő tevékenységük, melyek nagyságuknál fogva nem helyezhetők el a múzeum termeiben, ilyenek pl. a szekerek, bálványos borsajtók, székelykapuk, hajók, különféle malmok, fatorony, stb.

Ezeket a nagyméretű tárgyakat ugyan fényképekben is be lehet gyűjteni, de a fénykép csak a tárgy felületéről ad némi képet, a belső szerkezet örökre elvész. Így a fénykép a tárgyat semmiképpen sem pótolja.

A nagy tárgyak bemutatására a *szabadtéri múzeumok* a legalkalmasabbak, hol a tárgyak valami tágasabb területen, a szabadban, eredeti céljuknak megfelelően vannak felállítva. Az első stockholmi ilyen múzeumról „Skanzen”-nek nevezzük a hasonló szabadtéri múzeumokat. Ma már nemcsak Stockholmban, hanem Finn-, Eszt-, Lettországbán is épültek hasonló múzeumok, sőt a románok Kolozsvárott és Bukarestben szintén létesítettek ilyenféle múzeumot.

Hangsúlyozom azonban, hogy a szabadtéri múzeum első és utolsó sorban is múzeum, melynek létrehozása, berendezése és kezelése múzeumi szakemberek feladata. E mellett másodsorban idegenforgalmi látványosság is lehet. Az anyag kiválogatása tehát egyedül néprajzi szakemberek feladata, úgyszintén a lebontás és felállítás néprajzi ellenőrzése is. A munkát azokkal a falusi emberekkel kell végeztetni, akik járatosak benne. Az építészmérnök legfeljebb technikai kérdésekben adhat tanácsokat. Azért tartom szükségesnek ezt hangsúlyozni, mert építészek néprajzi szakemberek kikapcsolásával építettek már eddig is vidéken idegenforgalmi népházakat, ezekben azonban a Skanzen gondolatának csak a fonákját ismerhetjük fel. Az ellen meg már eleve tiltakozunk, hogy „felfokozott” parasztházakat építsenek, amelyeket „nem kell szégyelnünk” az idegenek előtt.

Az idegent nem lehet becsapni, mert ha vidékre megy, úgyis látni fogja szegénységünket és elmaradottságunkat. Meg kell említenem, hogy ilyen célzatosságot a románok sem visznek be az ő Skanzen-jükbe, mert ott is, mint más országban, múzeumi szakemberek kezében van a dolog.

A NÉPRAJZI MŰEMLÉKEK

MÁSIK, NEM KEVESBBÉ FONTOS és a Skanzennel szorosan összefüggő feladat a *néprajzi műemlékek törzskönyvezése*. Ma még azt sem tudjuk, hogy miféle népi műemlékeink vannak.

Szükségesnek látnám a vidéki múzeumok bevonásával az ország-rész összes néprajzi műemlékét összeírni és törzskönyvezni. Ez nem jelentené azt, hogy a múzeumok kötelesek volnának fenntartani azokat, csak arra ügyelnének, hogy engedélyük nélkül le ne bontsák. Ha a lebontást a tulajdonosok bejelentnék, akkor vagy megvinné az illető szabadtéri múzeum, vagy lefényképezés után kiadná a lebontási engedélyt. Ha a vidéki múzeumok mellett már létesültek szabadtéri múzeumok, akkor ott is el lehetne helyezni a kérdéses tárgyat. Általában ócska anyagárban meg lehet ezeket a régi épületeket kapni. Karcagon pl. ezelőtt 3 évvel egy szép és jókarban levő szelmalmot bontatott le egy ügyvéd, melyért 1200 pengő vételárat fizetett; most a még meglévőket is le akarja bontani, mert a bontás jó üzletnek bizonyult. Felesleges hangsúlyoznom, hogy milyen nagy érték az Alföldön egy ilyen népi műemlék, ahol a török világ a földszínéről minden építészeti emléket eltörölt. A szelmalom, melyet legjobb költőink sokszor megénekeltek, a legnagyobb mértékben hozzátartozik az Alföld tájképi szépségéhez. Ha a vadmadaraknak a Kisbalatonon és egyebütt „rezerváció”-kat készítünk (amit én is helyeslek), akkor a népi emlékeknek is rezervációkat kell készítenünk, mert a vadmadár, a vízi növényzet és más természeti szépség vagy ritkaság nem állhat közelebb hozzánk, mint a magyar nép pusztulásnak indult tudományos és művészi értékű hagyománya.

A „GYÖNGYÖS BOKRÉTA”

ITT KELL MEGEMLÉKEZNEM a szellemi Skanzenről, a *Gyöngyös Bokréjáról*, melynek megvalósítását nyolc évvel ezelőtt én javasoltam Paulini Bélának, aki abban az időben azzal kísérletezett, hogy csákvári parasztokat tanított be népszínmű-játszásra, hogy pesti színpadon is felléphessenek. Én javasoltam, hogy a néppel elsősorban saját hagyományait kell előadatni. A Néprajzi Múzeum tisztviselői adták Paulini kezébe az első programot s vidéki munkatársaik, ismerőseik nevét, akiknek segítségével ezt a célt megvalósíthatta. Így minden jogunk megvan reá, hogy kritikát gyakoroljunk felette.

Megjegyezzük, hogy Stockholmban is bemutatnak néphagyományokat a Skanzen keretében. Ausztriában is vannak népi játékok, előadások, azonban mindenütt a néprajzi szakemberek ellenőrzése alatt. A magyar „Bokréta Szövetség” ellenben az etnográfusok részvétele nélkül alakult meg és csak utólag lépett együttműködésre a Magyar Néprajzi Társasággal, hogy ezáltal megszerezze a *hátvédet*. A Néprajzi Társaság kiküldött tagjai vállalkoztak is az együttműködésre abban a hitben, hogy ezzel többet használnak a szép ügynek, mint a folytonos bírálgatással. Sajnos, minden felszólalásunk hiába hangzott el. Nem voltunk ott az egyes „bokréták” megszületésénél, a faluban a néprajzilag képzetlen tanító saját képzelőtehetsége szerint egészítette ki vagy tette „látványossá” a romjaiban levő hagyományt. Paulini Béla természetesen nem a néprajzi szakember, hanem a művész szemével nézte a mutatványt, s ha az a színpadi célnak egyébként művészi szempontból megfelelt, műsorába beiktatta. Mi az ellenőrzést csak a szentistvánnapi ünnepek bemutató próbáin gyakorolhattuk, amikor már lényeges változtatást az egyes számokon nem lehetett eszközölni, mert aznap este már a nagyközönség előtt is játszották. Ilyenkor Paulini Bélától ígéretet kaptunk, hogy a jövő évben a hibát kiigazítják. Persze: a következő évben sem történt semmi.

Hangsúlyozzuk, hogy az egyes számok felkutatásába, tökéletesítésébe anyagiak hiányában egészen a múlt évig nem folytunk be, így azok hibáit csak annyira láttuk meg, amennyire a helyszínen való megismerése nélkül a színpadon meg lehet látni.

A múlt évben a Gyöngyös Bokréta újabb számainak hitelesítésére az olyan helyre, ahol valami ígérkezett, a Néprajzi Társaság szakembereket küldött ki, akik szakszerűen felvették a bemutatásra érdemes hagyományt, megjelölve azt is, hogy a hiányosokat hogy lehet a tudomány sérelme nélkül kiegészíteni.

Az igazság azonban nem felelt meg a célnak, s a Bokréta további számaiban ismét a képzelőerő lett az irányító. Mivel Paulini nem hajlandó komolyan figyelembe venni a szakemberek közreműködését, ellenben mindig reánk hivatkozik, ha támadásban van része, a szakemberek kénytelenek a tudomány érdeke védelmében a jövőben a bírálat terére lépni. Vagy a tudomány érdekében megvalósul a Gyöngyös Bokréta szakszerű ellenőrzése, hogy hagyományköltés vagy hamisítás ne történjék. E végből szakembereket kell kiküldeni valamennyi eddigi Bokréta falujába, hogy azok a bemutatott hagyomány hitelességét megállapítsák s ami egyéni alkotás vagy változtatás, azt töröljék. Ezt annyival is inkább meg kell tennünk, mert az idő a költött hagyományokat hitelessé avatja s egy emberöltő múlva az ifjabb nemzedék a költött hagyományokban tiszteletreméltó atyai örökséget lát, s a jövő néprajzos nemzedék a költött hagyományokat mint ősi örökséget fogja összegyűjteni, majd pedig tudományos elméleteknek lesz alapja a költött hagyomány.

III.

Nincs az életnek egyetlen olyan vonatkozása sem, amelyben a hagyomány törvénye, a szokás el ne tudnágazítani a falusi embert. Az iskola nyújtotta műveltség a nép körében ehhez képest nagyon szűkkörű s nem pótolhatja a hagyományt, de nem is célja, hogy teljesen pótolja.

A néphagyomány, a népi tudás a magyar nemzeti műveltség alkotó része. A középosztálynak annyira magáévá kell ezt tennie, mint amennyire sajátja a magyar nyelv. Nem elégedhetünk meg az-
zal tehát, hogy népi motívumokat vegyünk át az iskola nyújtotta kultúrába, hanem a nemzeti műveltség alapjává kell tennünk a népi műveltséget. Ezen kell tehát nyugodnia a középosztály nemzeti műveltségének is, melybe már beolvashatjuk az európai kultúrát.

OKTATÁSÜGYÜNK ÉS A NÉPHAGYOMÁNY

A KÖZÉPOSZTÁLY iskolája a középiskola, mely alapot ad az európai műveltségi szint elérésére. Ez az iskolatípus azonban idáig csak a középosztály hagyományait vette tekintetbe, de a jövőben elgondolásunk szerint a középiskola alapjául is a néphagyományt kell tenünk. Ha ezt megvalósítjuk, áthidaltuk azt a roppant szakadékot, amely a nép és a középosztály között fennáll, s megszüntetjük a nemzet felső és alsó társadalmi rétegre oszló kétszintűségét, mely az ugor-bolgár-török együttélés óta a jobbagység-nemesség társadalmi rétegein keresztül 1848-ig hivatalosan, paraszt és úr néven pedig napjainkig fennáll.

A középiskolába azonban nem önálló tantárgyként óhajtjuk bevinni a népismeretet, hanem valamennyi tantárgy alapjává kívánjuk tenni. Így a vallási órák a néplélektant, a néphitet, a magyar órák a népnyelvet, népköltészetet, a történelmi órák a néphagyományt s a népi művelődést, a földrajz-természetrizs órák a tárgyi néprajzot, a népi természetismeretet a rajzórák a díszítő művészetet, az ének- és zeneórák a népzeneét, a tornaórák a népi játékokat, táncot, stb. népszerűsítik. Minden középiskolai tantárgynak a népi-nemzeti alaplól kell kiindulnia és az egész tanmeneten ennek az alaplulnek kell végighuzódnia, az első osztálytól egészen az érettségi vizsgáig. Még az európai művelődés csúcspontján sem mondhatunk le arról a kiaknázatlan, nagy nemzeti megújhodást jelentő forrásról, amit a néphagyomány jelent, aminthogy eszünkbe sem jut a magyar nyelvet világnyelvvel felcserélni. Egyébként Európa is azt kérdezi tőlünk, hogy mi az, amivel az európai kultúrát a magunkébol gazdagítottuk és nem azt nézi, hogy átvettünk-e mindent, amit az európai civilizáció nyujthat. *Európa az egyéniséget keresi bennünk és nemzeti elfogultság nélkül mondhatom, hogy az is vagyunk.* Ha nem kötik béklyóba a magyar iskolázást a külfölditanterv-sablonok, hanem ma-

gyar szemmel, szívvel, érzéssel és bátorsággal nyulunk középiskoláink reformjához, akkor a népi-nemzeti irányt kell megjelölnünk, mint a jövő magyar középiskola fejlődési útját. Ezzel érjük el az egységes nemzeti művelődést, mely urat-parasztot egyformán összeköt.

A TANITÓKÉPZÉS

A NEPHAGYOMANYOK értékelésére és megbecsülésére elsősorban a néptanítókat kell ránevelnünk, még pedig mindjárt a tanítóképzőben. Tanítónövendékeink nagyrésze már a szülői házból népi hagyományokat hoz magával, de mert azt látja, hogy ennek a tanítóképző nevelési programjában nincs semmi szerepe, maga sem becsüli semmire. Mikor pedig az életbe kikerül, egy felsőbbrendűnek minősített műveltségismény nevében, maga is pusztítójává válik a neofiták elszántságával minden népi hagyománynak, a „parasztosság”-nak, s maga is igyekszik felismerhetetlenül elvegyülni a középosztályban.

Ma már a környezetismeret neveléstani követelmény. Ez azonban nem merülhet ki a „szülőföld földrajza” fontosságának hangsúlyozásával. A tanítónak ismernie kell azt a népi közösséget, amely a tanítványt formálta s amelynek ismét részesévé lesz a tanítvány, ha az iskolából kikerül.

A tanítót arra kell nevelni, hogy a népi hagyományt legalább is annyira becsülje, mint az iskola-könyv-kultúrát. Legyen tisztában azzal, hogy az iskolai nevelés csak átmeneti jellegű, maradandónak csak a hagyományos népi tudást tekinthetjük. Az iskola nyújtotta tudás évek múlva a legjobb esetben is az írni-olvasni tudásra, a négy számtani alaplátra, s a hittan legegyszerűbb ismeretére zsugorodik össze. Minél jobban be tudja kapcsolni az iskolai műveltséget a népi hagyományos műveltségébe, annál maradandóbb lesz az iskolai műveltség a nép körében.

A néprajzot a tanítóképzőben nem mint külön tantárgyat kell tanítani, hanem úgy, hogy az összes tantárgyakban a népi szemlélet uralkodjék. A helyi hagyomány legyen az az alap, amelyre az elemi oktatás ráépül.

A PAPKÉPZÉS ÉS A NÉPISMERET

A LELKÉSZEK, akiknek legnagyobb része a nép között éli le az életét, szintén nem tanulnak népismeretet. Pedig a néplélektani ismeretek nagy jelentőségét ma már alig kell hangsúlyozni. Ahhoz, hogy a pap lelki közösségben éljen a néppel, ismernie kell a nép egész lelki világát. Ezt pedig könyvekből nem tanulhatja meg. Magának kell a nép lelkét megismernie a velük való együttélés közben. A népismeret arra tanítja meg, hogyan kell a nép között forognia, s

rádöbbsenti azokra a szempontokra, melyek szerint a népet megismerheti. A nép társadalmi bajait sokkal tisztábban látnák, ha társadalomrajzot is tanulnának. A nép szellemi hagyománya iránti fogékonyságot is be kellene oltani a fiatal lelkészbe. A lelki és szellemi kapcsolat kialakítása a nép és a lelkész között a legfontosabb feladatok egyike, ebben a népléktan, társadalomrajz és néprajz nagy segítségére lenne a lelkésznek.

A lelkészképző intézeteknél is – felekezetre való különbség nélkül – kívánatos a néprajz, a népléktan, a társadalomrajz bevezetése és tanítása.

Meg kell itt jegyezni, hogy a külföldön több helyen (pl. Finn-, Észtországban) a lelkészek, tanítók kiváló néprajzi képesítésben részesülnek, s a néphagyomány-gyűjtés nagyrészt az ő vállakon nyugszik. Nálunk is a múlt század második felében oly kiváló egyházi férfiak voltak a nép szellemi hagyományainak kutatói, gyűjtői, mint Ipolyi Arnold, Kandra Kabos, Kriza János, Kálmány Lajos, stb. Sajnos, ez a nemzeti irányú és célú gyűjtőtevékenység napjainkban a lelkészek körében teljesen ellankadt.

*

NAPJAINK világtörténelmi eseményei arra intenek bennünket, hogy nemzeti erőnket, egységünket fokozzuk. A mai magyar középosztály már nem azonos a történelmi középosztállyal. Sok olyan idegen elem szívódott fel bele, mely nem asszimilálódott teljesen vagy asszimilálódásra nem is képes. Sőt bizonyos disszimilációval is számolnunk kell. A magyar nyelv megtanulása még nem jelenti az érzésben és gondolkodásban való megmagyarosodást is. A magyar történelem – melynek alakításában a mai magyar középosztály tekintélyes százaléka a múltban nem vett részt – ma már nem az a hatóerő, amely megbonthatatlan egységben tudná tartani a magyar társadalmat. *A magyar társadalom utolsó, de legnagyobb erőtartaléka a magyar nép s a magyar néphagyományok felvételével, sőt az abba való beleélésével a középosztálynak meg kell újulnia, meg kell erősödnie, sőt lelkileg is néppé kell lennie, ha magyar akar maradni.* 1848-ban a nemesi kiváltságokról a nemesség lemondott s a jobbágyságot felszabadította. Most pedig *a léleken való egyesülést* kell kimondania, ami azáltal érhető el, ha a nemzeti művelődés alapjává a néphagyományt tesszük. Az ifjúság ösztönösen megérezte a magyar nemzetmentés ez egyetlen módját, a nép felé való tájékozódás ma már általános. Középosztályunk is az utóbbi években nagy érdeklődést tanúsít a népi műveltség iránt s ez arra a reményre jogosít minket, hogy rövidesen társadalmunk minden rétege belátja szellemi életünk és egész művelődésünk ilyenén megújulásának szükségességét s új művelődésünknek cselekvőlegesen résztvevője is lesz.

K O R O N D I F A Z É K

NINCS AZ ORSZÁGBAN olyan jelentős kirakóvásár, melyen a korondi edényest meg ne lehetne találni; a korondi edényes vette át a borvizes székely örökségét: az országutat – Nagyvárdtól Kisenevig. Ülünk fel egy ilyen hazatérő korondi szekérre és menjünk el vele a székely edénygyártás falujába...

Korond nagyközség, Udvarhely vármegye parajdi járásának legnépesebb települése, a Fehér-Nyikó és Kisküküllő vízválasztójának, a Kolanda-tetőnek és Firtosnak tövében terül el. Lakóinak száma az 1920. évi népszámlálás adatai szerint 3767 lélek, melyből 3743 magyar, 21 zsidó és 3 román (csendőr) volt. Felekezeti megoszlását az 1910. évi magyar népszámlálás tünteti fel: 2685 római katolikus, 985 unitárius, 32 református és 25 izraelita.

Tájegység szempontjából a Sóvidékhez tartozik, tehát forgalma, a Korond-vize mentén haladva, a Kisküküllő folyását kellene, hogy kövesse; közigazgatásilag Székelyudvarhelyhez van kapcsolva és a hatóságok központosítási törekvésének következtében egész forgalma a Kolanda magas vízválasztóján át bonyolítódik le, legjobb esetben az Etéd vízének útvonalaival csatlakozik. Így az egész közlekedés erőltetett irányban mozog s ez bizony kedvezőtlenül befolyásolja a fejlődés zavartalan menetét. A környező városok: Székelyudvarhely, mint megyeszékhely, Segesvár, Medgyes, mint ipari gócpontok, Marosvásárhely, a székely főváros, Csíkszereda, stb. vagy kívül esnek a „vonzási körön” vagy kicsinyek ahhoz, hogy egységes hatást gyakorolhatnának rá.

Szép szálás termetű székelyek lakják Korondot, hajuk színe vöröses szőke felé játszik; gyakori köztük a kékszemű. Leleményességben és bátorságban felülmulják szomszédaikat. Vállalkozó szellemük a merészséggel határos. Ismerik a kockázatot, de nem riadnak vissza tőle. Ez a felfogás sok esetben egyetlen magyarázat: a korondi ember kicsi haszonért is mer kockáztatni, befektetéseket végezni, bízik szerencséjében, saját erejében, hidegvérében, mely soha nem hagyta el.

Az iparosodás tekintetében Korond megelőzte a vidék közsékeit. Vízre szerelt mőmalma, nyersolajmotorral hajtott aragonit-csiszoló üzeme van. Több gazdának van cséplőgépe, ami már gondolatnak is jó. Háziiparának egyik érdekes ága a taplófeldolgozás, ízléses dísz tárgyakat és használati cikket készítenek. Korond népe országszerte arról ismeretes, hogy háziiparilag végzett agyagedénygyártása által nagy területet képes ellátni egyszerűbb konyhatedényekkel és szükségleti tárgyakkal.

A korondi agyagiparnak nemcsak történelmi multja és tiszt-

tességes jelene van, de – minden pillanatnyi nehézség ellenére – létjogosultsága, tehát jövője is.

AZAGYAGIPAR anyagi alapja a pala. A Firtos alá, a Szakadátba¹ mennek „földet vágni” – a palabányákba. A hely az „egyeseké” (gazdáké, nem közbirtokossági terület), tehát a földet meg kell vásárolni. Rendszerint úgy oldják meg a kérdést, hogy a kézműves vágja a földet és maga a tulajdonos szállítja neki haza. Egy terű pala ára, fuvarral együtt 50 lej a közellakók számára, távolabbiaknak több.

Otthon aztán megkezdődik a nyersanyag feldolgozása. Meggondolkoztató, hogy mennyi kézen megy át, mennyi munkát és időt fektetnek bele, míg 4–5 lej erő áru lesz belőle.

A frissen szállított palát keményre gyúrnák és hosszúnyelű tuskókkal, a *botokkal fölverik* egy darabba a *szelőpadra*. A fazakas nekiáll és a hajlított kézvonó alaku *szelőkéssel leszeli*: a pala egyenletes vékonyságu pántlikákba le hull. E műveletnek az a célja, hogy a pala vékonyra szeletelése közben a legapróbb kavicsok is felszínre kerüljenek és a kézműves felesége, gyermeke vagy idegen segítsége gondosan kiszedhesse. Ha a kövecsek az „áruba” kerülnének, égetéskor *kiégnének* és mellettük, vagy helyükben lyuk keletkezne az edény falán.

A leszeletelt és kövecsektől mentesített palát akkora *kockákba* gyúrnák, amekkorákat egy ember elbír. A kockákat egyenkint leőrölik a palaörlőn² Kellő mennyiségű vizet adnak hozzá és *felrögzözik*: az edényfajtákhoz szükséges magasságu rögökbe gyúrnák, olyanformán, hogy minden egyes *rögből* egy darab edény lesz. (Gyakorlati szempontok miatt így szokás beosztani: először a nagy edényt rögölik fel, mint: tál, korsó, kancsó, fazék, tányér, stb, pl. 50 rögöt tálnak, mind egyforma nagyságúra, 50 rögöt korsónak, stb.). A rög hüvös helyen vagy vizes lepedő alatt egy hétig is eláll, ha valamely körülmény miatt nem dolgozhatják fel azonnal.

A következő állomás a korong³. A kézműves odacsapja a rögöt a korong közepére, kezét vízbe mártja és 4–4 ujját belehelyesztja a rög közepébe, két hüvelykujját pedig kívül tartja, mintegy támaszul. A forgó korongon így *felhúzza* a palát, majd ismét *visszanyomja*, s ezáltal tömörre és rugalmassá teszi. Ezután ismét *felhúzza* s az edény alakját adja meg neki⁴. *Késsel* (fakéssel)

¹ Cuszamlós, szakadozott felületű hely, mit neve is jelez. E vastag palaréteget a Korond-vize rakhatta le, mikor még vele egy szinten volt. A név maga a Székelyföldön több helyen ismeretes.

² Lényeges része szilvafából készült két sima henger, megfelelő állványra szerelve; két ember a hajtókarok segítségével egymásfelé forgatja a hengereket. A reájuk helvezett palakocka elég gyorsan és finoman megörlődik. Nagyobb vállalkozásoknál vízi- vagy géperő hajtja.

³ A korong két egymás fölé szerelt fakorongból áll, melyek közül az alsó, a lendítő nagyobb. Vastaggelylel vannak egymáshoz rögzítve. A mester az alsót jobblábával rugáshoz hasonló mozdulatokkal, az óramutató járásával ellenkező irányú forgásba hozza. Az agyag a felső korongra kerül.

⁴ Roppant érdekes a szűk száju edények, pl. korsók készítése, mely a rendnél sokkalta nagyobb kézügyességet igényel.

csiszolja. Közben a korong állandóan forog. Előtte kis munkapad van, s a rajta levő kis *mérőfa* jelzi, hogy az edény milyen széles és magas legyen, a rög nagysága pedig megszabja, hogy a fala milyen vastag legyen. A már kész edényt felül beszegei a *csipőbőrrel* és lesímítja. Mikor ezzel kész, szivaccsal kitörli a belvilágát, hogy a vizet kiszívassa belőle. Ámde az edény még mindég össze van forrva a forgó koronggal. A mester megállítja a korongot és egy ijszerűen hajlított vesszőre ajzott dróttal *levágja* az edényt a korongról,

A levágott edények szép sorban deszkapolcra kerülnek, hol félnapig, vagy – napfényes idő esetén – egy-két óráig száradnak. A szárított edény ismét a forgó korongra kerül, hogy a mester *esztergálja*: a szádájával lefelé fordított edény aljáról lecsiszolja a *levágáskor* keletkezett durva részeket, ott maradt *forgácsokat* és esetleges dudorokat.

Ekkor ragasztják fel a füleket a félig kiszikkadt edényekre. A fül külön készül. Krumplitörőkhöz hasonló *fűlnyomópréből*, sajtátkezüleg faragott bükkfalemezekén át, megfelelő vastagságú agyagszalagokat sajtolnak ki, mit aztán kellő nagyságúra darabolnak és megfelelő görbületet adva neki felnyomkodják az edény oldalára.

Itt kell megemlíteni az agyagállatok, hamutartók, perselyek készítését. A mester maga-készítette gipszmintákba „belealkotja” az anyagot, miután szappanos vízzel belül meglocsolta, hogy hozzá ne tapadjon.

Esztergályozás után következik az alapszín megadása. Erre a célra a *fehérföldet* használják, mit „Csíkszentsimódról” szereznek be. E földet vízzel hígítva kétszer egymásután leörlik az ugyan-csak házilag készített faörlőn.

További festésre természeti festékeket is használnak, de túlnyomórésztben mégis csak a vegyi ipar termékeit alkalmazzák. A csíkszentsimoni fehérföld mellett nagy szerepe van a *veresföldnek*, melyet a farkaslaki határból szállítanak, a Demeszlaki Hídnak nevezett dülőről; nélkülözhetetlen a „*burusnyánfekete*” föld, mely a kőröspataki hegyben terem. A „bolti” (ipari) festékek közül legáltalánosabban használt a zöld, kék, rózsaszín, meggypiros és a *gyárifekete*.

Bizalmasan elárulják „gyári” titkaikat is. Mert a festékkeverés nem egyszerű dolog ám. „Sokat próbálgattuk, amíg rájajöttünk, – magyarázza egyik kézműves. – Sok drága edén kéré ment amián.” De most aztán tudják, hogyan kell keverni és alkalmazni őket, melyik lesz a másíknak kiegészítő színe az égetéssel beálló színváltozások után. Hét lakat alatt elmondják, hogy a bolti feketét „burusnyánfeketével” keverik; az előbbi igen drága, az utóbbi egymagára szürkés volna. A zöldhöz 12, a kékhez 24 súlyrésznyi fehérföldet kevernek, a fent jelzett módon elkészített fekete festékhez még másfél súlyrész vörösföldet kevernek.

Az edényt később fénymázzal vonják be- A fénymáz is drága. A tűzben gyakran megrepedezett, sőt le is pattogott. De a kísérletező székely rájött arra, hogy 20 kg. fénymázhoz 8 kg. mozsár-

ban tört „békasót” (kovát, kvarcot) kell adnia. A festés az asszony dolga, egyéb kisegítő munka a gyermekekre marad. Ragaszkodnak is ehhez a munkamegosztáshoz. Az asszony előírás szerint elkészíti a festékeket és egy-egy nagyobb edénybe tölti. Vezzi a *szaruzókancsókat*⁵ és minden festékből megtölt egyet. Körülrakja magát a szükséges színeket tartalmazó kancsókkal és megkezdí a festést. Virágok, füzérek, rózsák, levelek, folyondárok, futó-minták kerülnek az edényre. Csodálatos, hogy a székely asszony egyszerre látja az egész mintát anélkül, hogy csak egy vonal is volna az edényen: először egy színt *felrak* egészen, aztán a másodikat, harmadikat, negyediket, stb. (először minden mintának ugyanazt a részét). Van eset rá, hogy a mesterségben járatlan szemlélő csak a harmadik, negyedik festésnél fedezi fel a készülő mintát. Festés után az edényt ismét száradni hagyják.

Egyidőben a mi piacainkat is elárasztotta a „*rázott edény*”. Festése nem virágos, hanem szabálytalan hullámvonalakban körbe futó különböző színű, szélesebb vagy keskenyebb sávokból áll. Neve régi készítési módjáról maradt rá: az alapszínre több vastag színfoltot tettek, különféle festékeket öntöttek egymásmellé s ekkor az edényt jól megrázták, hogy a színek folyjanak egymásba. Ma ez is másképp készül. Udvarhelyi bádogosoktól ötös rekeszű pléh festéköntőt vásárolnak, megtöltik az öt különböző színnel és hullámvonalban csorgatják az egyenesen forgatott edényre, főleg kancsókra és virágvázákra.

Ilyenformán az edény készen áll és várja az égetést. Mivel minden kézművesnek nincs katlana is, megesik, hogy várni kell, míg a sok bérlő között emberünkre kerül a sor.

Mintegy 500 darab különböző edényt égetnek egyszerre. Előre csak úgy 200 darabot raknak be a katlanba és „*zsengelik*”: vastag fákkal kívülről hevítik. Zsengelés közben az edény színe fekete. Mikor az edényre cseppentett víz „*cserszeg*”, az edény többé nem törekeny, megbírja, hogy ráraják a többit is. A tüzet elhúzzák a katlan alól, berakják a többi edényt is. Mintegy 10 cm vastag fedőréteget raknak rá cserépdarabokból, hogy a további égetés során a hőség bent megrekedjen és a láng járja körül az edényeket.

Mikor ez is elkészült, ismét tüzet adnak alája. Egyenletesen hevítik körülbelül 10 óra hosszat, míg az edény izzásba jön vagy – ahogy mondják – „*fehér színt jádzik*”. Ekkor a tüzet ismét elvonják alóla és hűlni hagyják. Mikor a kéz már elszenvedheti, kiszedik az edényeket, ronggyal megtörülgetik a portól, bevonják fény mázzal, amitől piros színt kap. A fény mázazott edényeket újból visszarakják a katlanba, majd a portól megrostált cserépdarabokkal ismét betakarják. Megint tüzet tesznek alája, de ez alkalommal „*langfával*” (csak lángot adó vékony, száraz fával), hogy ne füstöljön. Így tart, míg a máz megolvad, mint a zsír. Próba-

⁵ A szaruzókancsó gépolajzóhoz hasonló kis cserépedény, melynek kivezető csatornája végén lúdtoll van, hogy az edényt festés közben el ne karcolja. Nevét onnan kapta, hogy a festéköntő kancsókat régen te szaruból gyártották, ugyancsak házilag.

képpen egyet kiemelnek vasvillával a katlanból s ha látják, hogy kész, a tüzet elvonják. Az edény égetése befejeződött, E kétnapi munka után a család ki van merülve a nagy hőségtől, szakadatlan munkától, fahordástól, álmatlanságtól és talponállástól, pihenőre térhet. Még csak azt kell megvárni, míg az edény teljesen kihül, aztán megkezdik a kiszedést és a hazaszállítást.

A LÁTSZÓLAGOSNÁL sokkal ijesztőbb távlatok nyílnak, mihelyt az ember belepillanthat egy háziipart űző és két keze ipari munkája után élni akaró falusi népközösség mindennapi küzdelmes életébe. Ne kezdjük azzal, hogy ma világválságot élünk, a gazdasági önellátás, irányított közgazdaság és más önkényes beavatkozások korát; ne hivatkozzunk arra se, hogy a kereslet és kínálat egykor kizárólagos törvénye nincs többé érvényben: az erősebb termelő ráerőszakolja cikkeit a gyengébb fogyasztóra, az erősebb fogyasztó kierőszakolja a szükséges nyersanyagot és árucikket a gyengébb termelőtől. Beszéljünk csak kis méretekben: térben és időben, de tőkében és munkabefektetésben is korlátozva.

Korond régóta agyagedényéről nevezetes. Ennek ellenére csak az utóbbi időben nőtte ki magát általános háziiparrá, sajnos, egészségtelenül, a létfeltételek szélesbedése nélkül. Régente csak a Tószeg-utcában, a Sóút utcában és a Firtos alatt, Tóhelyben „faza--kaltak”. De aztán jött a változás. Két lényeges ok is közrejátszott több másodrangú tényező mellett: a korondi agyagipari cikkek – jórészt a társadalmi színvonal általános zuhanása és az igények önkéntes megnyirbálása következtében – keresettekké váltak, továbbá a váratlanul megszűnt kereseti lehetőségek és mezőgazdasági terményértékesítés helyett Korond földszerető népe az elvándorlás ellen „fazakalásra” adta magát. E két összetevő közvetlen okozatának tudható be, hogy ezelőtt 25 évvel üzemben levő 80 korong helyében 1932-re mintegy 400 korong működött, és működnek ma is, ha az adóóvégrehajtó közbe nem jött volna. A korongosok száma máig körülbelül 300-ra csappant. A csődbe jutott korongosok (éppen a szegényebbje) kénytelenek voltak elvándorolni Brassóba, Nagyszebenbe és más délerdélyi városokba, *tenyeres- munkára*.

Megvolt tehát a nagy termelés, a piac azonban nem akart tudomást szerezni róla. Nem is abban volt a veszély, hogy az árutöbbletnak új piacokat kellett keresni, hanem a forgótőke reménytelen parányiségában. Ámde ott jelentkezik segítség, hol legnagyobb a veszély. A korondi falusi társadalom javarésze, minden közgazdasági bölcselkedés nélkül, természetes fejlődés útján olyan munkamegosztásra rendezkedett be, amely az adottságok mellett nemcsak jó, de egyedül lehetséges.

Gondoljuk csak meg, mit jelent a termelés szempontjából, hogy a 300 korongosnak túlnyomó többsége csak annyi forgótőkével rendelkezik, hogy egy terű edényt (úgy 1000 darabot) előállíthasson. Egy terű edény egy korongon egy hónap alatt készül el. Szükséges hozzá: 2 szekér pala, 30 kg. máz, 1 véka fehér föld,

rengeteg bolti festék és két szekér fa. E mellett enni kell egy hónapig a családnak, öltözködni kell, adót kell fizetni, sok előre nem látott kiadást kell fedezni. És hátha rosszul sikerül az üzlet?... Mert bizony ilyesmi sem ritkaság. E sajtóságos értékesítési módnak megvan az az előnye, hogy tőke nélkül is végezhető, de megvan az óriási hátránya, hogy az üzleti kockázat nem oszlik meg a közvetítők között, hanem teljes súllyal a termelőre nehezedik. Ha a vállalkozás balul üt ki, agyonnyomja a termelőt.

Miben is áll ez a sajátos értékesítési mód? A korongosnak nincs lova, szekere. Nem viheti portékáját piacra. Régebb a fazekas fuvarost fogadott, felrakta portékáját és vándorolni kezdett egyik vásárról a másikra. Ez az eljárás csak növelte a kockázatot anélkül, hogy az üzleti lehetőségek is arányosan nőttek volna. Ráadásul még egy újabb tehertétellel is számolni kellett: a korongos, míg a vásárokat járta, nem dolgozhatott újabb terű edényen; az eladási időszakok nagyon távol voltak egymástól. A termelő élete csak arra volt irányozva, hogy gazdasági mérlegét, adósságainak törlesztésével, lehetőleg egyensúlyban tartsa.

Ezzel szemben nagy haladást jelent a mai kényszermegoldás. Korondon ma 250 hivatásos fuvaros van, akik megveszik a terű edényt hitelbe, körülbelül 1600 lejért, és hordozni kezdik vásárról-vásárra, 3–4 hétig is, amíg el tudják adni. Az áringadozások kedvezőtlen alakulása végeredményben a termelőre hárul: leszámítják az árból; a szekeres, mint vállalkozó, nem maradhat kárrel, mert ez esetben többet nem vinné el az edényt. A fazekas elengedi a munkabért, megelégszik azzal, hogy az új nyersanyagbeszerzések után még marad cipóra való.

És elindul a szekeres esőben, sárban szélben, fagyban, viharban, minden akadályon át, hogy le ne késsék a vásárokról Megy száraz kenyérrel, hetekig váltatlan fehérművel, szekeren hál, nélkülözi az otthont és mindazt, amit az otthonulás, társadalmi biztonságérzet jelent. Megy, megy, füttyörészve, jókedvűen, noha az áru értékesítése nem megy simán. Tudni kell, hogy minden vidék más színű és más mintájú edényeket kedvel; a korongos e szerint készít és mintáz a fuvaros-vállalkozónak. Ha az edény nem készül el idejére vagy a fuvaros a rossz közlekedési viszonyok miatt elkésik a vásárról, hova az edényt szánták, kész a kár. Ilyenkor, hogy a bukás kisebb legyen, miután kikeresték a vizsztatérés költségeit, olcsón elvesztegetik az edényt többnyire házaló cigányoknak.

Megszokták, hogy az edényeknek csak egy része kel el a vásáron. A többit vagy más, távoli vásárra kell vinni, vagy – és ez érdekes – cserekereskedelmi alapon értékesítik. Ennek általában két alakja van: a *rongyászás* és a *gabonaszedés*. Az előbbinek elvi jelentősége van. Általános volt a hit, hogy a székely ember még a kenyérkeresetében is kényes: nem kell a kenyér sem, ha nem úgy szerzi meg, ahogy neki tetszenék. Ez igaz. Jelen esetben azonban a „tisztességes kereset” fogalmának tudatos kibővítéséről van szó. Ne higgye senki, hogy nem felszámolás ez valamivel, mikor a székely ember fehér rongyért adja el edényét. Egy darab

edényért 1 kg. rongyot kap. Mikor visszatér egy szekér ronggyal, eladja a rongyos zsidónak kilóját 25 lejben. Tisztább és ősi gyökerű árucserre-jellege van a gabonagyűjtésnek. A vevő kétszer megtölti búzával a szóban forgó edényt, ezzel fizeti ki. Útközben, természetesen, szénát is cserél lovai számára, magának is holmi élelmiszert. A megtakarított gabonát hazaviszi és vagy vele fizeti ki az edény vételárát, vagy elad annyit, hogy ezt fedezhesse, szekérét kijavíthassa és még mindig marad neki ezenfelül 8–9 véka gabonája.

Vállalják ezt a küzdelmet is, ami nem lekicsinyelni való; az országutak Temesvártól Konstancáig mind a székely fuvaros tulajdonai... Van közöttük kiscgazda is, ki 50–60 holdnyi birtokát családjára hagyja, maga pedig útra kel. Természetes, hogy az ilyenek több „kitartása” van, mint vetélytársának, kit 5–6 éhes kisgyermek vár haza...

Az üzletszerűen működő fuvarosok árnyékában kis házalók is megteremtik szűkös létalapjukat. Ütődött, égetés közben egymáshoz ért, tehát hibás, *kajsza* edényt vásárolnak a fazekasoktól, átalvetőkben elviszik a *hegyek közé* és szalonnával, búzával, gyapjuval, kész ruhával cserélik el. Nem jelentős, de érdekes körülmény.

SZÓLNI KELL arról is, mit tart maga a kézműves a mesterségéről. E háziipari ág, mindenesetre, közel jár valódi szerephez, ahogy a nép maga látja.

Ha szóvá teszed bámulatos kézügyességüket, a világ legtermészetesebb hangján felelik: „az öregektől tanultuk”. A hagyományokat tudatosan őrzik Ragaszkodnak az ősiséghez. Noha az üzleti szellem érvényesülése merőben új helyzetet teremtett az edények külső előállításában, kivitelében, s a korondi fazekas nem is akar szembehelyezkedni a divattal, – a gyártási művelet, a gyártók, fuvarosok és más „szakemberek” egymásközi viszonya tisztultabb, mint a multban.

Az ember sajnálja, hogy ez a gyönyörű háziipar mai méreteiben némileg erőszakolt és magán viseli a kényszeriparosodás súlyos bélyegét. Inkább csak a gyártás erőltetett menete és az eladás irama sejteti, hogy itt valami nincs rendben. Titokban mindenki attól fél, hogy egyszer elakad az egész és akkor a szekeren marad az áru. Tehát sietni kell. Nekifognak, készítik, égetik, szállítják és mindenkit serkentenek, hogy vásároljon. Dolgoznak, mert nincs más, mit tenni. A kérdésre, hogy miért foglalkoznak vele, megdöbbenő válaszokat adnak: „valamit csak kell csinálni” – felelik; „csak arra jó, hogy a lopástól megment” – mondja a másik; „hát nem hal éhen az ember” – sóhajt a harmadik és így tovább. Senki nem mondja, hogy köszöni a kérdést, neki jól megy. Egyhangulag a két edénygyárat és az edénygyártó szövetkezeti próbálgatást okolják romlásukért.

Szívesen otthagyják mesterségüket, mihelyt az első komoly munkaalkalom kínálkozik. Elmennek hajóját, talpfát faragni, méterfát vágni, követ törni. Ilyenkor, ha az ember ősiséget emleget, azzal mentegetőznek, hogy mesterségük egészségtelen: „az ember-

nek elveszi a színét”. Színtelen, sötét arcot kölcsönöz. „A szag és a bent való levegő árt az embernek” – mondja egy szakértő. A palából gyúrás közben, ártalmas gázok szabadulnak ki. Magyarázatnak megnyugtatóan ez is jó. A valóság azonban nem ez. Az igazi ok sokkal mélyebben fekszik.

MINDEN BAJNAK OKOZÓJA a gyár, – mondják a korongosok. Ha a gyárat fel nem állították volna, ma is sokan meg élnének *fazekalásból*. De a gyár ceruzával papíron kiszámított pontos termelési rendszerével, az anyagfelhasználásában elért takarékoságával, szigorú munkamegosztásával és a piacok elárasz- tásával leszorítja őket.

A vád azonban nem egészen jogos.

Tulajdonképpen két gyár dolgozik és egy kezdetleges szövetkezetszerű tömörület. Egyik gyár vízi erőre van szerelve, korszerű berendezése van és mintegy 70–80 munkást foglalkoztat. A másik erőtelepét nyersolajmotor szolgáltatja és mintegy 30 munkása van. A harmadik vállalkozás vajudik. Életképes elgondolás volna (erről még szólunk), de a mai kivitelében nem bírja a versenyt.

Látványnak is érdekes az edénygyár, hol tengelyáttétellel tartják forgásban az összes korongokat, égetett gipsz mintákba nyomják a megdolgozott földet⁶ és egy megfelelő hajlítású tengelyre erősített lécszorításával adják meg az edény belső alakját. A korongos hozzá sem ér kézzel az agyaghoz. Az edényt a gipszmintával együtt viszik a szárítóba.

Itt tömegárúként készül a „korondi csoda”. Nagyon természetes, hogy csak a szabályos kerek edényeket lehet gipszmintákban, gyorsan forgó korongon gyártani. A gyár azonban mindent akar készíteni, az etruszk vázautánzattól a hamutartóig és perseylig. Ezeknek a gyártására ú. n. szabadkorongosokat állít be, akik napszámban vagy darabszámban dolgoznak. Korongjukat lábbal hajtják, az edényt szabadkézzel *huzzák fel*, akár a *fazekalók*.

Az utóbbi időben egy igen érdekes eljárást találtak ki: „*antilopozzák*” az edényeket, más szóval: a domborművű minták között tompa fényűre készítik, kissé érdes felülettel. Ez az eljárás, mely féltett üzemtitok, egyszerre meghódította a piacot és kiváltotta a fazekalók ellenállását. Lent a mélyben harc indult meg a két tábor között, noha a gyár győzelme egy percig sem kétes.

Amint említők, a gyár ellen emlegetett vádak egy része igazságtalan. Tulajdonképpen nem is volna szabad arra gondolni, hogy a két termelési rendszer versenyre kelljen egymással. Míg a fazekalók egyszerű agyagedényeket készítenek a nép számára, paraszti háztájuk ilyen irányú szükségleteinek kielégítésére, a gyár kényesebb ízlésű polgárok részére termel, inkább dísz tárgynak használt edényeket és használati tárgyakat. A két termelőnek két, egymástól élesen elhatárolható piaca van, egyik sem zavarja a másik üzleti elgondolásait. Miért lángolt fel tehát a tusa a két tábor között?

⁶ Finomabb dolgokhoz tordai anyagot használnak.

Amit gipszminta után nem lehet gyártani, azt a gyár számára is szabadkorongosuk állítják elő, a fazekasokéval azonos feltételek mellett. A gyár azonban túlnyomó részben olyannal foglalkozik, amit a tőkeszegény szabadkorongos nem bír meg. Ez a körülmény mutatja, hogy a torzsalkodás ok nélküli, tehát rövidesen meg kell, hogy szűnjék. Meg is fog szünni, mihelyt mindkét tábor rájön az elemi igazságokra: sem termelési lehetőségeik, sem piacuk nem azonos. Hogy nehézségeik vannak, az általános nemzetgazdasági jelenségeknek tudható be. A válságot ne próbálják azzal megoldani, hogy átcsapnak egymás területeire. Ez amúgy is természetellenes, céltalan erőlködés. Eljön az idő, mikor az egyszerű cserépedényeknek ismét piaca lesz.

Jelenleg még korondi tehergépkocsi szállítja a gyári edényt az ország legtávolabbi sarkai felé, és bosszankodnak, hogy nem tudnak olyan messzire menni, hogy edénnyel járó korondi szekereket ne találjanak ott. A Dnyesztertől a Tiszáig minden útkanyarulatnál találkozunk egymással a korondi tehergépkocsi és a korondi szekeres, és azt hiszik, még ott is azt hiszik, hogy egymás üzletét rontják.

A gyár az adott körülmények között a lehető legbiztosabb jelenség, hiszen a semmiből teremtett paraszttőke fokozatos halmozódásáról van szó. Egészséges polgárosodás folyamatát állapíthatjuk meg, ami megkésett ugyan, de most a legkívánatosabb utakon halad.

A gyárakba szabadkorongosokul be nem férő fazekasoknak még mindig kínálkozik egy kitűnő megoldás s tömörüljenek termelő szövetkezetekbe. Ilyen irányú kísérletek már eddig is történtek, nem sikertelenül. Mint egységes szerv tárgyaljon belső ügyeiről, nézze a piac kívánságait és figyelje az árak alakulását. Ez nem tenné lehetővé, hogy az értékesítésben, mint közvetítő, más korondi ember is részt vehessen. Sőt, egészen bizonyos, hogy életre hívná a fuvaros-vállalkozók szövetkezetét is. E két tömörület, többi előnyei mellett, jelentéktelenre csökkenthetné az egyéni kockázatot, biztosítaná a piac folytonosságát és bizonyos fajta irányított termelés állana elő, mely számot vetne a kereslet elvének okozati viszonyaival is. Máról-holnapra új társadalmi átrétegződések válnának esedékessé, melyeknél számításon kívül lehetne hagyni a ma annyira végzetes tényezőket, mint amilyenek a rossz termőtalaj, a zord időjárás, az évszakos árvizek, a letarolt erdőségek és egy célját nem találó polgárosodás.

ÖNKÉNYTELENÜL merül fel a kérdés, mint minden háziipari termelésnél: vajjon a korondi edénygyártás népművészet-e? Nem. A gyárak minden „gyanun” felül állanak. Az egykorongos fazekasok munkája pedig csak annyiban művészet, hogy eltanulták minden vidék és minden nép ízlését, a szászét, az oroszét, a románét és a magyarét is, és kitűnően alkalmazzák. Mesteremberei lettek a környező vidék népi művészetének. Tudják, hogy a szászoknak tiszta fehér edény kell, középen parányi zöld levéldísszel. A magyar több díszítést kedvel, egy két piros virágdísz is kell, inkább

a karimájára, illetve felső részére. Az erdélyi főleg mezőségi románnak teljesen virágos edények tetszenek, uralkodó szín a kék. Az Ókirályságban a „rázott edény” minden versenytársát veri.

Az alkotó kéz tehát meg van kötve. Nem azt készíti, amit akar, hanem amit vásárolnak. A piac mindenbe beleszól. Megszabja, mit hogyan kell készíteni, mivel kell díszíteni. Népművészetről tehát, teremtő értelemben, nem beszélhetünk a korondi fazekast illetőleg. Legfeljebb azt lehetne művészetnek nevezni, milyen pompásan eltalálja és utánozza, hamisítatlanul utánozza mások művészetét. Való tény az a látszólagos ellentmondás is, hogy utánozzák a magyar népi művészetet. „Hát ha a magyar ember így szereti, így csináljuk” – mondják. Ők maguk kívül állnak azon a körön, hogy munkájukból valamit közel érezzenek lelkükhöz. Az is egészen véletlen és esetleges, hogy gyártmányaik közül a magyar piacra szánt árut tartják legszebbnek. Ha a piacok kizárólagossága ebben a tekintetben megszűnik, a sok minta és hatás bizonyosan össze fog keveredni s hogy ebből a magyar népi díszítő művészet megtermékenyülve vagy megfertőzve kerül-e ki, azt még ma nem lehet látni.

INCZE LAJOS

ZRINYI MAGYARSÁGA

ZORD ŐSZI IDŐ lehetett, mikor meghalt, november tizennyolcadikán, ezerhatszázhatvannégyben. A kursaneci erdő levelei már rothadtak a nedves földön és hideg szelek bujkálhattak a fák koronái közt. Akkor jöhetett a kan Zrinyi ellen. Rövid birok után „elfojt vére, először ülni, aztán hanyat fekünni, végre csak meg kelle halni, mert a fején három seb vala... Rettenetes sírás lón az erdőben... Otthon fehér bársonydolmányba öltöztették és aztán eresztették feleségét hozzája, a ki eszén sem volt bujában. Így lón vége Zrinyi Miklósnak” – írja Bethlen Miklós. Ki volt e sorsüldözte lovag, kit száz csatában elkerült a kard és a golyó, s végre a novemberi erdőben megölte egy kan? Vadászaton és megérthetetlenül. Még ma is döbbenet és hitetlenül állunk e különös halál előtt s lehangoltan a hős mélyebb halála előtt. Mert műve hamar utánna halt Zrinyinek. A kortársak csak rövid ideig emlékeznek rá s később is csak kevesek olvassák és értik. Csak a legnagyobbak, mint Rákóczi, s a költők, mint Kazinczy, aki lelkesedve áradozik arról, hogy „mely férfias lélek tündöklék elő Zrinyi minden szavain”, majd Vörösmarty, ki „nevünk végső daliájának” tekinti. Juhász Gyula, ki otthon volt minden magyar tragédiában, így ír Csáktornyáról, a Zrinyi pátriáról; „ma már dűledék vára lón Szigetnek – Egész hazánk s a késő énekesnek Bús lelke sírva járja az avart”. Valami homály van élete és halála körül, nedves és fázós borongás, erdő fölött nagy szárnyakkal repülő fátum, megérthetlenség és korai halált ért remények. A magyar haza legnagyobb fiai közül való ő s futtában elgondolkodom halála utáni sorsán. Él-e emléke s műve méltón? Alig. Névadó őse, a szigeti Zrinyi Miklós, ki jó kapitány volt, de alig több, ki meghalt egy hősi kirohanásban várának kapuja előtt, birtoka közepén, mint a fészket, erdejét, szabadságát védő vad, élőbb ember a magyar képzeletben, mint a második Zrinyi Miklós. Pedig nem élte a magyar sorsot, csak meghalt a magyar föld egy darabjéért, mely egyébként a sajátja is volt. Egy harci kép őrizte meg emlékét és minden iskolásgyerek rá gondol, hogyha e nevet hallja: „Zrinyi Miklós”. Dismagyarban, zsinoros ruhában áll, egyik kezében kard fénylik, másik kezében védőn hátraszorítja a zászlót; melle domború, arckifejezése rettenthetetlen. Dekoratív és utókor felé tekintve áll e képen a kirohanó hős, kinek époszi emléket állított később a szerencsétlenebb halálú, de nála mérhetetlenül nagyobb unoka. A második Zrinyi Miklós. Az irodalomtörténet ezt a melléknevet ragasztotta a neve mellé megkülönböztetőnek: „a költő”. Ezzel el is intézte nagyságát, értékét,

magyarságát, életét. Zrinyi, a hős – mondja a magyar és a szigetvári halottra gondol. A másik melléknévnek, a „költő” melléknévnek, e hősi melléknév s e hősi póz mögött kissé lenező íze van. Szegény Zrinyi. Olyan példát állított a „Szigeti veszedelem”-mel a nemzet elé, mellyel a maga nagyobb, gazdagabb s magyarabb példáját öntudatlanul elhomályosította. Ez volt az egyetlen dolog, melyben szándék nélkül bár, de rossz szolgálatot tett nemzetének. Egy vitéz kapitány emléke eltakarja egy csodálatos magyar emléket.

Zrinyit olvasván első érzésem az érdeklődés, második a csodálkozás, harmadik az öröm. A képét nézegettem, egy régi metszetet, melyben hadak és várak, füstölgő ágyuk és csúcsos sátrak homályos háttéréből lép ki ágaskodó lovon, sötét arcában mély-sötét szemekkel, erősszalú hajának dús keretében. Mintha valami drámai színpadra ugratna egy hirtelen és meglepő pillanatban. A kép élethű. Nem az arcához hű, hanem az életéhez. Aki ismeri művét s életét, tudja, hogy csakugyan így ugrott ki, ilyen váratlan hirtelenséggel, ilyen megtorpanó lovon, ilyen meglepő teljességgel, készen távoli évszázadoknak megmutatni és példázni, hogy ilyen a magyar! A magyar magatartásnak két korszaka van, két nagy jellemző korszaka. Az első a birodalmi kor, királyokban és törvényalkotókban testesül meg, magastermetű, szívbjajos és szívós Árpádokban, latin Anjoukban s egy akaratos nagy császári királyban, kiről ma is mesél a nép. Mohács után új kor jön, másik kor, melynek alig van évtizede, melyre a magyarnak a legbüszkébb válasza nem az lehet, mint Sieyés abbéé arra a kérdésre, hogy mit csinált a nagy forradalomban. „Túléltem” – mondta az abbé. Túléltem – mondja erről a korról a magyar, kissé keserűen, sok bajt látott szemekkel, de nem büszkeség nélkül. Ennek a kornak, melyben a magyar „túlél” szörnyű és roppant veszedelmeket, legnagyobb példája, helytálló magyarja, Zrinyi Miklós már a kor első századában megszületik. És egymaga társ és segítség nélkül, korszellem és világáramlat nélkül, kapaszkodó fogantyú és támasztó mankó nélkül megmutatja, hogy milyen legyen a veszélyben a magyar. Ez a nemzet sohase tömegekkel, sohase politikai irányokkal válaszol a korhozta veszélyekre. Hanem mindig csak személyiségekkel, akikben irány, magyarság, nemzet, haza, védekezés, alkotás s minden együtt testesül meg. A magyarság első reakciója a létét tökéletes elpusztítással fenyegető veszélyekre s Zrinyi Miklós. Bámulattal látja, aki érti, hogy e reakció milyen végtelenül maradandó és időtlenül példaadó ezen a földön.

AHOGY AZ EMBER lüktető és feszültségekkel teli érett magyar prózáját olvassa, az első érzése ez: mennyire megdöbentő, hogy egy fáradt korban, alvó országban, töröktől tépett, némettől csalt népben, nem is a született, hanem a fogadott fiak közül, dalmát-horvát eredetű főúri családból, melyet német és olasz vér itat át, ennyire tökéletes és végleges formában születik meg: a magyar. Az a magyar, akit utána századokig érvényesen *legmagyarabb magyarnak* példázhatunk. Ezerhatszázhuszban, mikor meg-

születik, a nemzet fáradt. Még cselekvő magyarokat szülni is. Jó magyarok vannak az országban számosan, de kevés jut közülük tovább a magyarságban a panaszkodásnál. S reális magyarok is vannak számosan, de egyikük se jut el az alkotásig, csak a pak-tálásig. S akkor jön Zrinyi. „Sem útódja, sem boldog őse, sem rokona, sem ismerőse” – maga a magyar – mintha a semmiből jönne és a semmibe menne, mint fényes üstökös, melyben egy nemzet egyetlen csodálatos pillanatban meg akarná mutatni a világnak: ime ilyen vagyok! Hogy aztán ne váljon olyanná. Egyedülvalóságát Zrinyi tudja maga is s e szerint alakul. Egyrészt végtelenül sokoldaluvá, mint a nagy magyarok általában, másrészt végtelenül türelmetlenné – megint, mint a nagy magyarok általában. Sokoldalúsága sokrétű tervelésben és akcióban nyilvánul meg. Ő a „túlélés korának” első legnagyobb költője, első legnagyobb államférfia és ami egy ezzel: első legnagyobb nemzetnevelője. A létért való küzdelem e korának kezdetén a legnagyobb katona, hadseregszervező s hadvezér. S minthogy sok cselekedetre van szüksége a nemzetnek rövid idő alatt – ő az első végtelenül türelmetlen magyar. Egyik önmagára, helyzetére és feladataira legjellemzőbb mondata: „az esztendő szűk, az országok elszegényedtek, a szerencse állhatatlan”. „Az esztendő szűk” – mondja s az idő úgy hiányzik neki, mint légpangásos tárnában a bányásznak a levegő. Az idő rövid – mondja magának józanul és ágy eléjeszalad korának: hogy párszáz esztendővel megelőzi. S a legcsodálatosabb, hogy a fáklyát e balsorssal, időhiánnyal folytatott versenyfutásban nem veszi át senkitől és nem tudja átadni senkinek. Maga gyújtja meg és életével együtt alszik ki. A kursaneci erdőben egy őszi vadászaton.

HONNAN VESZI tisztult és örökérvényű magyarságát? – ez a kérdés a legnehezebb, ami vele kapcsolatban felmerül. Ha korunk divatja szerint a családfát nézem, – hamar csödbe jutok. Anyai ágról magyar ugyan, de apai ágról horvát, apai nagyanyja német grófnő olyan névvel, melytől pár évtized múlva egyszerű hallásra is szikrát hány minden jóra való magyar kuruc szeme. Dédanyja szintén német, ükanyja olasz és csak azután található az apai ágon a feleségek között két jó magyar név: Garázda Sophia és Blagay Ilona. A vérvizsgálattal tehát baj van Különösen, ha arra gondolunk, hogy öccse, az ugyanilyen „vérösszetételű” Zrinyi Péter, szemben bátyjával heves horvát pátrióta, ki haragszik is Zrinyire, hogy a Szigeti Veszedelemet nem horvátul, hanem magyarul írta. Nevelése lenne a kulcsa magyarságának? Aligha: a gráci jezsuiták csakúgy, mint a nagyszombatiak, inkább csak kereszténnyé nevelhették, mint magyarrá is. S ha Pázmány hatását keressük, akkor se találunk sok olyan részletre Pázmánynál, ami Zrinyi magyarságának előképe lehetne. Utazásai Rómából és az olasz városokból visszatérhetett volna horvátságának erősödésével is és a fiatal Zrinyi, aki még inkább a pusza hősiesség, mint a magyar hősi szerepvállalás gondoltában él, foglalkozik azzal a tervvel, hogy szolgálatába áll a velencei köztársaságnak, mint

condottieri. Ez még a kor vitézi-hősi gondolatvilága benne, mely inkább a török ellenséghez, mint a magyar hazához van kötve s a török-ellenesség nem magyar privilégium abban az időben, horvát tulajdonság éppúgy lehet, mint magyar vagy német. Vagy egyszerűen keresztény, mint a kor középeurópai papjaiban. Műveltsége? Elsősorban soknyelvű műveltség volt, ami ugyan többnyire erősíti e haza fiában a magyarságot, de létre nem hívja. Könyvtárának legolvasottabb kötetei az olasz szerzők, elsősorban Macchiavelli s általában inkább a korabeli egész emberiség tanítói csak, mint az éppen Magyarországon érvényes tanítások hirdetői. Viszont azt mégis valószínűtlen és okatlan dolog lenne hinni, hogy egész oktalansággal és véletlenséggel bukkan föl Zrinyiben a magyar nemzetszemléletnek és a magyar politikaszemléletnek az a teljessége, mely életében, terveiben és műveiben megnyilatkozik. Honnan tehát e letisztult, teljes és kész magyar szemléletvilág, melynek sem elődje az ősökben nem volt, sem utódja a követőkben nem lesz ilyen tisztán, egész Rákócziig és aztán Széchenyiig.

Alighanem: a szerepben. Ebben a szóban és ebben a fogalomban: magyar, Zrinyi a korabeli legnehezebb és ezáltal legszebb európai feladatot találhatta meg. Ő az első, akinél magyarnak lenni e második magyar korszakban öntudatos és vállalt – *feladat*. Mert nézzük: mi keresett utat és teret a fiatal Zrinyiben. Neveltségénél fogva egy keresztény szemlélet. Ezt megtalálta a magyar feladatban, mely már ekkor egy volt célban és módszerben a keresztény feladattal. Az államférfi volt a másik s volt-e nehezebb s ezáltal izgatóbb feladat e korban Európában, mint magyar érdeket szolgálni államférfiúi képességekkel. A harmadik a katoná. S volt-e katonább dolog az akkori világban, mint magyarnak lenni. Petőfi sorát ő is leírhatta volna „ha nem születtem volna is magyarnak, e néphez állanék ezennel én”. A szigetvári ősz halálának nem kellett föltétlenül magyarsághoz taszító hagyományként megjelenni a Zrinyi-fiakban, az egykori Zrinyi Miklós csakúgy volt horvát hős, mint magyar. Aligha tévedünk, ha azt gondoljuk: Zrinyiben a magyarság nem annyira a mult adottságaiból táplálkozik, mint inkább a magyar feladat vállalásából, a magyar szerep ellátásából. De elég-e ez? Ahhoz, hogy valaki érezze, hogy e nemzethez tartozik: elég. Ahhoz, hogy valaki olyan egészen magyar legyen, mint Zrinyi: ez nem elég.

Magyarságának milyenségére, kvalitásban való értékére a művei szolgáltatnak magyarázó okot. Mert, ha magyarságának egyik létrehozója a *magyar szerep vállalásai* magyarságának meghatározója a *magyar helyzet felismerése*. S ha Zrinyi azért is válhatott magyarrá, mert magáénak ismerte fel a magyar feladatot, azért is vállalhatott ilyen magyarrá, mert reálisan meglátta a *magyar helyzetet*. Ez őszinte és reális látása teszi őt a legőszintébb magyarrá, és minden időre magyarrá.

Ez a magyar helyzet végső fokon „*két pogány közti*” helyzet, nagy népek közti helyzetveszélyeztetett szigetnek lenni a német és török, vagy a német és szláv tenger közepén. E geográfiai helyzet értelmében magyarnak lenni kettős feladat: *egyensúlyt tartani* és *függetlennek maradni*. A lelki helyzet a nagy magyarokban, elsősül

Zrinyiben, pontosan fedi e geográfiai helyzetet: egyensúlyt tartani a két veszély közt és így fennmaradni és lelki függetlennek maradni mindkét veszélynek való kiszolgáltatottságtól. *Egyensúly és függetlenségi* ez a két alappontja a magyarság létének és ez a Birodalom összeomlása óta, Mohács óta, elsőnek Zrinyiben jelenik meg. Lelki beállítása és gondolkodása pontosan megfelel a magyarság földrajzi helyzetének és abból folyó feladatainak. Személyében ugyanazokat a bajokat és feladatokat éli át, melyek a magyarságnak öröktől bajai és feladatai. A „személyes haza-élmény” benne jelentkezik először s ha gazdagabban is, de csak *később* Széchenyiben. S ha megpróbálnám összefoglalni, hogy miképp születik meg, nő föl és bomlik ki Zrinyi teljes és kész magyarsága, így próbálnám s *a magyarság népek közti helyzetének és belső helyzetének könyörtelen realizmussal való felismerése után és ennek nyomán vállalja a magyar feladatot*. Az összetételből egyik részlet sem hagyható ki. Mert – ha csak a helyzetet ismeri föl és vizsgálja meg Zrinyi és nem keresi meg utána a feladatot – marad, mint a kor többi panaszkodói, igaz, de terméketlen magyar. Ha a helyzetet eltagadja s nem annak nyomán vállal feladatot, – téves feladatot vállal.

MINT ALKIMISTA, ki közetben aranyat keres, kutatom az egykori búsképű lovag írásaiban a magyarság jegyeit, A mondatok felfénylenek, csillannak olvasás közben, aki leírta őket, úgy foghatta a tollat, mint a kardot, álmában is harcra készen és oly pátozzal, melynek szülője nem a maga természete, nem is a kor prédikációs stílusa, hanem a közösség, a nemzet helyzete. *Ime tudományt teszek előtted, nagy Isten, mindent, amit tudok, kikiáltok, hogy én tülem elaluvásomért nemzetem vérét ne kérd elöl*” – „Az mi atyánkfiaiért, atyáinkért, anyáinkért, feleségünkért, gyermekünkért, hazánkért meg kell indulnunk, halálra is, ha kívántatik mennünk”. – „*Boldog isten nagy hitványság ez s mi vagyunk az magyarok? mi magyarok?*” – pattogva és izgatottan jönnek a mondatok egymás után, hiszen az esztendő szűk, „*elrepül az jó óra, akiben ülünk*”, – a szerencse állhatatlan, s ennek „*a szerencsének is nem mentünk végig soha kalauzságán*”, – az országok elszegényedtek s „*az magyarok mint vannak? Lankadton, betegen*”. Kevés izgatóbb magyar író van Zrinyinél, alig lehet egyfolytában olvasni. Mi teszi ezt az igalmat? Éppen a kettősség, amit előbb találtunk benne – a helyzet és a feladat kettőssége. A helyzet reménytelen – mondja egyik szavával, a feladat egyszerű – mondja a következővel. Olyan a magyar pusztában, mint a remeték Egyiptomban, pokollal vív és mennybe néz. Minél erősebben kísérti az ördög – a helyzetismeret, – annál hevesebben néz a mennyek felé – a feladat felé. Állandóan korbács pattog a mondataiban. Először lehajlik és végig ver a nemzet hibáin, aztán felemelkedik és mutat a nemzet céljai felé. Nemcsak ő áll harcban némettel, törökkel, magyar tunyasággal, hanem mondati is harcban állnak egymással. Ugy a vívódik a helyzetismeret és a feladatmutatás, a kétségbeesés és tervkészítés között, mint bűnbánó keresztény a tökéletes bánat és az erősfogadás között. Nézzük közelebből.

Mit lát a magyar katonáról? Ezt s „Mentől rosszabb, hitetlenebb, tolvajabb volt a mi országunkban, az gyült össze a mi dobolásunkra. Ismét ki volt ennek a hadnagya? Ugyancsak szintén, azon ilyen, vagy ki jobban megelőzte a többit részegséggel, garázdasággal, kevélységgel, ki a maga vitézségének próbáit vagy kassai kereskedőkön, vagy kecskeméti tőzsérekén, vagy sopronyi kalmárokon, vagy más szabad városok vagy polgárok kárán végezte el.” S a magyar urakról? Ezt: „Illyenek a mi hadaink, de mivel jobb valljon ennél a nemesség? mivel jobb az úri rend... Egy nemzet, sem pattog úgy s nem kevélykedik a nemesség titulussával, mint a magyar, s maga annak megbízonyítására s megőrzésére, látja Isten, semmit sem cselekszik. Fiaink haszontalanul élnek, vagy otthon atyjoknál, anyjoknál, vagy ha ugyan derekasan látni s hallani akarnak, egy nagy úr udvarába beállanak és szerződnek. Ott mit tanulnak? Innya! Mit többet? Pompáskodni, egy mentét arannyal megprémeztetni egy kantárt pillangókkal megcifrátatni, egy forgóval, egy varrott lodinggal pipeskedni, paripát futtatni, egy szóval: esküdni, hazudni, semmi jót nem követni!” – S a németről mit észlel? Ezts „Német és magyar fő sohasem lehet egy fő” Vagy ezt: „És ha szintén át is valamit, de hogy derekasan légyen, hogy a megmaradásra elegendő légyen, hogyha nyer, magának ne akarja tartani – alig hihetem”. És a nemzetről? Ezt: „elérkezett Pannónia végnapja, sorsát el nem kerülheti, minden más fáradozásunk úgy tetszik bolondság, kapálózunk a végzet sarkalása ellen.” Ime a magyar lelkiismeretvizsgálat, a magyar önvizsgálat Zrinyiben: a tökéletes bánat. De rögtön követi az erősfogadás.

Mert ha azt látja, hogy hadaink szedettvedettek, így válaszol: „Fegyver, fegyver, fegyver kívántatik és jó vitézi resolútió! Ezen kívül semmit sem tudok, sem mondok... miért kelljen elvesznünk, vagy kétségbeesnünk, míg csontjainkban velő, ereinkben vér, míg Isten a mennyországban a mi bizodalunk lehet, míg kezünkben kopját, markunkban szablyát soríthatunk”. Mert ha azt látja, hogy nemességünk hiú, cifrálkodó, italos, könnyelmű, így válaszol; „Ha kéred, kit kívánok s micsoda nemzetet akarok oltalmamra? azt mondom: a magyart kívánom. Miért? Azért, mert a legalkalmasabb, legerősebb, leggyorsabb és ha akarja, a legvitézebb nemzetség.” Ha látja, hogy a német barátság kétes, így válaszol: „mi magyarok ne tegyünk fundamentumot senki vitézségében, hanem míg Isten ép kezét és lábát adott kinek-kinek, azon erőlködjék, hogy idegenek ne legyenek szükségesekek.. Mert bizonyára a mi sebünk senkinek úgy nem fáj, mint minékünk, senki nem érzi nyavalyánkat úgy, mint mi, tehát mi következik ebből, hogy senki oly serényen nem nyúl az orvossághoz, mint minékünk kellene nyúlunk”. S ha látja a magyar esendőséget, ha látja, hogy „az magyarok mint vannak, lankadton, betegen”, így válaszol: „egy nemzetnél sem vagyunk alábbvalók”.

Minél erősebb a valóság leverő kísértése, annál konokabbul menekül a terv erősfogadásába. Minél sivárabb jelent lát, annál konokabbul készíti e jövőt, minél rosszabbnak látja éppen a magyart, annál jobb magyart kíván. Szidja a magyart? Nem. A hibát szidja a magyarban, hogy megszűnt a régi jó, vitéz hadakozó magyar lenni, kiből nem hiányzik a „kész gyorsaság” és a „gyors

készség”. Nem azért vádolja a magyart, mert magyar, hanem éppen azért, mert elvesztette magyar erényeit. *„Boldog Isten hiszen nagy silányság ez; s mi volnánk a magyarok? mi magyarok?”*. Állandóan éles korbácsot használ. A magyar ellen? Nem! Az ellen, ami nem magyar a magyarban. Az elsők közé tartozik, akik a magyarságot nemzeti esszenciájának elvesztésétől, magyar tulajdonainak elaluvásától, magyar erényeinek elsilányodásától, magyar önvizsgálatának eltűnésétől és magyar erősfogadásának elmaradásától félti.

Magyarsága két pont körül kristályosodik ki.

Az egyiket így vallja: *„Én nem hizelkedhetem édes nemzetem tenéked, hogy hazugságommal dicsérjelek. Hamm így megmondom magadnak fogyatozásaidat olyan szívvel és szándékkal, hogy megismervén magad is, vedd ki azt a mocskot eszedből, lelkedből, reformáld vétkeidet, öltözzél igazságba, övedzzél erősséggel... Ha a magunk fogyatozásait megismertük előbb, könnyebben az orvosságot is feltalálhatjuk azután.”* Ez a lelkiismeretvizsgálat, a kemény és félelem nélküli belenézés a nemzet hibáinak szakadékába.

A második alappont a helyzet sötétségéből felvillámló terv, a magyar bűnök felé a magyar erények színeinek felfestése, a szakadék partján való felugrás. Ehhez mi kell? Egy baljóslatu és fatalista jelmondat vall róla: *„Jó szerencse, semmi más”* De mi nála ez a jószerecsse? Valami, amit várni szokás, ölhetett kézzel, nyugodtan, mint ajándékot az égtől? Nem! Valami, amit akarni kell és elérni lehet. Zrinyi jószerecsse és sorsfogalmának magyar értelme Mátyás-tanulmányában bomlik ki. Ilyen furcsán céltudatos, akaratos módon; *„Az ő (Mátyás) szerencséje mindenütt nagy volt, mert szorgalmatosága véghetetlen, mert fáradsága untalan, mert vigyázása megcsalhatatlan, mert bátorsága győzhetetlen”*

Zrinyi magyarságának első alappontja a helyzet sötétségének könyörtelen meglátása. Második alappontja saját és hagyományos erényeinek kifejlesztése által a jószerecsének kiérdemlése. Magyarságlátása; korommal festett alapra egész ragyogással fölfesteni a magyar reményt s a nagy magyar terveket.

E KETTŐSEGBEN szinte előképe mindannak, ami később a legnagyobb magyarok magyarságaként megjelenik. Széchenyi éppúgy eszébe juthat az embernek olvasásakor, mint Petőfi, Széchenyi ezzel a mondatával; *„Mit érzek viszont magyarok között, magyarok közt, kiknek lelkét nem bélyegzé még meg az elkorcsosulás szégyene; mit érzek messze a világ zajától magamba vonulva? Bánatot és reményt”* Petőfi ezzel a verssorával: *„Magyar vagyok, természetem komoly, mint hegedüink első hangjai, arcomra fel-felröppen a mosoly”*. És Széchenyi a maga lelkiállapotáról valló lírai soraiban nem Zrinyi lelkiállapotáról vall egy igazán gyónó, igazi keresztény és igazi magyar őszinteségével: *„Zendítsd meg a nemzeti dal gyászúrjait s a mult kor mélyeibe süllyedve édes kinok közt Berzsenyivel elsirom bús elégiámat; a ki nem vesz semmit azon hiedelmemből, hogy a magyar nemzet volt. Fel-felhasad ismét előttem az ég, és édeni kéjjel reppen lelkemen keresztül ily szózat: „Epedésid nem holtaka*

illegnek, bús hangjaid nem halotti zene – a jövődő lehet korod!”
Mi ez? Széchenyiben egy késői Zrinyi? Vagy Zrinyiben egy korai Széchenyi? Azt hiszem: minkettőjükben az *időfeletti magyar*. Ennek az időfeletti magyarnak, aki nem fél a teljes valóságtól a helyzetismeretben és nem retten vissza a legteljesebb vakmerőségtől a tervben, legfőbb arcvonásai már Zrinyiben kibomlanak. Arcán ott van már a nemzetsors személyes átélésének bélyege, e sajátos magyar stigma. Tekintetében ott van a nagyszerű terv, a veszély fölé rajzolódó remény, melyben *„dicsőségünk és megmaradásunk egyszerre vagyon”*. Olvasván őt, valóban „magyarok közt”, magyar tulajdonságok közt, magyar erények közt érzi magát az ember. S ha Ady kereste az „embert az embertelenségben”, mi Zrinyiben találhatjuk meg a magyart. A magyarkodás és magyartalanság korában.

SZABÓ ZOLTÁN

DIÁKSZÖVETKEZETI MOZGALOM

A Hítel megelőző száma közölte Dr. Sárosi István „A romániai szövetségi mozgalom” című nagyobb tanulmányát. Szerző alábbi adatközlése e tanulmányt egészíti ki.

A FIATALSÁG gondolkozásában megállapítható változás eredményeként beszélhetünk ma diákszövetségi mozgalomról. Az eszmei csaták időszakát a gyakorlatias tájékozódás időszaka követte s mi sem természetesebb, minthogy a korszerű kooperativizmus élénk visszhangot ver fiatalágunk lelkében. Közvetlenül a világháború után, akárcsak az egész magyar társadalom, a magyar fiatalág is a világnézetek bódulatába esett, s az új helyzetbe való beilleszkedés eszmei előkészítése nem ment simán, szellemi és lelki vívódások kohójában érlelődött az az „új ideológia”, mely ma a tényekhez alkalmazkodó rugékonyságával, jövőépítő realizmusával s az egyesekben felvert mélygyökerű hivatástudat erejével annyira jellemzi fiatalágunkat. A szintelen egyesületi élet, a társadalmi kérdést körülfonó nyugtalan és terméketlen viták menthetetlenül elsüllyedtek, s a céltudatos társadalomkutatás az idők szellemének megfelelő gondolkozási módot váltott ki. Bebizonyosodott, hogy csak a hivatási köteleltségteljesítés (mely könnyen kényelmes formalizmusként jelentkezik), csak a tudományos öncélú munka nem elegendő a múlt hiányainak pótlására és az igazi előrehaladás biztosítására. Szükség van és mindenekelőtt szükség van olyan szervező munkára és munkavállalásra, mely minden téren a társadalom egyetemese érdekét tartja szem előtt s az ellenálló népközösségi szervezet épületét tatarozza, bővíti, újítja – ott és úgy, ahol és ahogy a megismert szükség követeli.

Természetes, hogy az új feladatok között a gazdasági feladattal kapcsolatos hiányérzet volt a legizgatóbb. A lassú elszegényedés tüneteinek felismerése egyúttal az általános színvonal-süllyedés megállapítását is jelentette, lehetetlen volt rá nem döbbsenni, hogy a fokozatos anyagi veszteségek az erkölcs lazulását, a szellemi és lelki javak poriadását vonják maguk után, s a nép gazda-

sági szervezetlensége e lassu, de következetes veszteségek során katasztrófával fenyegeti a nemzetet.

Az új jelszó, mely szerint csak egészséges népi gazdasági szervezettség nyomán fakadhat egészséges társadalmi fejlődés, ezért talál mind több és több fiatal hívőt, ennek nyomán ezért indul biztos tájékozódással önnevelő munka s ezért létesülnek saját gazdasági szervek: diákszövetkezetek.

A „MERCUR” ÉS AZ „ALFA”

A ROMÁN FIATALSÁG szeme előtt távolról sem lehettek annyira élesek a veszedelem körvonalai, mégis hamarabb eszméltek föl s ezen a területen jóval megelőztek. 1929-ben létesül az első romániai diákszövetkezet, a bukaresti tudományegyetem bölcsészeti hallgatóinak étkezdéje. Kolozsvárt is már 1933-ban megalakul az első diákszövetkezet, a Kereskedelmi Akadémia hallgatóinak „Mercur” nevű szövetkezete. Ez utóbbit ismertetjük. Szemünk előtt fejlődött virágzó nagy üzemmé és sok indítást meríthetünk abból a félévtizedes multból, mellyel ez a szövetkezet rendelkezik. Ime:

A Mercur-szövetkezet célja a diákság elsőrendű szükségleteinek olcsó fedezése. A 78 alapító tag 37.000 lej üzletrészt jegyez, melynek segítségével diákétkezdét állítanak fel, s ezt nyomon követi a fodrász-, illetve a cipészüzem megszervezése. A diákság pártfogolja a megindult szervezkedést s 1933 év végén a szövetkezet mérlegében már 2302 lej nyereség mutatkozik. 1934. év végén a tagok száma 89, a befolyt üzletrésztőke 51.230 lej, tiszta nyereség 6382 lej. 1935-ben a tagok száma 92, a tiszta haszon 31.851 lej.

Az 1936-i üzletév aztán döntő jelentőségűnek bizonyul a szövetkezet életében. Új, tágas helyiségbe költözik, s az üzleti fölöslegből a diákság szórakoztatására rádió készüléket és két billiárd asztalt szereznek be s így a szövetkezet a román diákság kedvelt szórakozó és találkozó helyévé válik. 1936-ban a tagok száma 101, a befolyt üzletrésztőke 66.645 lej, tiszta haszon 62.963 lej. Az étkezdé havi előfizetőinek száma 1933-ban 55, 1934-ben 91, 1935-ben 158, 1936-ban 187. Forgalma 1933-ban 398.766; 1934-ben 685.722; 1935-ben 854.139; 1936-ban 1.054.650 lej. Az étkezdé mellett az 1937-ben újjászervezett, modernül berendezett fodrászüzem is rohamosan fejlődött. 1933-ban a műveletek száma 1250, 1934-ben 9830, 1935-ben 16.160, 1936-ban 21.274, 1937-ben és 1938 elején az egyhónapi műveletek száma 10.090, ami évi 120.000 műveletet jelent.

A szövetkezet aztán az 1938. évben még egy új szakosztályt létesít a falusi mezőgazdasági és gyümölcsstermékek eladására. Az új üzletág, mely a szövetkezet étkezdéjének is olcsó beszerzési forrásul szolgál, a román falusi termékek számára állandó piacot létesít.

**A „Mercur”-Diákszövetkezet fejlődését mutató
mérlegösszesítések.**

Vagyon

Számlák	1933	1934	1935	1936	1937	1938 fél év
Pénztár	705	5817	2137	6041	1997	1409
Biztosíték	400	400	400	2000	2000	2000
Központi letétek	10217	44865	99503	171201	156427	—
Különböző adósok	25527	49493	72425	70644	99841	183392
Berendezés	34144	43143	41727	51015	95088	104288
Áruk	15890	26502	44303	17109	17462	4723
Központi üzletrész	—	900	900	900	23248	—
Kölcsönzött berendezés	18288	9890	15600	10890	9000	—
„Albina” betét	—	—	—	—	—	293427
Összesen:	105174	181050	276995	339800	396963	530639

Tehér

Számlák	1933	1934	1935	1936	1937	1938 fél év
Alaptőke	34780	54230	61395	66645	68185	70848
Saját helyiség tartalék alap	8500	47000	70000	80000	117059	148853
Rendes tart. a.	—	3371	4004	14219	20519	25919
Berend. tart. a.	—	12800	27094	35383	28781	28781
Kétes követelé- sek alapja	—	5000	5000	15000	20000	25000
Propaganda- és segély-alap	—	6826	9159	26894	29144	12161
Hitelezők	41244	35551	52842	17826	58850	50370
Kölcsönzött berendezések	18288	9890	15600	10890	—	—
Különf. amort.	—	—	—	—	—	50000
Visszatérítések	—	—	—	—	—	673
Társ. segély-a.	—	—	—	—	—	3573
Nyereség	2362	6382	31851	62963	54425	100961
Összesen:	105174	181050	276995	329800	396963	530639

A hat év óta működő szövetkezet, bár szerény eszközökkel indult, ma már tekintélyes alapokkal rendelkezik. A tagok száma és az üzletrésztőke nem fejlődött rohamosan, aminek az az oka, hogy a diákok 3–4 évig tartozkodnak Kolozsváron és ezért a szövetkezet szolgálatait anélkül veszik igénybe, hogy a tagok közé beiratkoznának, de a szövetkezet komolyságát mutatja az alapok állandó növekedése, melyek jelzik, hogy a szövetkezet mennyit tud magasabb célokért és a jövő eredménye biztosítására áldozni. Mivel a havi házbér nagy teherként nehezedik a szövetkezet életére, a tiszta nyereség nagy részét a „saját helyiség” építésére szolgáló alapra fordítják. A felszerelés már teljesen amortizálódott. A nyereség a fodrászület megnyitása óta állandóan és rohamosan növekszik.

A szövetkezet szellemi alapját abban a törekvésben találjuk meg, mely a román ifjúságot egybekapcsolja az új román társadalom szolgálatában. E törekvés a városi középosztály kifejlesztésére irányul. A román ifjúságot áthatotta ez a szellemi öntudat és ezért gazdasági szervezkedése jelentős eredményeket ért el. De a diákszövetkezetek fontos állomást jelentenek a román szövetkezeti mozgalom újabb történetében is, mert a szövetkezeti mozgalom a népvezetésre hivatott ifjúság nevelésével új szellemi erő birtokába jutott.

KISSÉ KÉSVÉ bár, de a kisebbségi sors az erdélyi magyar diákságban is kitermelte azt a szellemi érettséget, mely alkalmas volt komoly szövetkezeti mozgalom megindítására. Az első diákszövetkezet 1937 augusztus 17-én alakult „Alfa” ruha- és szövetbeszerzési, termelő és értékesítő szövetkezet néven. Amint a név is mutatja, a szövetkezet tagjai ruházati cikkeinek beszerzését tűzte ki feladatául. Az első gazdasági irányú diáktevékenység ruhabetársaság szövetkezete azonban csak kerete annak az eszmei tartalomnak, melynek alapja ama felismerés, hogy a kereskedői haszonnak a szervesen felépült társadalom vérkeringésébe kell befolytania. A kereskedői haszon meggyűjtésével gazdasági intézmények létrehozása lesz lehetséges, mely intézmények a társadalom szellemi szükségleteit is biztosítják. A másik alapgondolat egy olyan központi gazdasági telep létrehozására vonatkozik, melynek segítségével a falusi nép ipari (különösen textil) termékeit a lánckereskedelemből ki lehet kapcsolni és közvetlenül a fogyasztóhoz juttatni. Az eszmei alap szerencsésen egyesült e gazdasági szükséglettel, mely biztosítani látszott a szövetkezet zökkenő nélküli megindulását.

A kezdeti szervezési és propagandamunka keretét az az egyetemi hallgató csoport szolgáltatta, melynek Puskás Lajos tanár vezetésével a cserkészlet és az öregcserkészlet révén már hosszú éveken keresztül fegyelmezett, összeszokott gondolatvilága volt, s mely különösen elkarolta az új gazdasági természetű diákmunkát. De a szervező munka szerencsésen nemcsak a diákságot ölelte fel, hanem igyekezett a társadalom minden rétegét a szövetkezeti eszmének és az „Alfa” célkitűzéseinek megnyerni,

1937 augusztus 17 én, az alakuló kozgyulesen, 31 tag 15.000 lej tőkét jegyzett, s a szövetkezet megkezdí a székely háziipari szövetkezetnek tulajdonképpen szovetraktara nem volt, a vásárlónak az áruminta-gyűjtemény után vett szövetét esetről-esetre meg kellett hozatni. A kozseng az azonban megértette a szövetkezet értelmét, a haziszottos mozgalmat felkarolta, a tagok száma állandóan növekedett, négy hónap mulva a szövetkezet tagjainak száma már 232, akik összesen 119.000 lej értékű üzletrészt jegyeztek.*

A haziszottos-mozgalom bevált, a vásárlók mind nagyobb számban jelentkeztek, de a szövetkezet fejlődési lehetőséget nagyban csökkentette a saját áruraktár hiánya, mígnem a G. H. Sz. Központ 100.000 lej hitelkeret nyujtasaval segítséget adott s bizományi áruraktár felállitása vált lehetővé. Az áruforgalom az első négy hónap alatt máris 208 ezer lej s e forgalomból 1937 december 31-ig 13.000 lej tiszta nyereség származott. Most már nem utkozott akadályba a saját áruraktár berendezése sem, hogy a szövetkezet fuggetlenitse magát és ezáltal biztonságát fokozza. A saját áruraktár értéke először 3000 lej tett ki, mely 1938 november 31-ig 35.000 lejre emelkedett. Ugyanakkor a bizományi áruraktár értéke 120.000 lej.

A szövetkezet az 1938. év folyamán aztán kibővíti üzletágát ruhahozzavalo és haziszottos nyakkendő arusitasaval. A szövetkezet forgalma most is állandóan emelkedik. S ez érthető is. Hogy tagjainak a ruhabezserzest megkonyitse, megállapodást köt néhány szabomesterrel, akik a szövetkezet számlájára elkeszitik a ruhát s a vevő (tag) 4–5 havi hitelre jó minőségű ruhát kap, hozzávalóval és keszittetessel együtt. A szövetkezet további konnyitest visz be az üzletmenetbe a „150 lejért egy rend ruhát” akció révén. Ez abból áll, hogy tíz személyes csoportokat alakit, amelyeknek tagjai tíz hónapon keresztül 150 lej t fizetnek a szövetkezet penztaraba. Minden hónapban a tizes csoport egy tagja sorsolás útján saját magavalasztotta szövethez jut. Aki egyszer nyert, az a sorsolásban tovább nem szerepel. Tehát a tizedik hónap végén minden csoporttag megkapja befizetett pénzének ellenértékét. Az ötletet megkedvelte a kozseng, 12 ilyen csoport alakult, ami egyrészt a szövetkezetnek havi 12 biztos ruhaeladast jelentett, marsreszt a tagok minimális havi befizetéssel jutottak szovetukhoz.

A szövetkezet az üzleti életben is komoly tekintélynek örvend, amit a „jó kereskedő” szellemében állandóan fejlődő üzletmenetének köszönhet. Az 1937-i évvégi nyereséget a tartalékalapra forditottak teljes egészeben, mert az igazgatóság minden

---

* A szövetkezet vezetősége nagyon óvatos üzleti politikát folytatott; a tagok 10 lejnyi belépési díján kivul a befolyt uzletresztoket nem használta fel a szövetkezet vásárlási celjaira mindaddig, míg a szövetkezet biztos fejlődéséről meg nem gyozodott. Ez az elgondolás abból eredt, hogy az esetleges sikertelenség eseten minden tagnak befizetett uzletresztokejet maradéktalanul visszaszolgaltathassak és ezáltal a magyar kozsenget újabb csalódásoktól megmentsék. A szövetkezet ezért a befolyt uzletresztoket postacsekk-számlán tartalekolta.

**Az „Alfa” szövetkezet fejlődését mutató záró-
kimutatások eredményei**

Vagyon

Számlák	1937 aug. 17	1937 dec. 31	1938 júl. 26	1938 nov. 30
Pénztár	–	13034	19074	31820
Csekk-betét	–	37150	21175	31896
Értékpapírok	–	500	1250	1250
Adósok	–	31609	41191	69075
Áruk	–	62257	117001	151052
Üzletrészesek	–	85050	76250	71720
Összesen:	–	229600	275941	362833

Tagok száma	31	232	274	320
Jegyzett üzletrész	15500	119000	140000	165000
Befolyt üzletrészek	1600	34950	63750	90000

Teher

Számlák	1937 aug. 17	1937 dec. 31	1938 júl. 26	1938 nov. 30
Lejegyzett üzletrész	–	119000	140000	165000
Letétek	–	2011	787	2000
Hitelezők	–	94320	143671	163557
Segély-alap	–	–	800	6974
Tartalék-alap	–	–	2763	2763
Nyereség	–	13263	8018	24370
Összesen:	–	228594	303129	364664

osztalékról lemondott a tartalékalap javára, hogy a szövetkezet biztonságát ezáltal fokozza. A szövetkezet egy percig sem volt abban a helyzetben, hogy a befizetett üzletrészt bármikor ki ne tudta volna teljes egészében fizetni. 1938 november 31 ig a tagok

száma 320-ra emelkedik, a jegyzett üzletrészek értéke pedig 165.000 lej lesz, melyből befolyt 90 000 lej. 1938 júliusában a tagok személyi állapota a következő: 73 hivatalnok, 63 egyetemi hallgató, 40 szabadfoglalkozású, 15 munkás, 13 iparos, 6 pap, 4 föld-birtokos, 4 magánzó nő, 8 jogi személy. A szövetkezet jelenlegi vagyoni állapota: pénztárkészlet 31.820 lej, saját áru: 39.434 lej; idegen áru: 117.618 lej; értékpapír 1250 lej; összesen 190.122 lej. Teher-állapot: az adósok-hitelezők összevont számláján mutatkozó tartozás: 63.609 lej, tartalék alapok: 11.363 lej, összes forgótőke: 115.150 lej (a forgó tőke a következő összegekből áll: üzletrészeseknek 80.780 lej, 1938 június 31-i nyereség 8018 lej, 1938 július 1 – november 30-a közötti tiszta nyereség 26.352, összesen 115.150 lej. Ez az az összeg, amit az „Alfa” az üzletrészesesektől kapott és ami az eddig elért eredményeként felmutatható.) Az 1937. évi tiszta nyereség a tartalékalaphoz van csatolva és ezért teherként kezelődik. A szövetkezet minden tartozása teljesen fedezett. Az üzletrészesek által befizetett üzletrész hiánytalanul megvan. A kihelyezések szintén fedezve vannak. A szövetkezet alkalmazottainak összesen kifizetett 30.058 lejt, ami két embernek kezdő életlehetőséget biztosít.

A mellékelt táblázat és a táblázatba foglalt számlák azt mutatják, hogy a szövetkezet üzleti szempontból is sikerült vállalkozásnak bizonyult (befektetett tőke és a tiszta nyereség közötti viszony).* Számokban ki nem fejezhető értéke az egyetemi ifjúságnak az üzemvezetésben szerzett gyakorlata. a diákok maguk aktíven dolgoztak, ügynökölték és ez tekintélyes jutalékot eredményezett számukra.

HASONLÓ ELGONDOLÁSOK eredményezték a magyar diákság második szövetkezetét, az 1938. év első felében megalakult „Méhkas” nevű diákétkezde-szövetkezetet. a már meglévő szövetkezeti keretbe 90 új tag lép be (mind egyetemi hallgatók), akik 90.000 lej üzletrészt jegyeztek. A tagok száma jelenleg 140. a napi déli étkezések száma 60, az esti étkezéseké kb. átlagosan 30. A befolyt üzletrészekből a szövetkezet beszerezte 14.000 lej értékben ebédlő-berendezését, edény- és konyhaberendezését pedig 90.000 lej értékben. A havi bevételek összege fedezi a kiadá-

---

* Az „Alfa” szövetkezet pénzügyi jövedelmezősége 1938 november 30.-án:
 alaptőke: 90 000 lej   90.000 : 100 = 24.3701 : x
 nyereség: 24.370 lej

$$x = \frac{2437000}{90000} = 27$$

A „Mercur”-szövetkezet pénzügyi jövedelmezősége 1937. év végén:

alaptőke: 68.185 lej   68.185 : 100 = 54.425 : x
 nyereség: 54.425 lej

$$x = \frac{5442500}{68185} = 79$$

A „Mercur”-szövetkezet pénzügyi jövedelmezőségének index-száma jóval nagyobb az „Alfa”-énál, amit a kitűnő üzletmenet mellett főként az aránylag kis alaptőke magyaráz meg.

sok összegét, de a nagy rezi költség miatt nyereséget nem tud felmutatni. Különben is az étkezde nem rentábilis vállalkozás, különösen diákok számára, kik az év 3–4 hónapját nem töltik a városban. De e szövetkezeteknek egyelőre nem is céljuk az üzleti fölösleg képzése. Szerepük a diákságot összehozni a gyakorlati élet terén és a szellemi érintkezést is biztosítani. Egyébként a „Méhkas” szövetkezet is meg fogja találni azt az üzletágat, mely üzletileg is rentábilissá teheti.

A MAGYAR DIÁKSÁG, mely néhány év előtt még a világnézeti viták táboraiban mérkőzött vagy minden közösségi mozgalmat közömbösen szemlélt, a teljes egység jegyében létrehozta gazdasági öntudatra-ébredésének első jeleit. Nem azt mondja, hogy milyennek *kell* lennie társadalmunknak, hanem megmutatja, hogy mit *lehet* tenni az adott körülmények között. E szövetkezetek mozgalmában nincs felekezeti, nemzetiségi vagy osztály-probléma. A három felekezet a legnagyobb összhangban, az összetartás és az együvértartozás jegyében dolgozik. E szövetkezetek az idősebb nemzedékhez tartozó gazdasági szakemberek vezetése mellett működnek. Igyekeznek beszervezni a munkás, iparos és kereskedő társadalmat. Ez a nagy erejük s ennek az egységnek köszönhető, hogy a magyar diákságuk is sikerült saját erejéből tiszta szövetkezeti szellemet sugárzó, komoly gazdasági vállalatokat létrehoznia.

Dr. SÁRY ISTVÁN

AZ ERDÉLYI FEJEDELEMSÉG TÁRSADALMI TÉNYEZŐI

AZ ERDÉLYI FEJEDELEMSÉG létrejöttében elsősorban nem az erdélyi magyarság és nem is valamelyik másik erdélyi nemzet vagy társadalmi-hatalmi tényező politikai alkotását kell látnunk. Az erdélyi fejedelemség külső nyomásra, a Magyarországot feldaraboló török politikai akarat folytán és részben az ellene való védekezés megszervezéseként jött létre. A XVI–XVII. századbeli erdélyi állam megalkotásában a döntő szót Szolimán szultán mondta ki, aki 1541-ben a szászföldi Nagyselyken országgyűlésre gyűlt három erdélyi nemzetnek megüzeni a maga akaratát: „hatalmasságom értesült a Majlád és Balassa Imre által támasztott zavarokról. Hatalmam teljéből adtam az országot János király fiának s nem tűröm, hogy határozatom ellen történjék valami.” A Majlád István és Balassa Imre által okozott zavar arra irányuló törekvés volt, hogy az országrész a kettős királyság megszűntével, Szapolyai János halála után, a megmaradt egyedüli király hatalma alá térjen vissza. A lelkekben nem él egy külön erdélyi állam képe, nincs egy külön erdélyi állam megvalósítására törő politikai akarat. Csupán a hódító török politika érdeke volt, hogy ne engedje integrálódni egykori hatalmas ellenfelét, a Buda elfoglalásával három részre osztott Magyarországot. Erdély politikai különállásához, mint Szolimán találmányához, oly híven ragaszkodott a török külpolitika, hogy mikor Bethlen Gábor 1620-ban meghódítja az egész királyi országrészt s a kezében volt már a szent korona, a lehetőség a magyarság politikai egységének leletről való helyreállítására, a török külpolitika így fogalmazza meg e kérdésben való magatartását: „Bethlen Gábor, ha Isten adja, legyen magyarországi koronás király bátor, de Erdélyt mi Magyarországhoz soha nem engedjük, hogy bírja; mert Erdély Szolimán találmánya és sajátja az hatalmas császárnak, mi olyan tökéletesen nem bízhatunk azután Magyarországhoz, mint Erdélyhez s nem hagyjuk mi másnak a miénket”. Az erdélyi politika irányítói Fráter Györgytől Báthory Zsigmondig, sőt Bocskay Istvánig minden alkalmat megragadnak, hogy Erdély politikai önállóságát feladják és visszatérítsék a keleti földet és népeit a magyar királyság egységébe. S hogy ez a törekvés nemcsak a vezetőkben élt, hanem az akkori erdélyi társadalom széles rétegeiben, azt híven mutatta Báthory Zsigmond 1595. évi török elleni hadjárata, melybe mind a három nemzet nagy lelkesedéssel, anyagi és katonai ereje megfeszítésével kapcsolódott be.

Hogy a külön erdélyi politika, a fejedelemség államiséga mennyire Erdély társadalmától idegen akarat érvényesülése volt, azt legélesebben a Bocskay István végrendeletében kifejtett intés mutatja, mely –meglepő ellentét –Erdély külön politikai hivatásáról beszél. Bocskay István intése a fejedelemség XVII. századi öncélú erdélyi politikájának irányvonala. Az intés Erdély különállását, a fejedelemség fontosságát hangsúlyozza, – de nem Erdélyért önmagáért, hanem az egyetemes magyarság megmaradásáért, Magyarország idegen, német elnyomástól való megszabadulásáért: „*valameddig pedig a magyar korona ott fenn, nálunknál erősebb nemzetségnél, a németnél leszen és a magyar királyság is a németeken forog: mindenkor szükséges és hasznos egy magyar fejedelmet Erdélyben fenntartani, mert nekik javukra, oltalmukra leszen; ha pedig az Isten adná, hogy a magyar korona Magyarországon magyar kezéhez kelne, egy koronás királyság alá, úgy az erdélyieket is intjük, hogy ...azon korona alá, a régi mód szerint adják magukat*”.

Az erdélyi fejedelemség kényszerű önállósága tehát a török politika magyarellenessége és a nyugati német politikának magyar szempontból való megbízhatatlansága hatásaként jött létre. Ezt az erdélyi történet kritikai vizsgálatából származó tanulságot jól szem előtt kell tartanunk, amikor feladatunk rendjén ez alkalommal az *erdélyi fejedelemséget alkotó társadalmi tényezőket* vesszük vizsgálat alá. Ismernünk kell a politikai történetnek előbb összefoglalt tanulságát, hogy helyes mértékkel tudjuk lemérni az erdélyi fejedelemséget alkotó, nem létrehozó, de lehetővé tevő társadalmi tényezők történeti jelentőségét.

E társadalmi tényezők Erdély nemzetei: a nemesek, székelek és szászok autonom közületei voltak. E három nemzet az, melynek a külső kényszerítő politikai erők hatására, főként védelmi szempontból megkötött uniója az erdélyi fejedelemség társadalmi alapépítménye.

Az Erdélyt alkotó nemzetek elsősorban társadalmi tényezők, amelyek nem faji, nyelvi, nemzeti különbözőségeik alapján szerveződtek külön testületekké, hanem a középkori magyar királyságból hozták magukkal külön birtoklási, jogi, igazságszolgáltatási különbségekből összetevődő rendiségüket. Erdély első rendje a *natio hungarica* tulajdonképpen a Középerdély vidékein kialakult hét vármegye nemesi testületével, az *universitas nobilium*-mal azonos, melynek tagjai eredetükben annyira nem mind magyar fajúak, hogy például Hunyad megyében mintegy 60 román kenézségből nemességre emelkedett család tagja is van, Krassószörényben pedig a török elleni XV. századi harcokban privilégiumot kapott 8 román kerület nemessége is ugyanennek a rendnek kiváltságait élvezte. Kétségtelen azonban, hogy ha különböző eredetű családok is lehettek a vármegyei nemesség tagjai, az a maga egységében magyar volt. Hogy a több-kevesebb politikai és önkormányzati joggal bíró rend nemcsak az ország többi, hanem keleti erdélyi részein is magyar volt, ahhoz elsősorban az járult hozzá, hogy a középkori királyi ispánságok, a későbbi nemesi vármegyék alapjai

elsősorban a Szamos és a Maros mentén, tehát az erdélyi magyarság első szállásföldjeinék területén a nemzetségbirtokok között, sokszor azokat átfogóan létesültek. Az első két erdélyi megye, mely már a XIII. század legelején megalakul, az ősi telpülésterület megoszlása szerint: az északi, Szamos-menti Szolnokmegye és a déli, Maros-menti Fejér-megye. E két ősi megye tisztessége egy csomó területnek belőlükvaló kiválása után is nagyobb volt, mint a többieké. Az erdélyi vajda címében benne volt „Szolnokmegye ispánja” cím, a Fejérmegyei főispán pedig az erdélyi hadak vicegenerálisa volt. E két megyéből alakul ki a többi: Doboka, Kolozs, Torda, Küküllő és Hunyad; Szolnokból leválik Külső-Szolnok és Középszolnok, s ezek területének egy része már csak a magyarországi részekkel együtt kapcsolódik újra Erdélyhez a fejedelmi korban.

E megyék kialakulása a XIV. században megy végbe. A területükön élő birtokos nemességet fogták össze egy testületté, melynek élén a király által kinevezett ispán és királybíró állott; ők végezték a vármegyei igazságszolgáltatás és közigazgatás dolgait. A hét erdélyi megye a vajda vagy az alvajda összehívására és elnöklése alatt már az Anjoukorban tartott közös gyűléseket, generálisokat, többnyire Tordán. E hét megye nemesi társadalma alkotta az erdélyi fejedelemség tulajdonképpeni politikai támaszát. Közép-Erdély nemesei, különösképp a főurak – vagy ahogyan akkor nevezték – a „tanácsi renden” levők, találtak első sorban alkalmat felemelkedésre az önálló politikai élet kereteiben, ők állottak legközelebb a többnyire Partium-beli (Zaránd, Bihar, Kraszna, Középszolnok, Szatmár, Máramaros, Szabolcs, Ugocsa, Bereg), hatalmas -családi vagyonú, erdélyi fejedelmekhez és a Partium-beli urakkal együtt leginkább ők tudták átlátni e kényszerűségből, külső nyomásra létrejött, de rendeltetészerű politikai formációt, az erdélyi fejedelemség szükségességét és követendő politikáját. Mindenesetre alkalmasabbak voltak erre, mint a partikularis szemléletű székelység vagy az Erdélynek három vajdaságra bontását több alkalommal megpróbáló szászság. E politikai felelősség hordozása természetesen nemcsak egyeseknek s családoknak jelentett gondot, sokszor emelkedést, sokszor – a politikai változások folytán – hirtelen jött kivégeztést, hanem az egész testület és pedig annak nemes és nem nemes rétegei által való teherviselést. Az állami jövedelemmé lett tized, a hadi adó (a darabontok eltartására), a portai adó (subsídium) főképp a vármegyék kapuszám szerint adózó jobágságát terhelte – sokkal inkább, mint a csak véres áldozatok árán adózó székelységet vagy a jobbmódú szászságot. A telekkatonaság kiállítását, adott esetben a nemességnek magának a felkelése a vármegyei nemesi rend sűrűn gyakorolt kötelessége volt az erdélyi állam fenntartása érdekében, sőt 1616 után az aerarium publicum felállításával Bethlen Gábor pénzbeli terhet is rótt a nemességre.

Hogy a fejedelemség – ténylegesen a magyar nemesség politikai erején és akaratán épült fel – a külső, részben kedvező, részben kényszerítő erők hatása alatt, azt mutatja ez a körül-

mény, hogy a fejedelemség másfélévszázada alatt a vármegyéknek egyetemes megmozdulása, az államot egész épületében meg-rázó lázadása nincs. A *székelységről*, az önálló Erdély második alkotó társadalmi tényezőjéről ez nem mondható el. A székelység társadalmi helyzetét az határozza meg a fejedelmi kor küszöbén, hogy mint a keleti végek állandóan katonáskodó népe, nem ment át azon a fejlődésen, mely a magyar társadalom középerdélyi és Erdélyenkívüli részében a XIII. század végére már le is zárult. Ez a társadalmi folyamat abban állott, hogy megszüntette az ősi nemzetségek leszármazottainak közös birtoklását, a királyi ispánok, nemzetségfők nagy birtokokat szereztek, a várjobbágyokból, a nemzetségek egyes tagjaiból kialakult a birtokos ármális nemesség, a későbbi vármegye alapja, – a nemzetségek szegényebb része, a várszolgák és a felszabadult rabszolgák rétege pedig a költözködési jogát is csak részben és bizonyos időkben birtokló, földhöz kötött jobbágyréteggé lett. A székelységben ez a folyamat csak későn indul meg s ha a XVI század elején már köztük is három kialakult rendről: a primorok, lófők és szabadok rendjéről beszélhetünk, – a harmadik rend nagy részében meg úgy szemé-lyében, mint birtokát illetően szabad. E szabadsága azonban nem zavartalan. Az erdélyi főurak, a székely főemberek részéről már a XV. század folyamán is sokszor érik súlyos jogfosztások, s ezek a fejedelemség idején betetőződnek. Már a XV. század folyamán feltűnnek a „fejekötött székelyek”, akik, talán a hadszolgálat alól való menekülésért, talán nyomorúságuk okából, egy-egy főember alá adják magukat, földhöz kötött jobbágyokká lesznek. A székely törzsszervezetből kifejlődött székek vérségi leszármazási alapon való összetartozása megszűnik; a hadnagyság – később kapitány-ság – s a székbiróság sok esetben pénzért volt vásárolható s a szék esküdtjei is többnyire az első két rendből valók. Ezek az erőszaktételek megsokasodtak a XV. század végén Báthory István vajda semmi ősi jogot nem tisztelő kormányzása idején, aki sza-bad székelyeket várszolgálatra kényszerített, székely birtokokat pedig familiárisainak adományozott. A székelység XVI. század eleji közállapotaira rávilágítanak Verancsics Antal gyulafehérvári kano-nok, a későbbi esztergomi érsek feljegyzései: „A székelyek a gyű-léseken fegyveresen jelennek meg, a főbbek körben ülnek, a töb-biek őket körül állják; ha a gyűlés valamilyen szokatlan terhet ró rájuk, elviselik ugyan, de annak okozójára rárohannak, házat szertehányják; ha pedig valaki ősi szabadságuk megrontására cé-loz, azt fegyverrel üzőbe veszik, s a gyűlés színén megölik”.

Ilyen társadalmi forrongásban, állandó izgatott légkörben él a székelység, amikor az önállóan berendezkedő erdélyi fejedem-ség alkotó tényezője gyanánt új terheket kell vállalnia. A fejedem-ség első idejének sok hadviselése főként a székelyek hadi erejét veszi igénybe. Az államháztartáshoz és török adóhoz a székelyek-nek is hozzá kell járulniuk. A hajdani ökörsütés helyett fejadó vettetik ki a székelységekre is. Izabella királyné, hogy bosszúját ki-töltse, az egykori ellenfeléhez. Fráter Györgyhoz mindig hűséges székelyeken, kimondatja a rendekkel az 1557-i fejérvári országgyű-

lésen, hogy ezután, miként a nemesség, úgy a székelység is hűtlenség esetén a jószágát veszítse el. Ez a törvény egyik legősibb székely kiváltság megsemmisítése volt.

Az elkeseredett székelység 1562-ben Balassa Menyhért bujtotatására fegyvert fogott. A felkelők nagyrésze, valamint vezérek is közszekelyek voltak. Rettenítő fenyegetésekkel, az unióra hivatkozva, maguk mellé próbálták venni a segesvári és a kőhalomszéki szászokat. János Zsigmond vezérei azonban megverték a lázadók egyrészét, másrésze önként kiszolgáltatta vezéreit is és hazavonult. A megtorlás éppen olyan teljes volt, mint az 1514-i parasztlázadás után. A vezetőkön kívül bűnhődött a nép, a maga teljes egészében. Az 1562.-i segesvári országgyűlés az 1557-es hűtlenségi artikulusnak szerzett érvenyt, amikor a közszekelyek egész rétegét, mintegy 40 000 embert jobbágygá tett: „az főnépek az ő fősegekben, a lófejek az ő lófősegekben minden széken szabadon éljenek, úgy mint a nemesség az ő nemességekben; az ő földin lakókat, kiket jó igazsággal bírnak, úgy mint a nemesség bírják az ő jobbágyokat, ők is jobbágyul bírnak, kik a róvásnak idején több községgel együtt megrótassanak”.

E kegyetlen törvény Erdély belső életének a mérgezője lett, állandó alkalom az izgatásra és a lázadás szítására. A Székelyföldön épített várak nem tudták a társadalmi forrongást lecsillapítani. 1595-ben Báthory Zsigmond havasalföldi hadjáratában azért harcoltak oly vitézül, mert a fejedelem szabadságuk visszaadását ígérte meg s az 1595. évvégi újabb lázadás, valamint a székeleknek Mihály Vitézhez való csatlakozása azért következett be, mivel csalatkoztak ebben az ígéletben. A székely kérdés végleges megoldását Bocskay István hozta meg, aki nemcsak visszaállította a közszekelység szabadságát, hanem elrendelte, hogy a nemesek a szabadságban ne is háborgassák a székelyeket. A székelységnek e fejedelmi végzés által az erdélyi államba való békés és építő beletaglalódása megoldást nyert. Ezután a székelység adta a fejedelemség legkiválóbb haderejét. A XVII. század első felének állandó hadseregében a székelység körében toborzott kék és veres darabontok képezték a fejedelmi haderő mindenkori alapját. A megváltozott fejedelmi politika, mely nem erőszakkal, hanem az az ősi jogok tiszteletben tartása alapján igyekezett a székelységet, mint erős társadalmi alkotó erőt építeni be az erdélyi állam tényezői közé, haszonnal járt a fejedelemségre és a székelységre nézve is. A székelység jövődjéjére döntő volt, mivel megerősödött autonómiája és zárt népközösségi szervezete.

A harmadik náció, a *szászág* hasonlóképpen mint zárt társadalmi egység illeszkedik be az erdélyi fejedelemség politikai egységébe. A fejedelemség kialakulásakor a szászág közigazgatási egysége már kialakult. Az Andreanum kiváltságait, melyek eredetileg csak a Szeben vezetése alatt álló hét székeknek szóltak, már Mátyás király kiterjesztette az egész szászággra. Így a kiváltság sáncai között helyezkedtek el a meggyesi és nagyselyki Kétszék, Brassó és Beszterce vidéke is. 1583-ban alkották meg a szászág autonóm jogait, a kialakult önkormányzatot kodifikáló tör-

vénykönyvet, melyet Báthory István lengyel király erdélyi fejedelmi hatáskörében, még abban az évben szentesített. A törvénykönyv szerint az „Universitas Saxonum” mint egyetlen nemzeti szervezet egyesítette és képviselte Erdély 60.000 főnyi szászóságát. Az universitas élén a szebeni polgármester és a királybíró, a szász comes állott. A szebeni polgármester elnökölt az universitas évenként előbb egyszer, majd kétszer összehívott szász nemzetgyűlésén, nála állott a szász nemzeti pecsét és a nemzeti levéltár kulcsa. A királybíró, a szász comes az egyetlen olyan előljárója a szászszágnak akinek megválasztása fejedelmi megerősítésre szorult, ennek ellenében állásánál fogva hivatalból tagja a fejedelmi tanácsnak. A szász comes feladata az egyházak, iskolák ellenőrzése, fenntartása, a székek munkájának ellenőrzése, irányítása és megvédelmezése. A szászszág szervezetében és életében ez időszak alatt a városok jutnak vezető szerephez, mintegy maguk alá rendelve a vidéket, melynek székei számára a városi bírói hatóság fellebbviteli fórumként szerepel. A városok életét a céhek szabályozott munka- és társadalmi rendje szabta meg. A városi polgárságot vagy a céhben való tagságot más mint szász nem kaphatta meg. Nemesség vagy főnemesség nem alakulhatott ki szász földön, mivel a szászszág – hogy immunitását nehegy saját vérei semmisítsék meg – nem engedte, hogy szász ember nemeslevelet vagy éppen házára, földjére nemesítő exemciót elfogadjon. A vezetés így egy nem is túl nagyszámú, 100–200 családot számláló pátricius réteg kezébe ment át. S bár a város élén álló Stadtrichter-t évenként választották, volt olyan városbíró, aki 10–12-szer is viselte ezt a tisztséget.

A szászszág a fejedelemség életében nem mint politikai vezető tényező, nem is mint katonát szolgáltató közösség birt jelentőséggel, hanem mint az ország pontos és bő adófizetője. A szászszág egy összegben fizette a rá kirótt taxát, nehéz időkben pedig mint hitelező is fontos kiegészítő szolgálatot tett. A másik jelentősége az volt, hogy kerített városai voltak, ahová veszedelem esetén a fejedelem és a főrendek behúzódhattak a török-tatár, vallon, hajduseregnek elvonulásáig. A szászszág megháborítása is ezért történt. A városaikra féltékeny és azok zárt népi egységében meghúzódó szászok véglegesen letelepedni senkit sem engedtek maguk között, a rendeknek falaikon belül házat építeniök nem volt szabad. E féltékenység összetűzésekre adott alkalmat s egy ilyen összeütközésből következett be Szebennek Báthory Gábor által való megrohanása és megsarcolása, – melyet a szász történetírás mai napig is úgy tárgyal, mint egyik legnagyobb nemzeti gyászát. A sérelem miatt elkeseredett szászokat Bethlen Gábor térítette vissza a fejedelemség iránti hűségükre – egyfelől azzal, hogy Erdély felosztására irányuló tervüket a portán meghiusította, másfelől politikai, bölcs bánásmódjával. Az Approbatae Constitutiones ezután véglegesen intézkedett a szász városokban való lakhatás felől, megengedve, hogy nem szászok is lakhassanak ott, természetesen kikötve, hogy *ezáltal polgárjogot még nem nyernek*.

A magyar, a székely és a szász Erdély három államalkotó

társadalmi tényezője. Mielőtt azonban rátérnénk e három társadalmi tényező egységére, az erdélyi fejedelemség belső alapját képező *unio trium nationumra*, felelnünk kell egy, a ma élő erdélyi ember lelkében felmerülő kérdésre: *hol voltak a románok Erdély államalkotó nemzetei között?* Benne foglaltattak-e valamelyik másik területi rendiségében vagy pedig az államalkotó rendeken kívül, a földhöz kötött jobbágy életformájában élt-e egész nemzetük? Şaguna püspök, a XIX. századi erdélyi románság nagy vezére az erdélyi három unitált nemzetet és a négy recipiált vallást együttesen a hét főbűnnek nevezte, – jelezve ezáltal, hogy történeti felfogása szerint a román nemzet és a görög keleti vallás is helyet kellett volna, hogy foglaljon a privilégizált testületekben. A választ e vádra a XVI–XVII. századbeli erdélyi románság életviszonyainak az átnézete adja meg. Román és magyar kútfők szerint a korbeli románság szociális állapotáról a következő képet nyerjük: Az országban szerteszét élő románság legnagyobb része jobbágy, még pedig helyhez nem kötött, *nomád, pásztorkodó* jobbágy, aki földesurának, választott előljárójának vagy a környék várispánjának kezéhez fizeti le a fiscusnak járó adót. Ez az adó nem tized, nem kilenced, nem a bizonyos rovtal, – hanem az állatokból, juhokból járó ötvened, a „*quingagesima ovium*”. Ennek behajtási módját az 1548. évi tordai országgyűlés szabályozta, alapegységül a 25 juh után fizetendő egy juhot és egy bárányt állapítva meg. Ahogyan növekedtek az önálló erdélyi állam szükségletei, olyan mértékben szaporodott a nomád jobbágyság anyagi terhe is s így az 1578.-i kolozsvári országgyűlés már elrendeli, hogy azok, akiknek ötvennél több juhuk van a quingagesimón kívül, az országos róvást is hordozzák.

Sokkal súlyosabb adóterheket viseltek *azok a románok, akik beköltöztek egy-egy faluba, „keresztyén” földeket és telkeket foglalva el.* Ez új telepések rendszerint megpróbálják a letelepedett élet magasabb szintjéts kényelmét megszerezni, úgy, hogy ugyanakkor az ötvenedfizetés boldog állapotában is megmaradjanak. Aminek azonban mind a földesurak, mind maguk a fejedelmek is több ízben erélyes rendelkezésekkel véget vetnek, – hiszen az ilyen próbálkozások az ő veszteségüket jelentették.

A jobbágy román nép között éltek a kenézek, a vajdák s a papok, akiknek életszínvonala nem sokban tért el magától a jobbágylakosságtól, de azért mégis megkülönböztetett jogállásuk volt. Mind az említett 1548-as, mind az 1578-as kolozsvári végzés külön emlékezik meg a *kenézekről és a papokról*, felmentve őket úgy az ötvened, mint a róvtal fizetése alól. Ellenben más végzések gondoskodnak arról, hogy az ilyen kiváltságosok ne nagyon sokasodjanak el, s hogy egy faluban csak egy kenéz (mintegy falusbíró) s legfeljebb két pap legyen. A vajdákat főképp a Kővár várához kapcsolt, katonai szolgálattal tartozó *várjobbágyság, puskás gornyik* falvakban találjuk, egy-egy vajda gondnokságára 4–8 falu lévén bízva. A vajdák és a kenézek kisebb ügyekben ítélkeztek is fajttestvéreik felett. Külön kell megemlékeznünk a fogarasi *bojárokról*, akiknek kiváltságai azokból az időkből származnak, amikor e te-

rület Havaselvéhez tartozott. A XVI. századra e bojári kiváltságok nagyon megnyírbálódtak, – várjobbágyi szolgálatokat kellett teljesíteniök, sőt az 1561.-i kolozsvári diéta őket is kötelezi a tributio megfizetésére. Ismét más volt azoknak a román telepeseknek a helyzete, akik a szász városok: Brassó, Szeben, Beszterce külvárosaiban, közeli falvakban laktak, s mint küldöncök, szekeresek, tolmácsok, kémek, később mint kereskedők bekapcsolódtak a városok életébe.

Hangsúlyoznunk kell azonban, hogy a jobbágy és félszabad rétegeken kívül sok teljes jogú nemes ember volt a románok között. Karánsebes, Lugos környékének, ama bizonyos privilégizált 8 bánsági kerületnek a nemessége szinte teljes egészében román. E bánsági román nemesség kialakulása, V. Lászlótól nyert privilégium-levelük (1457) a török elleni harcokkal áll összefüggésben. De ugyanígy harci erények révén sűrűn kaptak nemességet más végvárak körül vitézkedő román jobbágyok is. Úgy, hogy Fogarasban is, Hunyadban is, Zarándban is, de különösképpen Kővár vidékén nagyszámú román nemességet találunk. A nemességből egyes román urak, ha személyi aravalóságuk megvolt, könnyen emelkedhettek az ország vezetői közé is, – elég, ha csak a Szapolyai Jánossal dacoló Majlád Istvánra, vagy a magyar ellenreformáció megindítójára, Oláh Miklóstra gondolunk.

Az erdélyi románság e korbeli pontos számáról nincsenek feljegyzéseink. Verancsics Antal szerint a románság számlál annyi tagot, mint a három nemzet együttvéve. Vasile Lupu moldvai vajda 1643-ban a nagyvezérhez írt levelében azt írja, hogy a románság Erdély lakosságának 1/3 át teszi ki. A század végén Erdélybe jövő jezsuiták feljegyzései alapján Jancsó Benedek azt mondja, hogy a leopoldi diploma korában, tehát az 1658–62 közötti nagy erdélyi pusztulás és román bevándorlás után, Erdély lakossága a magyarországi részek nélkül mintegy 500.000 lelket tett ki s ennek a fele volt román.

Erdély románsága tehát e korban számbelileg az országnak jelentős tényezője volt, azonban e korszakban, mely nemcsak Erdélyben, hanem Európában mindenütt a rendiség kora, államalkotó tényezőnek csak a föld és jogok birtokosai, ahogyan a korabeli erdélyi meghatározás mondotta: a tanácsi rend, a vitézlő rend és a polgári rend tekintettek. A román jobbágyságból, láttuk, éppúgy kerültek fel egyesek a vitézlő és a tanácsi rendbe, mint a magyar jobbágyok közül, – ezek azonban többnyire megtagadták jobbágyvéreikkel való sorsazonosságukat. Amiképpen – nem megbélyegzés ez, hanem a kor jele – megtagadta az Erdélyt meghódító Mihály Vitéz is.

Erdély fejedelmeit pedig, kik ez egész százötven év történelmének a tulajdonképpeni nagy összefogó, államirányító és építő erői, vád román jobbágyaikkal szembeni mulasztás miatt nem terheli. Román gornyiknak éppen úgy adtak ármálist, mint székely darabontnak. Az egész román nemzet nevelésére, művelésére, nemzetté és társadalmi tényezővé való formálására kulturális és szociális téren rengeteget tettek. Hogy ne kelljen az annyiszor idézett román

nyelvű egyházi irodalom példáját felhozni, hivatkozhatunk arra, hogy Báthory István, az ellenreformáció nagybajnoka volt az, aki az első államilag elismert görög keleti püspökséget felállította Erdély területén. Báthory Gábor az összes román papoknak szabad költözködést engedélyezett és felmentette őket a jobbágy-szolgálmányok alól. Bethlen Gábor, az ortodoxus református odáig ment a román egyház iránti megbecsülésében, hogy két görög keleti kalugyernek birtokot adományozott. Rákóczi Györgytől egész sereg román papoknak kiadott nemesítő oklevél maradt ránk, a felesége, Lorántffy Zsuzsánna pedig Fogarason román iskolát állított fel. Ha egyházi szempontból lehet is sejteni, hogy ez intézkedések mögött reformálási szándék rejtőzött, művelődési és társadalmi szempontból kétségtelenül nagy jelentőségű tények voltak, megvalósulásai a román népelem nemzetté emelése fejedelmi programjának.

Visszatérve a *tres nationes*hez, fel kell vetnünk a kérdést: e három nemzet, melyek mindegyike középkori rendi kiváltságaiban élt, azokat örizte és fejlesztette tovább, hogyan alkotott egységet, hogyan alakult ki belőlük az erdélyi fejedelemség, az *unio trium nationum*?

Láttuk, hogy az erdélyi államalakulás nem egy belső társadalmi fejlődésnek politikai keretben való elhelyezkedése, hanem egy külső politikai kényszerképpen előállott helyzet, melyben három külön fejlődött rendi társadalom kényszerült az egység megteremtésére. Ennek az új egységnek, az erdélyi fejedelemségnek a közösen való kialakítására ösztönözte őket az a körülmény, hogy eddigi történelmük folyamán is, közösen tartoztak bele a történelmi Magyarország államkeretébe. Új politikai keretükben is a magyar királyság közvetett tagjának vallják magukat.

Ezzel azonban még nem feleltünk a *hogyan* kérdésére? Hogyan függtek össze ezek a társadalmi egységek ebben a politikai keretben? Mi volt az összetartó erő, ami a fejedelemséget minden összetettsége dacára is állammá és erővé tette?

Semmi esetre sem az a ködös erdélyi lélek és bizonytalanul közös erdélyi szellemiség, amelyről már a humanista Verancsics Antal, a transzilvánisták első őse elejt néhány megjegyzést. A mohácsi vész után néhány évvel tett feljegyzéseiben megemlíti, hogy a három nemzet, bármennyire is különböznek egymástól, bámulatra méltó, hogy milyen rokonszenvvel van egymás iránt, ha versengenek is egymással, és csak olyan, mint a testvérek közötti versengés. E rokonszenv és testvéri viszony bizony elég gyenge kötelék lett volna összetartani Erdély nemzetét. A rokonszenv alapján a székelyek egy forint adót nem fizettek volna, a szászok soha meg nem nyitják kapuikat a menekülők előtt, a magyar katonák és urak pedig nem harcoltak és nem fáradtak volna.

A rokonszenvnél és a testvéri érzésnél hatalmasabb összetartó erő volt az a felismerés, hogy a keletről kizsákmányoló török és a nyugatról romlásba döntő német politikai veszedelem között az erdélyi fejedelemség kisebb egysége védelmi keret lehet mindhárom náció számára. Ezért épült fel az erdélyi fejedelemség a huszita jobbágyházadás idején 1437-ben megkötött és 1459-ben a török ellen

megújított kápolnai unió, mivel ez az unió is hasonlóképpen védelmi szükségből létrejött egység volt.

E védelmi jellegű unió a fejedelemségben két ponton épül tovább és teszi lehetővé a ráépülő állami kormányzást. Az egyik az 1545-iki tordai diéta határozata, amely a három nemzetnek a teherviselésben való egyenlőségét mondja ki. Az Erdélyben való élet közösségi voltáról, reális életérdekeken felépülő nagyobb egységéről hitvallást tevő gyönyörű határozat így hangzik: *„Mivelhogy mindnyájunknak egy a hazája s ez a haza mindnyájunktól ugyanazt a szeretetet kívánja, szükséges tehát, hogy mindenki egyforma szorgalommal és jóakarattal szolgálja a haza ügyét, senki ne húzza ki magát a haza fenntartására szolgáló pénzbeli és vérbeli áldozatok alól s ezért a haza terheit, az ország régi szokása és alkotmánya szerint, mind a három nemzet egyenlően viseli, mivelhogy az ország megmaradásából származó hasznokat is egyenlően élvezik*”. E gyönyörű nyilatkozat természetesen rengeteg széthúzást és a terhek *arányos viselésének* a megtagadását takarta, – ezért volt szükség arra, hogy 12 év multán a fehérvári országgyűlés újabb határozatban szabályozza a három nemzetnek a fejedelemségben való együttműködését, kimondván: *„a harmadik nemzet mindenkor köteles a másik két nemzet elhatározását elfogadni és követni*”. E többségi elv alapján működött az erdélyi diéta, melyen a szavazás kuriálisan történt, mindenik nemzet egy szavazatot képviselve. Hasonlóképpen egyformán voltak képviselve a fejedelem tanácsában, ahová a fejedelem mindhárom nemzet közül 4–4 tagot volt köteles választani.

Hozzátehetjük azonban azt is, hogy a fejedelemség nem a nehézkes, az egyenlőséget állandóan védelmező, a privilégiumokat féltékenyen őrző nációk uniója, az azt kimondó törvények által állott fenn. E törvények, a diéta arra voltak alkalmasok, hogy előzetesen vagy utólagosan szankcionálják azoknak a nagy politikai tehetségeknek, kiváló erdélyi fejedelmeknek: Báthory Istvánnak, Bocskay Istvánnak, Bethlen Gábornak, Rákóczi Györgynek a kormányzását, akiknek személyes hatalma, családi vagyona, magánkatonasága, politikai művészete időről-időre össze tudta fogni Erdély széthúzó belső társadalmi erőtevézőit és távol tudta tartani a kívülről ráleselkedő veszedelmeket. Ha Erdély fejedelmekori történetében feltétlenül bizonyos szellem alkotó erejének a megvalósulását akarjuk látni, ha a történeti tények igaz ismerete mellett keressük az erdélyi szellemet, akkor bátran vallhatjuk: ez a szellem a nagy erőpróbákra kész, a mult hatalmas nehézségeit áthidaló, néhány nagy emberben megtestesült magyar politikai génusz volt.

JUHÁSZ ISTVÁN

NÉPKÖNYVTÁRAINK HELYZETE

A VILÁGHÁBORÚ műveltségromboló vonatkozásai nálunk még ma sincsenek földolgozva, a műveltségterjesztő intézmények életére gyakorolt bénító hatás történeti elemzése késik s így népkönyvtáraink helyzetének áttekintésekor meg kell elégednünk azzal a néhány szórványos számadattal, mely rendelkezésünkre áll. Pedig izgató kérdés, hogy milyen értékű az a művelődési folyamat, mely e jelentős népnevelő intézmények sorsfordulatával megszakad, a népi műveltség fejlődésében minő lehetőségek semmisültek meg. Szóval pótolhatatlan-e a veszteség, föl nem támasztható életmegnyilvánulások pusztultak-e el vagy csak a művelődést elősegítő vagyonnállomány szenvedett kárt? Errenézve alig van adatunk. Annyi tény, hogy a művelődést szolgáló vagyon mérhetetlenül elapadt s ez a romlás bizonyára jelentékeny hatással volt magára a nagy munkával megindított művelődési folyamatra is. Az, hogy Csík megye tizenhárom népkönyvtárából tizenegy teljesen megsemmisült s hogy a megmaradtak vesztesége hasonló a csiktusnádi könyvtárához, hol kétszázötvenegy kötetből mindössze húsz darab mentődött meg, – érzékelteti: mekkora nehézséget teremtett a háború ezen a területen. A szórványos és megtépászott népkönyvtárak már képtelenek szerepüket betölteni s az igényeket kielégíteni, különösképpen alkalmatlanok az új szükségletek szolgálatára, arra, hogy az iskolán kívüli népnevelés munkájában érdemleges részt kérjenek s erőteljes tevékenységet fejthessenek ki. Romokban állanak, amikor a népi kultúra váraivá lehetnének.

Tatarozásról ezek szerint nem is lehetett szó. A könyvanyag jelentékeny része elveszett, a megmaradt rész is jobbára elavult. Mindent előlről kellett kezdeni, nem a pótlás, hanem az új alkotás hivatása várta háború után megindult erdélyi magyar népkönyvtármozgalomra.

I.

IMMÁR KÉT ÉVTIZEDES népkönyvtár-mozgalmunk legutóbbi fölmérését *Dr. Sulyok István* végezte el 1929-ben („A magyar könyv Erdélyben” c. tanulmány III. fejezete. Erdélyi Magyar Évkönyv 1918–1929, I. évf. 200–215.l.). E kerek tíz év előtti tanulmány megyénként felsorolja a falusi népkönyvtárakat, szemlélteti az egyes vidékek népkönyvtár-akcióját, de hiányos annyiban, hogy nem különíti el a fölmérés idején működő s az akkorra már megszűnt könyvtárakat, pedig a valóban élő könyvtárak adatai nélkül nem ismerhetjük meg annak a könyvanyagnak még hozzávetőleges

menyiségét sem, amely e könyvtárak révén az olvasó közönség kezén forog s így népnevelő hatást gyakorol.

Alábbi népkönyvtár-statisztikánkban ezen a hiányon próbálunk segíteni, amikor külön-külön számba vesszük a múltban és a jelenben működő könyvtárakat. A megyei tagolást megtartjuk, mert ez az összehasonlítható tanulmány segítségére van, hiszen a legtöbb népességi és egyéb, a lakosságra vonatkozó adat ily beosztásban lát napvilágot a hivatalos kiadványokban.

A Románia területén élő magyarság népkönyvtárainak száma:

Tartomány, megye	1919 előtt alapított népkönyvtárak száma	Az 1919 előtt alapított népkönyvtárak közül		Az 1919 után alapított népkönyvtárak száma	Az 1939 augusztus havában működő népkönyvtárak száma
		megszűnt	működik		
<i>Erdély</i>					
Alsófehér megye	9	5	4	20	24
Arad megye	9	6	3	14	17
Besztercze Naszód	2	1	1	2	3
Bihar megye	16	9	7	15	22
Brassó megye	3	2	1	8	9
Csík megye	13	11	2	33	35
Fogarasz megye	1	–	1	2	3
Hunyad megye	6	5	1	17	18
Háromszék megye	34	19	15	25	40
Kisküküllő megye	5	4	1	5	6
Kolozs megye	16	9	7	44	51
Krassó megye	–	–	–	4	4
Marostorda megye	40	16	24	64	88
Máramaros megye	–	–	–	1	1
Nagyküküllő megye	4	4	–	11	11
Szamos megye	7	2	5	9	14
Szatmár megye	9	5	4	20	24
Szeben megye	–	–	–	2	2
Szilágy megye	13	7	6	23	29
Szörény megye	6	4	2	8	10
Temestorontál megye	10	7	3	13	16
Tordaaranyos megye	11	6	5	10	15
Udvarhely megye	27	11	16	43	59
<i>Ókirályság:</i>					
Munténia	–	–	–	10	10
Moldova	–	–	–	1	1
Bukovina	–	–	–	4	4
Olténia	–	–	–	1	1
Összesen:	241	133	108	409	517

Megjegyezni kívánjuk azonban, hogy az 1919. év előtt alapított népkönyvtárak kimutatott száma nem öleli fel az állami iskolák mellett a multban működő ifjúsági könyvtárakat, bár tudjuk, hogy ezeknek gazdag könyvanyaga nagyban hozzájárult az iskolai műveltség elmélyítéséhez s egyúttal az az ifjúság iskolán kívüli nevelését is szolgálta, azonban itt csak a különleges típusú népkönyvtárakat sorsoljuk fel s e csoportokba a fenti ifjúsági könyvtárak be nem tagolhatók.¹ Táblázatunk csak azokat a népkönyvtárakat foglalja magába, amelyeket valamely alapító közművelődési intézmény (EMKE, Földművelésügyi Minisztérium, Nemzeti Múzeum, Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsa, stb.) egyenesen a népnevelés szolgálatába állított meg felelő válogatás mellett, a hivatalos Népkönyvtári Címjegyzék alapján (l. Dr. Gulyás Pál Népkönyvtári Címjegyzék, 1912. és pótfüzetek. A Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsa kiadása).

KIMUTATÁSUNK szerint az 1919. év előtt Erdély területén felállított 241 népkönyvtár közül a háború és más okok következtében 1919 után mindössze 108 könyvtár, azaz 45 százalék maradt használatban. Ha idesorolnánk az állami iskolák ifjúsági könyvtárait is, a megmaradt könyvtárak számaránya még kisebb lenne, úgy 5–6 százalék. A veszteség megdöbbentő s még inkább szembeütőnek, ha területenként részleteznénk, hiszen pl. Csík megyében 1919 után ezer lakásra mindössze egyetlen népkönyvtári könyv jutott. Ezzel a könyvanyaggal bizony eredményes munkát végezni nem lehetett. Pedig a feladatok időközben megsokszorozódtak. A népnevelés és a népkönyvtáralapítás munkája a változott viszonyok között nem szorítkozhatott az előzőleg megszabott keretekre. A gazdasági élet erőteljesebb jelenségei, a műveltségnek és a megélhetésnek szoros kapcsolata, a mindennapi életbe beleszövődő eszmearamlatok és a kenyérkérdéssé fejlődő nemzetiségi hovatartozás ügye egyre égetőbben sürgette az egyént, a gazdát, a családfőt, hogy nyitott szemmel álljon ez életkérdések elé. A jól-értesültség folytonosan fölszinten tartott szüksége a falu- és város-lakókban egyaránt kifejlesztette a rendszeres önművelés vágyát. Rövid időn belül az a szokatlan helyzet állott elő, hogy míg régebben a népnevelő tényezők szabták meg a nevelendő rétegek művelésének kereteit és tartalmát, most éppen fordítva történt: *a nép mélyebb rétegeiből feltörő tudásvágy közelítette meg a magasabb műveltség forrásait*, hogy azokból az élet által megszabott és sajátos igényeinek megfelelő anyagot meríthesse. Nem is lehetett többé a népnevelés kereteit kizárólag felülről szabályozni és elavult elméleti keretek közé szorítani. Senki sem állíthatta előre, hogy valamely területen biztosan ilyen vagy amolyan népnevelő munkát fog végezni, mert igen gyakran és váratlanul olyan pontokon bukkan fel művelődési igény, amelyek egyáltalán nem szerepeltek az

¹ Egyébként megjegyezni kívánjuk azt is, hogy az állami iskolák magyar nyelvű ifjúsági könyvtárai az általunk vizsgált területen ma már kivétel nélkül használaton kívül állanak. Hasonló sorsra jutott Bihar megyében a „Biharmegyei Közművelődési Egyesület” által 1890 és 1910 között alapított 61 biharmegyei községi iskolai könyvtár.

előre elkészített tervekben. Még kevésbé lehetett ezentúl a népnevelés belső tartalmát a szükségletek állandó figyelése nélkül meghatározni. Az elméleti programot rövid időn belül összezavarta volna a nevelendő rétegek által kifejezett, talán homlokegyenest ellenkező és sokkal magasabb szellemi igényeknek megfelelő kívánság. Különös belső erő nyilatkozott meg a nép igényeiben. A műveltség után sóvárgók tömegét nem elégítette ki a selejtes irodalom. Már a kezdet kezdetén kellő öntudattal vetették el maguktól a műveltség látszatát keltő, de fölületes olvasmányokat. Öntudatuk tárgyismeret hiányában is mélyebbre nyult: csak a mult nagy személyiségei, a férfias jellemek élete és tettei, az országépítő egyéniségek buzgó munkája, az irodalom nagyjainak remekművei keltették föl bennük a lelki gyönyörűség és gazdagodás érzését.

Nagy feladat előtt állott tehát az erdélyi magyar népkönyvtármozgalom. Igényes és bíráló szemű olvasóközönség fogadta a kísérleteket. A feladat nagyságát fokozta aztán az az általános óhaj, mely egységes elgondolással szerkesztett továbbművelő tervet akart s szigorúan megszabta, hogy e tervet a keresztény világszemlélet és a hagyományokban gazdag nemzeti öntudat, valamint a meglévő szellemi és anyagi javak megtartására és továbbfejlesztésére képesítő tartalom jellemezze.

Ez igények mellett jelentkeztek új szükségletek is. Ezek közül a legjelentősebb az ókirályságbeli magyarság közművelődési ügye, annál is inkább, mert ez a nemzettöredék számarányának állandó emelkedése folytán s az erdélyi magyarsággal fölvetett közvetlen kapcsolatok révén jelentőségben és nemzetalkotó súlyában annyira növekedett, hogy mind az egyházi, mind a közművelődési mozgalmak terén mellőzhetetlen alkotó elemmé vált. Az ókirályságbeli magyarság egyfelől szórványegyházak létesítésével, másfelől a magyar művelődés igénylésével nyilvánította a multban is, ma is az egyetemes magyar nemzettel való tartozását. Az erdélyi magyar népkönyvtármozgalom feladatává lett az utóbbi igényjórészenek kielégítése.

De magában Erdélyben is különleges feladatok nyíltak e mozgalom számára. A népművelő munka nem szorítkozhatott csak a falvakra, különösképpen nem akkor, midőn a falusi népfölösleg emigrációs vonalai rögzítődtek s a tömegesen városba telepedő vándor népelemek sorsának gondozása mind kevésbé elhanyagolható kérdéssé nőtte ki magát. Ez az Erdély területén belül meginduló jelentős népmozgalom éppen tömeges voltánál fogva mind értékesebb népanyaggal gazdagította a nagyobb ipari központok külterületeit s e vándorlók javarésze nem szóródott szét, hanem gyökeret verve s a városi szükségletekhez alkalmazkodva új kisiparos és kereskedő, illetve vállalkozó társadalom alapjait vetette meg. A szervezkedést itt is nyomon követi a művelődési mozgalmak időszaka a nemsokára e külvárosokban önálló kezdeményezésből számos olvasókönyvtár létesül.

A NÉPKÖNYVTÁR-MOZGALOM munkavállalását már az eddig említettek is meglehetősen terhessé tették, ámde a felelősséget csak fokozta az a tény, hogy a népnevelő eszközök megcsappantak, az iskolák száma megfogyatkozott s az alkalmi művelődési eszközök (népművelő előadások, egyesületi élet, stb.) lehetősége is egyre kevesbedett. Olyan rendszert kellett tehát kidolgozni, mely nemcsak a népkönyvtár sajátos feladatait látja el, hanem pótolja az iskolát, az előadást, az egyesületet és mindazt, ami rendes körülmények között a népnevelés szolgálatában áll.

Az 1922-ben megindított „Erdélyi Magyar Népkönyvtár-mozgalom” kötelelességteljesítő tudattal első feladatául a falusi olvasóközönség részére írott könyvek kiadását tekintette, hogy pótolja az elveszett népkönyvtári anyagot s kielégítse a népi tömegek ilyen irányú művelődési igényeit. A „Magyar Nép” című hetilap szerkesztőségéből indult ki ez az első kezdeményező lépés. Ekkor indul meg a „Magyar Nép” és „Minerva” kiadásában a „Magyar Nép Könyvtára” c. könyvsorozat. De hét évi munka tapasztalatai után 1929-ben szükségként jelentkezett, hogy a népkönyvtár mozgalom olyan terjesztő-szervvel bővüljön, amely az olvasóközönséggel, a különféle intézményekkel s a meglévő könyvtárak vezetőivel fölveszi a kapcsolatot és új népkönyvtárak létesítése, valamint a meglévők kiegészítése érdekében lépéseket tesz. Így kapcsolódik be a népkönyvtár-mozgalom terjesztői munkájába a *Minerva Rt.* könyvkiadó-vállalat. A rendszeres terjesztési munka eredményezi, hogy ma az ókirályságbeli megyékkel együtt Romániában 409 új magyar népkönyvtárról beszélhetünk, amelyek közül 402 könyvtárat a Minerva Népkönyvtári Osztálya létesített különféle intézmények és magánosok közreműködésével, a megmaradó 7 könyvtár alapjait viszont ajándékozások és gyűjtések alkotják. A Minerva könyvkiadóvállalat tehát a háború után alapított romániai magyar népkönyvtárak 98 százalékát, az összes fennálló hasonló könyvtárak 78 százalékát létesítette. A táblázatunkban szereplő 517 könyvtár 80 százaléka 1919 óta, pontosabban 1929 után létesült:

év	1929	1930	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937	1938	1939	Össz.
<i>könyvtár</i>	99	12	3	20	42	41	62	50	34	39	402	

A többi hét népkönyvtár alapításának idejéről nincs pontos adatunk.

Sajnos, technikai okokból a jelenleg fennálló könyvtárak igen nagyterjedelinű részletes kimutatását s e könyvtárak könyvanyagának szemléltetését mellőznünk kell. Ugyancsak el kell hagynunk a román és német megmozdulásokkal való összehasonlítást. Pusztán csak annyit állapítunk meg, hogy a jelenlegi 517 népkönyvtár mellé még 290 könyvtár felállítása igen sürgető olyan községekben, amelyek eddig több ízben már is nyilvánították ilyen irányú óhajtásukat s adataink szerint kellő olvasótáborot is tudnának biztosítani, azonban anyagi helyzetük miatt még lényeges árendemény mellett sem tudják a legkisebb könyvtártípust sem beszerezni. A munka további során a fentebb vázolt különleges igényü

területek, továbbá a távolabbeső vidékek ellátása következne, ami megint hozzávetőlegesen 180 könyvtárt jelent. Azonban hangsúlyoznunk kell, hogy e munka elvégzése ma már nemcsak szervezési kérdés, hanem elsősorban anyagi ügy és ugyancsak anyagi kérdés az is, hogy a népkönyvtár-típusokba minden tekintetben alkalmas és korszerű anyag osztassék be. A magyar könyvtermelés elég gazdag ahhoz, hogy az általános művelődéshez szükséges anyagot összeválogathassuk. A romániai magyarságnak különleges szellemi igényeit pedig – kellő pénzügyi lehetőségek mellett – az eddig megjelent kiadványsorozatok kiegészítésével könnyedén megoldhatnánk. Mert bizonyára az erdélyi irodalom és tudományosság saját népe számára is gyümölcsöztetné munkásságát.

II.

A HÁBORÚ ELŐTT alapított könyvtárak nagyobb részét a hivatalos *Népkönyvtári Címjegyzék* alapján állították össze (Gulyás Pál: i. m. 481–591. l.). A teljes hivatalos címjegyzék megjelenése előtt is nagyjából a későbbi címjegyzékbe fölvetett könyvek kerültek a népkönyvtárakba. Az itt jelzett hivatalos könyvtár-típusok közül minket a 300 korona értékű s 100 darab könyvből álló, a 400 korona értékű s 153 könyvből álló és az 1000 korona értékű A) típus, mely 206 könyvből állt, érdekel, mert az erdélyi népkönyvtárakat főként ezekkel a könyvsorozatokkal látták el. A háború előtt alapított 108 népkönyvtárunk alapját ezek a könyvsorozatok képezik.

A többi 409 könyvtárból hét ismeretlen összeállítású, 402 pedig a *Minerva* népkönyvtári könyveit tartalmazza. A *Minerva* három könyvtársorozatot állított össze. A két első önálló sorozatként jelent meg, míg a harmadik részben vagy egészben a két előbbi kiegészítésére szolgált, de egyes helyeken mint önálló sorozat is szerepelt. A legtöbb könyvtárban a két első sorozat könyvei találhatóak meg, több könyvtárban azonban mind a három sorozat.

ELSŐ SOROZAT:

1. A „Magyar Nép” könyvtára:

- Abonyi–Rass: A betyár kendője
- Bálint Vilmos: A dúsgazdag
- Dr. Balogh Artur: A kisebbségek védelme
- Dr. Balogh Ártur: Gróf Széchenyi István
- Dr. Balogh Ernő: A föld köpenyege
- A levegő sajátosságai és tünetenyei
- Benedek Elek: Erdélyi regék és mondák
- Dónáth László: Szegény bolond
- Egy mérnök: A földmérés kis könyve
- Földes Zoltán: Az endrédi leányvásár
- Gyallay Domokos: Második szavalókönyv
- Dr. György Lajos: Históriai könyvecske

Heltai – Szentimrei: Halhatatlan mesék
 Izsák Domokos: Dalok erdőn, mezőn
 Jakab Ödön: Versek
 Dr. P. Jánossy Béla: Király daliája
 Dr. Kántor Lajos: Műkedvelők színműtára
 Konopi Kálmán: Jó búzából lesz a jó kenyér
 Cs. Lázár László: Mezőgazdasági útmutató (I–II. rész)
 Nagy Péter: Három egyfelvonásos színmű
 Nemes Elemér: Daloskönyv
 Dr. Roska Márton: Néprajzi feladatok Erdélyben
 Dr. Szász Ferenc: Mindennapi kenyérünk
 Dr. Szász Ferenc: Tanácsadók gyümölcsstermelők számára
 Valló–Török: A méhtenyésztés vezérfonala
 Vásárhelyi János: Hóstätai lakodalom
 Vásárhelyi János: Egymás között
 Dr. Vathy Elek: A magyar szépirodalom története
 Voinovich–Bartóky: Szivárvány Zsuzsi

2. *A Magyar Ifjúság Könyvtára:*

Benedek Elek: Gyermekszínház (9 darab)
 A. Conan Doyle: Tűzkörüli történetek
 Csűrös Emilia: Fű kizöldül ó sirhanton
 Málnássy Tivadar: A kis pont
 Récesy Ede: Az ifjú Jókai (színdarab)
 Storm Tivadar: Bábjátékos Pali
 Westermann F. Percy: Li Fan bosszúja

3. *Regények és elbeszélések:*

Balogh Endre: Hajótöröttek
 Berde Mária: Télutó
 Dónáth László: Humoros esetek
 Dózsa Endre: Régi jó és zord időkből
 Gyallay Domokos: A nagy tűz árnyékában
 Gyallay Domokos: Vaskenyéren
 Jókai Mór: Sonkoly Gergely, Drágakövek, Marce Zare
 Br. Jósika Miklós: Abafi
 Kós Károly: Varjú nemzetség (2 kötet)
 Dr. Makka Sándor: Megszólalnak a kövek
 Mikszáth Kálmán: Mácsik a nagy erejű
 Nagy Péter: Szamospartai ház
 Dr. Szász Ferenc: Óserők

4. *Vegyes:*

Arany János: Elbeszélő költemények
 Arany János: Toldi
 Benedek Elek: Petőfi életrajza
 Gál Lajosné: A jóság jutalma
 Dr. Görög Ferenc: A magyar nemzet története
 Gyallay Domokos: Falusi színház
 Dr. Imre Sándor: A családi nevelés főkérdései
 Dr. Imre Sándor: A falu művelődése (vezérfonal)
 Dr. Jancsó–Gyallay: Erdély története
 Dr. Kenyeres Elemér: A gyermek beszédének fejlődése
 Dr. Oberding József György: A modern szövetkezeti mozgalom
 Petőfi Sándor költeményei (képes kiadás)

5. *Az Erdélyi Gazdasági Egylet kiadványai:*

Gáspár József: A kaszálók és rétek
 Virág Elek: Sertésenyésztés
 RitterGusztáv: A házi kert
 Marx Ferenc: A kosárfűz
 Jakab Lajos: Állataink egészsége
 L. Hulier István: A káposztafélék
 Dr. Nagy Endre: A cukorrépa
 Dr. Páter Béla: Gyógynövénytermelés
 Dr. Szentkirályi Ákos: Erdély juhai
 Dr. Nagy Endre: Gazdakörök szervezése

Összesen 70 mű 65 kötetben.

M Á S O D I K S O R O Z A T :

1. *A „Magyar Nép” könyvtára:*

Finta Zoltán: Jancsi és Juliska
 Gyallay Domokos: Hadrakelt emberek
 Kiss Menyhért: Marosszéki atyafiak
 Kovács Dezsőné: Petőfi és szülei
 Lampérth Géza: Egy hold föld (elbeszélések)
 Maksai Vince: Músor falusi műkedvelők számára
 Dr. Páter Béla: Csodahatású gyógynövények
 Sebesi Samu: Szép a Nyikó és vidéke
 Szondy György: Állatok, virágok
 Sztotyori Lajos: Falusi mulattató
 Vásárhelyi János: Az életből az életnek

2. *Regények és elbeszélések:*

Biró Vencel: Keserű serbet
 Dózsa Endre: Új világ felé
 Gyallay Domokos: Genovéva
 Huber Győző: Rajvonal
 Dr. P. Jánossy Béla: Mister Nemere
 Jókai Mór: A legvitézebb huszár
 Jókai Mór: A nagyenyedi két fűzfa
 Jókai Mór: Petőfi Sándorról
 Kós Károly: Gálok
 Mikszáth Kálmán; A jó palócok
 Nikodémusz Károly: Jó asszony volt a kománé

3. *Vegyes:*

Arany János: Toldi estéje
 Arany János: Válogatott kisebb költemények
 Bognár Cecil: Az iskolás gyermek
 Gyallay Papp Zsigmond: Az intelligencia és a nép
 Kós Károly: A lakóház művészete
 Minerva Népkönyvtár: 1–5, 6–10., 11–15, füzet
 Dr. Nagy – Dr. Szász: Gazdatudomány
 Szegefi Mór: A világ csodái
 Szivós Béla: A természet csodái
 Szivós Béla: Az állatvilág csodái (2 kötet)
 Vér Imre: A kivándorlás örvényében.

Összesen 48 mű 34 kötetben

H A R M A D I K S O R O Z A T :

- András, a gazda
 András, a szolga
 Armandy: A koráll sziget
 *BaksaySándor: Patak banya
 Balogh Endre: Mesét írok neked
 Bársony István: Vadásztáska
 Beczássy Judit: Mari néni
 Biró Vencel: Képek Erdély multjából
 Biró Vencel: Nagyságos fejedelmek idejéből
 Bitay Árpád: Műfordítások román költőkből
 Botos János: Az orláti faember
 Dickens Károly: Karácsonyi ének
 Diénes Jenő: Nagyenyedi diákélet
 Eötvös Károly: Házassági viszontagságok
 Földi István: Nemere fűvás
 Gyallay Domokos: Nyár Solymoson
 Hegan Rice Alice: Káposztás telep
 Heigel Ákos: Utak ha találkoznak
 Heltai Jenő: Hét sovány esztendő
 Dr. Imre Sándor: A család békéje
 Dr P. Jánossy Béla: Császár bűnbakjai
 Jókai Mór: Az új földesúr
 Jókai Mór: Fekete gyémántok
 Knut Hamsun: Viktória
 Komáromi János. Az idegen leány
 Kovács Dezső: Apostolok és csavargók
 Kovács László: Történet a férfiről
 Krudy Gyula: Boldogult úrfi koromban
 Ambrus: Őszi napsugár
 Jókai Mór: Sírő album
 Jókai Mór: Álmodás
 Jókai Mór: Chinchilla
 László Marcella: Nótás Zsuzska
 Lévai László: Székelyföldi képek
 Lovassy Andor: Bihariak
 Lövik Károly: Aranypolgár
 Málnássy: Ruha teszi az embert
 Móricz Zsigmond: Légy jó mindhalálig
 * Dr. Nagy András: Jó egészséget
 S. Nagy László: Lélekharcok
 Nagy Péter: Főtéri nagy ház
 Petőfi Sándor: János vitéz, A helység kalapácsa, Bolond Istók
 ReményikSándor: Fagyöngyök
 Seprődi János: Eredeti székely dalok
 Siklóssy László: Gyorskocsin Erdélyben
 Stackpoole: Csendes mocsarak
 Stevinsohn: John Nicholson viszontagsága
 Szabó Mária: Háztüznézőben
 Szederkényi Anna: Hill Márta
 Tamási Áron: Erdélyi csillagok
 Tamási Áron: Lélekindulás
 Teleky Dezső: Erdélyi regék
 Tolsztoj Leó: A két huszár
 * Tompa Mihály: Elbeszélő költemények
 Vas Gereben: A nemzet napszámosai
 Vámszer-Bándy: Székely táncok
 Dr. Veress Endre: Báthory István király
 *Koncz Lajos: Konyhakertészet
 Mikszáth Kálmán: Gavallérok
 Mikszáth Kálmán: Gyerekek
 Mikszáth Kálmán: Eladó birtok

Összesen 61 mű, könyvtári kötésben.

A két első sorozat alapja az 1922-ben megindított „Magyar Nép Könyvtára” című sorozat (az első és második sorozatban külön felsorolva, a harmadik sorozatban pedig csillaggal vannak jelezve az idetartozó kötetek), mely ma már 59. számát érte el. Az 59 szám közül tíz kettős szám, tehát az egész sorozat jelenleg 49 könyvből áll, amelyek közül szépirodalmi 23, verses és daloskönyv 6, ismeretterjesztő 13, gazdasági 7.

Ezek közül a legnépszerűbbek:

- Rajka László: Szavalókönyv
 György Lajos: Históriais könyvecske
 Csűry Bálint: Vőfélykönyv (jelenleg a 3. kiadás van forgalomban)
 Kristóf György: Bokréta Jókai Mór műveiből
 Benedek Elek: Magyarok története
 Péter Béla: Csodahatású gyógynövények
 Szász Ferenc: Tanácsadó gyümölcsstermelők számára
 Gyallay Domokos: Hadrakelt emberek
 Vásárhelyi János: Hóstitói lakodalom
 Baksay Sándor: Patak banya
 Koncz Lajos: Konyhakertészet

E könyvtársorozat szerkesztőbizottsága állandó kapcsolatot tartott fenn olvasóközönségével, így módjában állott a kiadványoknak olvasottságát és népnevelő eredményeit figyelemmel kísérni. Külö-

nösen érdekesen világítja meg a könyvek fogadtatását a falusi olvasóközönség körében a könyvsorozat megindulásának tizenötödik évfordulóján 1937-ben rendezett széleskörű pályázat.

A „MAGYAR NÉP” Könyvtárának megindulása után 13 évvel jelent meg egy másik népszerű könyvsorozatnak, az *AGISZ Hasznos Könyvtárának* első száma. E sorozatban eddig 25 szám (két kettős szám, tehát összesen 23 kiadvány) jelent meg a következő összeállításban:

- Bodor Kálmán: A háromholdas gazdának is meg kell élnie
 Kacsó–Jancsó: A szoptató anya és gyermeke
 Halász Gyula: Petőfi Sándor élete
 Blénessy–Kacsó: A méh a kigazda ingyen napszámosa
 Id. Dr. Parádi Ferenc: A balesetek megelőzése és az élet megmentése
 Mikes Kelemen élete és néhány válogatott levele;
     Tamási Áron Mikesről szóló bevezető tanulmányával
 Lőrinczi–Kakassy: A tyúk nem hibás!
 Dr. Bakk Elek: Rajtad is mulik, hogy beteg ne légy!
 Bíró Sándor: A bujdosó fejedelem (II Rákóczi Ferenc élete)
 Halász Sándor: Amíg a buzából pénz lesz
 Dr. Herskovits János: Ismerd meg a fertőző betegségeket,
     hogy védekezni tudj ellenük
 Finta Gerő: Berzsényi Dániel élete és költészete szemelvényekkel
 Sziládi Zoltán: Hazánk említsáallatai. Vezényi Elemér rajzaival
 Dr. Jancsó Béla: Az emberiség jóltevői
     I Harc az ember legapróbb, de legveszedelmesebb ellenségei ellen
 Gál Vilmos: A csillagok világa
 Kleisl Gyula: Gyümölcsfáink rovarellenségei
 Dr. Bódis Gáspár: A váltóláz vagy hideglelés (Malária)
 Petelei István: A csikos szöttek
     (Szentimrei Jenő bevezetőjével a nagy író életéről)
 AtzélEde báró: A gazdálkodás alapja a trágyázás
 R. Berde Mária: Főtonfót király (Éredeti székely népmesék)
 Cs. Boróczy Erzsébet: A konyhakert
 Dr. Schmidt Béla: A vérbaj (I. és II)
 Paál Árpád: Emlékezések Kőlcsey Ferencről (I és II.)

Amint a könyvcímekből is kitűnik, e sorozatban a gazdasági (8 könyv), egészségügyi (7 könyv) és közművelődési (8 könyv) kiadványok váltogatják egymást. E sorozatot jellemzi, hogy sokkal inkább tanító jellege van, mint az előzőnek. Hiánya az, hogy az ismeretterjesztés kereteit szorosan gazdasági és egészségügyi térre határolja s így az ismereteknek igen széles területe programján kívül marad.

A két sorozat programját egyébként igen könnyen lehetne egyeztetni s akkor nem fordulna elő, hogy mindkettő ugyanolyan tartalmu kiadványt jelentessen meg rövid időközben, (Koncz Lajos: *Konyhakertészet*, „Magyar Nép”, 1937 és Cs. Boróczy Erzsébet s *A konyhakert*, *Agisz*, 1938.) A közös program megvalósítása annyival is könnyebb, mert mindkét könyvsorozat szerkesztőbizottsága kevés kivétellel Kolozsvárt székel.

Az *Agisz*-könyvek közül a legnépszerűbb Bodor Kálmánnak: „A háromholdas gazdának is meg kell élnie” című munkája. A több kiadást megért kis könyv iskolapéldája a megfelelő tartalmú és gördülékeny, élvezetes stílusban megírt népi kiadványnak.

A Hasznos Könyvtár könyvei egyébként a Minerva néhány újabban létesített népkönyvtárában is szerepelnek*.

E VÁZLATOS SZEMLE keretei nem engedik meg, hogy valamennyi népi kiadvány bírálatába bocsátkozhassunk, csak annyit állapítunk meg, hogy a kezdeményezések jó uton indultak el. A háború utáni népkönyvtár-mozgalomnak sikerült megvetnie az *erdélyi magyar népkönyvtári irodalom* alapjait. E nagy jelentőségű szellemi eredmény mellett szinte másodrendűvé törpül az a tény, hogy a mozgalom kiadványsorozatai több tekintetben még hiányosak. Különösképpen a művelődéstörténeti anyag szorul kiegészítésre, azonban biztató jeleket láttunk arra, hogy népkönyvtár-mozgalmunk új lendülettel a mutatkozó rések betöltésére mihamarább vállalkozni fog. S a közel jövőben megérik az a gondolat is, hogy a különböző vállalkozásoknak együtt és egymást kiegészítően kell e fontos népnevelői hivatást vállalni és teljessé tenni. A fűrgé előőrsök sok helyt biztosították már új értelmű művelődési mozgalmunk számára a terepet s itt az ideje, hogy az erőteljes derékhad is útnak eredjen. A siker mindenestre bizonyos: az eddigi munka gazdag tapasztalatai mentesítenek az ügyetlenkedéstől, a mind szélesedő népismereti törekvés eredményeként pedig szellemi szolgáltatunk alapjai is időtállóbbak és alkalmasabbak.

Szóval időszerű ma a Népkönyvtár-mozgalom mellett *Népkönyvtár-központ*ról is beszélni s ennek keretében a tevékenységi ágakat már is rendszerezhetjük:

I. feladat: A népkönyvtárak anyagának előkészítése.

1. A meglevő irodalmi termékek beválogatása a népkönyvtárt sorozatokba.

2. Kiadóvállalat, amely a népkönyvtárakhoz szükséges különleges könyvanyagról gondoskodik:

- a) a kiadandó könyvanyag szellemi előkészítését ellátja,
- b) a kiadói munkát technikai és anyagi szempontból megszervezi.

II feladat: A népkönyvtárak elhelyezése.

1. A meglevő könyvtárak anyagának és igényeinek ellenőrzése.

2. Terjesztői vállalat, amely az új könyvtárak felállításáról és a meglevők pótlásáról gondoskodik:

- a) a terjesztés munkáját szellemileg előkészíti (a népkönyvtárakkal ellátandó vidékek felkutatása, a népanyag, szellemi szükségletek, stb. tanulmányozása),

---

* A napi kiadványok között említhetjük az *Ifjú Erdély* c. lap kiadásában megjelent „A mi dalaink” c. népdalgyűjteményt, amely eddig négy kiadást ért meg s példányszáma eléri a tízezret. Az *Erdélyi Iskola* c. folyóirat két részben magyar irodalomtörténet (Pintér Jenő – György Lajos: A magyar irodalom története), helyesírási szótárt s dr. Szabó T. Attila tollából helynévgyűjtő és nyelvművelő vezérkönyvet adott ki. Ezek a kiadványok, valamint az egyházi iratterjesztők és az Erdélyi Magyar Gazdasági Egyesület gazdasági kiadványai egészítik ki a háború utáni népkönyvtári irodalmat.

b) a terjesztés munkáját technikailag és anyagilag megszerzezi (vásárlási kedvezmények, fizetési feltételek, gyűjtőakciók, könyvkezelési tanácsok, könyvszekrénykészítési pályázatok, a legtöbbet olvasók jutalmazása, stb.).

III feladat: Tanulmányi és sajtószerv létesítése

Természetesen e tevékenységek egyikét sem lehet különválasztani a többitől, anélkül, hogy az az ügy ártalmára ne lenne. Egy önálló s a terjesztői munkát tekintetbe nem vevő népi kiadó vállalat például nem tekinthető népnevelői szervnek, hanem csupán üzleti vállalkozásnak. Ugyanigy a könyvanyag kellő válogatása nélkül terjesztő szerv sem végezhet népnevelői munkát.

Végeredményképpen: a legelső teendő a fentiek alapján a leg-sürgősebben megszervezendő népkönyvtárak anyagi alapjainak megteremtése, a következő lépés az eddigi összes hasonló tevékenységek egységének létrehozása. Ezzel *egységes népkönyvtár-mozgalom* születik, amely a jövőben létrejövő ilyenirányú tevékenységeket is magába foglalja.

Végül az így összpontosított népkönyvtár-mozgalom bekapcsolható, sőt kapcsolandó valamely maradandó jellegű közművelődési szervezetünk kereteibe, amely a saját eszközeinek fölhasználásával szintén támogathatná a romániai magyarságnak ezt a mai helyzetben legfontosabb népnevelői tevékenységét.

DR. PARÁDI FERENC

*

A fenti tanulmány nem vállalkozik az erdélyi népkönyvek bírálatára – sem általánosságban, sem részletezően. Mielőtt még ezt a hiányt terjedelmesebb tanulmányban pótolnánk, megjegyezzük, hogy távolról sem vagyunk megelégedettek az eddigi népkönyvtár-sorozatok szerkesztői munkájával. A népkönyvtár ugyanis természeténél fogva *rendszeres népnevelői munkát* hivatott betölteni. Ez a szerkesztőre kettős kötelességet ró: egyfelől a könyv tárgyának megválasztása főfeladata, másfelől a könyvnek, mint írásműnek elbírálása tartozik rá. A népkönyvtár-sorozatokat nem lehet ötletszerűen szerkeszteni, hanem a legsürgősebben szükséges kiadványoktól elindulva kell a kevésbé szükségesek felé haladni. Természetesen miként az élet, úgy az életre nevelő jó népkönyvtár is szerfölött változatos anyagában. Ámde ez a változatosság nem merülhet ki csak abban, hogy irodalmi műveket is iktassunk a tanító jellegű munkák közé. Egyébként is egyike a legkényesebb kérdéseknek, hogy melyek azok az ide alkalmas irodalmi művek. Úgy véljük, hogy ebből a szempontból sem fogadhatunk el más ismérvet, mint az értéket. A népnevelőnek a veretes értéket kell keresnie és továbbadnia, a magyar és emberi szellem időtálló eredményeit, melyeknek már önmagukban is *példaerejük* van. Nem az a népnek való irodalmi alkotás, hol a döcögő sorok, az üres mondatok végül is erkölcsi tanulságba botlanak – a nagy író méltó művei minden kegyes cífrázat nélkül *példabeszédek* s még az sem szükséges, hogy a válogatásban önkínzó kicsinyesség érvényesüljön. Az igazi érték önmagáért felel, s az irodalom és a művészet legszebb alkotásai, a tudomány eredményeinek legjava rendelkezésünkre áll, csak *talmi értéket* ne mondjunk időtállónak s *idegen szempontok* ne zavarjanak a válogatás munkájában.

Általánosságban mondjuk mindezt és nem szigoruan a fentebb ismertetett sorozatok valamelyikével kapcsolatosan, de mégis úgy, hogy a mondottak egyike-másika ezekre is vonatkozik. Ha részletesen elemezzük e sorozatok kiadványait, nem egyben fedezzük föl azokat a hibákat, amelyeket a *népnevelési primitivizmus* fogalmával jelölhetnénk, mert az igényességet nélkülözi mind az anyag megválasztásában, mind a megválasztott anyag előadásában. Nem egy könyv alig lépi át a dilettantizmus határvonalát s csak nálunk kaphatott kiadót, hol a *népszerűsítő könyv* és a *dilettáns mű* nagyon is közel állanak egymáshoz. A nagyobb bajok azonban mintha mégis az előadás területén lennének. Általában két azonos értékű hibát állapíthatunk meg; a nép szellemi színvonalát vagy túlságosan alacsonyra becsülik vagy túlméretezik: az első hiba unatkozást, az utóbbi értetlenséget okoz. Hiányzik igen sok „népszerűsítő” írónál az a képesség, hogy a rendelkezésére álló tanító és nevelő anyagból ki tudja választani azt, ami a tudás minimumát jelenti az olvasók felfogó, megértő szellemi képességeinek maximális határán. Ezért a könyvek vagy túlságosan könnyűek vagy túlságosan nehezek. Bizony a mértéket eltalálni nem kis dolog, bátran mondhatjuk: művészet.

De van még egy szempont, amely csak szórványosan érvényesül népkönyveinkben s ez a magatartásra vonatkozik. *A nép hagyományos művelődési értékek birtokosa s e népet hagyományaitól idegen polgári lelkiülettel rontás nélkül kézbeverni nem lehet.* Népkönyvtárpolitikánk irányítóinak új világba kell átlendülniük s minden könyvvel ama általános célt kell szolgálniok, hogy népünkben az *ősi hagyományok kultúrateremtő ereje* maradéktalanul fennmaradjon s jótékony hatását idegen (szintelen városi!) szellem ne zavarja (*Szerk.*)

M E T A M O R P H O S I S T R A N S Y L V A N I A E

PRO DOMO

Ezekben a forrongó napokban, midőn a többség szeme távoli tájakat figyel s az érdeklődést mesze idegen földek lázas eseményei horgonyozzák le, kissé talán balgának tűnik csökönységünk, hogy még most sem akarunk önmagunkról megfélekedni. De képtelenek vagyunk a közhangulat uralkodó érzését kritikátlanul magukévá tenni. Megértjük, hogy az egyén mind inkább fatalistává lesz, – mi mást is tehetne s nem rajta mulik, mit hoz a holnap s mi történik vele holnapután; ám a nemzet a sorsra mégsem bízhatja magát, mert ha csak sodródik öntudatlanul vagy erejét veszítve letárgiába süllyed, önmaga ítéli maga fölött. Szólásmondások tódulnak eszünkbe. A sorsról, melyet ki sem kerülhet el, meg a jószerencséről, melynek kiki maga a kovácsa. Sors és jószerencse! – mennyire azonos értelmű szavak a mostani időkben. Zrinyi fejtegette s magyarázta meg az összefüggést Mátyás királyról írt tanulmányában: „...szerencséje mindenütt nagy volt, mert szorgalmatossága véghetetlen, mert fáradtsága untalan, mert vigyázása megcsalhatatlan...” A mi álláspontunk mennyivel kényelmesebb, – hamisságát ezért alig is vesszük észre –: fő a nyugalom hiszen csak passzív szemlélői vagyunk az időnek...

Húsz év formálta az erdélyi magyarság politikai gondolkodását s a kialakult magatartást és lelkiséget nagyon szerencsétlennek érezzük ezekben a gondoktól terhes napokban. Szemlélődők és tunyán passzívak ödöngenek körülöttünk. A szemlélődés immár uralkodó lelkiakat, a házi külpolitikusok napi kenyere, még a jobbak is többen törődnek rádiójuk és ujságjuk híreivel, mint hivatásukból fakadó komoly kötelességeikkel; a türelmes passzivitás pedig mértékadó közéleti álláspont, a közkényelem rontó csíráit rászabadították társadalmunk amúgysem makkegészséges testére: szervezeteinket máris légüres tér övezi, akcióinkat szabadon fonja körül a formalizmus életlő hinárja, nagy vezetőeszmék helyett muló értékű ötletpótlékkal elégszünk meg s a messzetekintő céltudatosságot – látszat szerint – épannyira nem nélkülözzük, mint a gyakorlati eredményességet. Csodálhatni-e? Itt a szemlélődő lelkiakat s a közélet hivalkodó passzivitása segédkeznek egymásnak. A szemlélődés filozófiára hajlik, cselekedeteket pedig csak az éber vigyázat szül. És a passzivitás? A börtönlakó narkotikum, kellemetlen helyzetének kínzó tudatát hessegeti vele, akaratbénító. Szabad és cselekvő ember számára a passzivitás guzsba-

kötő pányva és elviselhetetlen, mert nem lehet „szorgalmatossága véghetetlen s fáradsága untalan”.

De tovább megyünk s kimondjuk: a szemlélődés és a passzivitás társulása ím megszülte már a közönyösség társadalmi tünetét. Közéletünk a maga módján zajlik, – a passzivitás ma nálunk nem mozdulatlanságot, hanem lelki ernyedséget jelent –, kisebb-nagyobb társadalmi események, akár-csak régen, ma is történnek, ámde mindez – mint mondani szokás – szélesebb hullámokat verni képtelen. Idegenből jött szemlélő bátran megállapíthatná, hogy az, amit az erdélyi magyarság ügyeként hallott emlegetni, nem is az erdélyi magyarság ügye, oly kevesen valának mellette. A szervezés (főként a lelkek szervezése) terén elkövetett mulasztások most bosszúják meg magukat: a ma is tényező formalizmus elpusztította a komoly és lelkiismeretes szolidaritás csiráit, hazug szólások burjánzását segítette elő s azt, hogy az önösség büntetlenül, sőt háborítatlanul kalózkodhatik. Közösségi nevelés nélkül maradt tömegektől nem is várhatunk csodát s kiki ma rad az, amivé a körülmények nevelték. Helyesen irányított közszellem nélkül közösségi szellem miként is alakulhatna ki? Akkor, amikor a közgondolkodás is ingadozik és tévelyeg, hogyan várhatnók, hogy a közélet rendje élben maradjon? Az történt, ami ilyenkor szokás: fegyelem híján a fegyelmetlenség lesz urrá, vezetőeszmé helyett elgondolások születnek, a vezéri szignumért vezérek tusakodnak, közben a sokféle új cél között elhalványul az egyetlen igazi cél – s nemde helyesen cselekszik az, ki a csillagok járását nem ismerve, mikor az útvesztő éjszaka ráborul, az égen fényeskedők egyike után sem in-

dul: semhogy eltévedjen, megáll s leheveredik. A közéleti közönyös nem tesz többet vagy kevesebbet: megáll, szemlélődik, s közben megszállja a köztunyaság ördöge: a passzivitás.

*

Sokat írtunk immár belső bajainkról, hibáinkat és hiányainkat talán tulontúl is emlegettük. Most az ezekre fecsérelt szellemi energiát mind összpontosítani szeretnők, hogy kellő erővel és eréllyel tudjunk tiltakozni a szemlélődés kényelme s a passzivitás hazug nyugalma ellen – magunkat és másokat is kiemelve a közöny és az érdektelenség légpangásos aknáiból. Azonban nem vagyunk képzelgők s az önámítás sem kenyerünk: tudjuk, hogy a mostani időket nem lehet teljesen számításon kívül hagyni akkor, amikor nemzetársadalmunk jelenségeit figyeljük. De meggyőződésünk, hogy a külső körülményekre mégsem lehet mindent ráfogni; áttetsző spanyolfal ez; még ma is sok minden történhetne, ha a külsőségek: előkészítő, alakuló vagy szentesítő gyűlések és értekezletek helyeit a lelki reform, a szellem megújítása, a nemzetnevelő ige hirdetés, a népünk lelkében szunnyadó erők nemzeti szolidaritássá való építése állana előtérben s ha nem volna olyan csüggesztő az élenállók hűvös elzárkózása és olyan szikkasztó a reális életterv hiányában általánosuló gyakorlati eredménytelenség; s ha nem szaporodnának gombamódra a kényelmes közmunkakerülők, a gyermekes nyelvöltögetők, az óvatos félrehuzódók s a rosszindulatu rágalmazók, azok, akik a közügyet oly lelkiismeretlenül tudták és tudják saját kis látókörükbe nyomorítani, akik saját silányságukat szeretnék mások hibáival népszerű módon takargatni.

Csak most látjuk: milyen jelentős volt nemzedékünk ama felismerése, hogy az *erdélyi magyar tudatban hagyományként élő Magyar Szövetség-eszme elsősorban nem szervezeti, hanem erkölcsi principium: szervező elv* is, hiszen megkívánja, hogy intézményeink között az önrendelkezés sérelme nélkül tervszerű együttműködés jöjjön létre, de hangsúlyosabban *fégyelmező elv*, mely szigorral követeli, hogy az önös és a társulati s még inkább a csoportérdek az általános nemzeti érdeket szolgálja, és *nevelő elv*, mely a népközösségi tudat elmélyítésének igényével lép fel, sorompóba szólítva százados hagyományainkat s nemzetünk áldozatrakész lelkületét. Széchenyi nemzetiség-eszméje éledett ezzel újra, a külső helyett a bentlévőt, az erkölcsi tartalmat figyeltük, a formalista szervezkedési láz – mondtuk – hiábavalóan emészti erőnket, ha előbb örvénnyé nem lesz az erkölcsi principium, az, hogy minden egyes és minden közület úgy éljen, tervezzen és munkálkodjék, mintha az eszményi Szövetség valóságos tagja volna. Nem volt ez messzemenő kívánság, észszerű volt s a nemzeti lét biztosítéka. Mégis az Erkölcsi Principium nem talált hajlékra, száműzetett s ma – a Népközösség létrejötte után is – hontalanul bolyong, társat és megértőt az új nemzedék szűk körén kívül, alig találva.

Kerülve kerültük a szirteket, hová az oktalan bírálóat Kirkéi csábitának. Nem bűnbakkot keresünk,

méltatlan és alacsony szándék volna ez, – társadalmunk aggasztó tüneteit vizsgáljuk. S ha néha keserű a hang és szigorubb a fogalmazás, azért van, mert Zrinyi, a „siető ember” megtanított, hogy „az esztendő szűk,,, a szerencse állhatatlan”. Egy percnyi időt, egy maroknyi munkát sem szabad elszalasztanunk. Minden nép életében szerepet játszanak a külső tényezők, igaz, de – bölcs-e a gazda, ki nem szánt és nem vet, ekéjét szántás idején a felszer alatt hagyja rozsdásodni s naphosszat csak az eget, a napot kémleli...

Pro domo irunk, talán kíméletlenül. De hitünk szerint a hibák felismerése új energiát sugároz s új erőt gyűjt az építő munka számára. Borulatóan ítelkezünk, de mégis parázslík bennünk a bizalom, hogy a lelki ernyedtség s a közönyösség csak múló időszaki jelenség. Az értetlenség malomkövei közt örlődünk, de mégsem tartjuk tragikusnak helyzetünk, mert életállító zavar még nem állt elő. Sőt hiszünk a hontalan Erkölcsi Principium, az újértelmű Magyar Szövetség-eszme késői, de még mindig nem elkésett térhódításában. Mert mindez: a bajok megszüntetése, a rések betömése, a szorgos életritmus, az álmos közélet fölébresztése mind *csak* rajtunk mulik. Az élenállókon s a közösségen. Széchenyinél olvassuk – nagy vigasztalás e pillanatban: „... aki szendereg, az nem halt még meg, sőt jóízű álmából még elevebben szokott felébredni”.

VENCZEL JÓZSEF

Magyarországi előfizetőinket kérjük, hogy az előfizetési díjat a MOKTÁR Kálvin-téri fiókjának 7516. sz. postatakarékpénztári "lapelőfizetési" csekkszámájára fizessék be.

A MAGYAR PARASZT HÁROM ARCA

Szobám falán egymás mellé akasztottam ezt a három képet: a magyar paraszt három ábrázolását. Néha megpihen rajtuk a szemem s olyankor el-eltűnődöm a háromféle szemléletmódon, háromféle tükörképén a magyar paraszt örök arcának.

Az első színezett könyomat. Együtt van rajta a mult század idilikus hangulatában minden, ami csak a parasztromantikához tartozhat. Dombos legelő a háttér, közelben legelésző birkákkal, melyekre egy kutya vigyáz. Maga a pásztor a *legelő* szélén álló *tölgyfa* alatt heverő *kévéken* ül, egyik kezével babáját karolja át, másikkal fejét támasztja és pipáját tartja. „Válalaira omló” hosszú haj, pörge bajusz

és bánatos tekintet, ami nyilván a szerelemhez tartozik. Rézgombos piros mellény, fekete nyakkendő, valami furcsa bevágott ingujj és gatyá, amelynek száraiból sarkantyus csizmák tűnnek elő. A pór nő hajában és kezében virág, melyet éppen a pásztor nagykarimájú kalapjához tűz. Viselet: báli dekoltázsú mellfűző, sárga-piros csíkos szoknya, himzett harisnya, papucs. Mellette két kendővel letakart kosara és – kaszája.

Ez az a kor, mely pásztoridilljein át nézte a parasztot. Ez az a bizonyos kor, amikor „jobbágyorsban is jobb volt” a parasztnak, mint ma, amikor már „felszabadult”. Fárasztó és zsibbasztó az a hazug nyugalom, amely ezen a képen az alakokat körülveszi. Csillagászati számokkal lehetne csak kifejezni azt a távolságot, mely e kép festőjét és tárgyát elválasztja. A hintójából az árokszéli libapásztorra pillantó külföldi előkelő vendég tekintete hosszas és alapos tudományos vizsgálat ahhoz a felületességhez és idegenséghez képest, amellyel ennek a kis körrajznak az alkotója a parasztot élénk hazudja, S még ha hazudnál A szomorú valóság azonban az, hogy így hiszi, így tudja a parasztot. Ezt látja belőle. Legyünk hálásak, hogy ezek a vonalak és színek nem hallhatók is egyben, mert ha megzendülnének, nincs az a cikornyás, magyarosan lejátszott rossz, cigányos

műdal, amely füleinket jobban sérthetné.

Ez az a kor, amelyben az ébredő magyar lelkiismeret legjobbjait agyonhallgatták vagy örületbe kergették.

A kép aláírása: „Hirtienliebe”.

Úgy kell nekünk.

*

A második kép színezett rézkarc. Fiatalt párt ábrázol, a legény feketében, a leány tuli tarkában. Az öltözet biztosan hű pontossággal mutatja a kazáriak népviseletét. Ebben semmi kétség s ezért a pontosságért nem is kell messze mennie a művésznek, csak a városi színházba, ahova Paulini Béla minden István királykor elvezeti népünket. Nem is részletezzük hát a ruhák pitykéit, virágjait, a dolmány alól kilógó csipkés inget, a tarka, gyöngyös pártát, nézzük inkább az alakokat, arcokat. Első örömről eltűnt parasztjaink arcáról a bánat. De nagyobb fájdalomunk, hogy a művész bánat helyett teheneik egykedvű, bárgyú kifejezéstelenségét tette urrá vonásaikon. Az előző kép szinte színházias, „népszínműves” kecsességét valami borzasztó idétlenséggel váltotta fel. A leány állása és nézése hamisítatlanul megfela kabaré és novellák Mari szolgálójának, aki tudvalevően semmit sem ért meg s általában nevetnivalóan igen-igen buta.

Olyan buta és olyan idétlen, hogy ezt már fejlett rajz- és festőkészséggel visszaadni se lehetne. Ezért a művész céltudatosan és akarattal el is felejt, hogy valaha kezpet is tanult rajzolni, elfelejti

a távlati szabályokat, úgy tesz, mint a beszélni tudó felnőtt ember, aki gügyögni kezd, – szóval rajzmodorával, technikájával is *leszáll* arra az alacsonyabb szintre, ahol – az ő felfogása szerint – el kell indulnia, ha a magyar néppel találkozni akar.

Mi is tudjuk, hogy van „neo primitív” irányzat, bár ne volna. Mi is tudjuk, hogyan szoktak némitbácsit rajzolni a kazári iskolás gyermekek, bár nem az akadémiára járnak iskolába. Minden tudásunk és megértő jószándékunk mellett sem téveszthetjük azonban szemelől ennek a művészi felfogásnak alap gondolatát; a nép kezdetleges és különleges. Primitív és exotikus. Ez a Fajankó és ez a „Famari” nem a magyarság *egyetlen* ígérete és bizalma, nem multunk és jövőnk.

Ezek mulatságos figurák, akik szinte öntudatlanul hordozzák kincseket érő cicomájukat. A közép-osztály ennek a Marinak a pártáját nem mint művészi kincset becsüli, hanem elviszi teáskanna-melegítőnek; nem otthonában, munka közben keresi fel őket, hanem kirángatja az idegenforgalom érdekében hétköznapi is ünneplőben. Ez a művész még mindig idegenként áll a paraszttal szemben.

Ez a művész nem őszinte. Ha őszinte, az még* nagyobb hiba.

A harmadik olajfestmény. Az eredetit sohasem láttam, a fényképet kivágtam valamelyik lap képes mellékletéből, mely egy pár év előtti kiállításról számolt be. Festője fiatalember. A kép címe:

„István gazda.” Pihenő parasztot ábrázol, amint elgondolkozva néz maga elé. Nagyon szép körvonalu rajzot ad előre bukó, kissé kopaszodó, kerek koponyája, fehér inge, gatyája, kék köténye. Alig kellene valamit változtatnunk ennek az alaknak a tartásán, ha történetesen Tisza István díszmagyarja vagy Deák zsinoros-feketéje volna reáadva.

Az örök magyar parasztot olvasom ki belőle. Tudja, hogy sokkal többet vesződik mint mások és tudja azt is, hogy sokkal kevésbbé érdemes neki is vesződnie. Mégis megteszi. Hordozza a magyar föld és a magyar faj sorsát, értetlenül is, ösztönösen. Nagy Sándornak csaknem négy évtizedes szavait tudnám ennek az „esettfejű magyarnak a szájába adni: „Te cifra

szűrt, mázos edényt, keresel nálunk mikor kenyérre se telik” (Magyar Iparművészet. 1903.). Szobámban a kép alatt egy szépen faragott szuszék áll, mintha arra nézne s mondaná: „Ezt csak megfaragtuk, de rajtatok áll, uram, hogy kedvünk s módunk legyen még valaha effélet faragcsálni”.

Pedig éppen erről van szó. Pontosan az a feladatunk: elérni, hogy népünknek kedve és módja legyen

arra, hogy magyarságát megélie. Megélje művészetében, megélje gazdaságában és közéletben, megélje teljesen és maradéktalanul.
*

Nem félek a vádtól, hogy önkényesen, nagyon is napjaink eszméitől meghatározottan olvastam e képekből és hiszem, hogy az írott kép s az olvasott szöveg egyet jelentenek.

PADÁNYI GULYÁS JENŐ

JÓZSEFFALVA

Május 18.-án 84 magyar telek égett porrá a bukovinai Józseffalván. Szeptember 10.-éig az erdélyi magyarság áldozatkészségéből tizenegy épület került tető alá, kilencnek a falait felhúzták s további negyvennégynek az alapja készült el. Az idei építkezéshez szükséges mennyiségnek háromnegyed része az udvarokon áll. Naponta két épület kerül tető alá, úgy hogy október 18.-ára, a borzalmas tűzvészt követő ötödik hónapra egy ember sem marad hajlék nélkül. Szeptember 10. éig 2,447.000 lej gyűlt össze adományokból s ez az összeg az idei építkezést fedezi.
*

Ahogy egy ház felépül Józseffalván, s az utolsó cserepet reá teszik, a család azonnal beköltözik: nézik, tapogatják, gyönyörködnek benne, mintha meg akarnák fogni, nehogy elrepüljön. Amikor a téglát készítették, nem hitték; amikor egy jégeső elverte a száradó téglát, alig lehetett lelket önteni beléjük; még most is, mikor már állanak a házak és piroslik rajtuk a cserép, most is alig merik hinni. Minthogy egy-két ember kivételével Erdélyben sem merete hinni senki, hogy a leszegényedett

erdélyi magyarság áldozatkészsége képes lesz újraépíteni Józseffalvát. 5,000.000 lej ma hihetetlen nagy összeg s csak azok hittek ennek összegyűlésében, akik tudták, hogy a szenvedések az erdélyi magyarság lelkét kiapadhatatlan forrássá tették, melyet a testvéri segítség és egymásrautaltság érzése szüntelenül táplál.

Szegényebb lett azzal valaki, amit adott? Bizony csak gazdagabb lett. Gazdagabbak lettünk mindannyian, mert érezzük s hinni érdemes, hinni szabad, sőt hinni kötelességünk a magyarság összetartásában, áldozatkészségében, szeretetének erejében.
*

Képek szaladnak előttem. Horosz Béla nagyszerű riportjai a tűzvészről s a nyomában meginduló áldozatkészség. Kós Károly jelentése a tűzvész után alig egy hétről, melyben már az újjáépítés módját szabja meg. Azután értekezlet a sajtó képviselőivel s kibomlik a gyűjtés Erdélyszerte. A Józseffalvi segélybizottság megalakulása a három püspökkel az élen, melyen a református püspök, Vársárhelyi János sürgeti legjobban a józseffalvi katolikus magyarok meg-

segítését. Megindul az egyházak gyűjtése, s katolikus, református, unitárius és luteránus templomokban egyaránt hull a perselyekbe a fillér a távollevő testvérek megsegítésére, Kós Károly mesteri keze készíti a terveket s a házak nem kalotaszegi s nem székely házak, hanem józseffalvi házak, olyanok, mint a régiak, csak levegősebbek, szebbek, egészségesebbek. Az istállók is kívülről olyanok mint a régiak, de belső berendezésük már egy fejlett gazdálkodásra teszi alkalmassá. Seyfried Ferenc, az AMEGE titkára indítja meg a munkálatokat, s a munkálatok irányításánál ott áll Dr. Boga Alajos kanonok, Rátz Mihály kipróbált szak tudásával, s a helyszínen harcolva a nehézségekkel Bálint József, a Katolikus Népszövetség igazgatója. S a népközösségi gyűjtés és anyag-

beszerzés során hány és hány ember nyújtott segítséget, támogatást...?

*

Mi történt itt? Csoda? Nem. Csak végre találtunk egy eszmét, mely felettünk áll, s mely egymás erőinek lefogása helyett arra készítetett, hogy legnagyobb erőfeszítéssel mindnyájan egy cél szolgálatába álljunk. Józseffalvának köszönhetjük azt a tanítást, hogy a tűzvésznél erősebb az a tűz, ami a szívekben ég, a rombolásnál erősebb az építés, s – ha csak egy kicsit is törekszünk rá – hibáinknál nagyobbak az erényeink. Józseffalvának köszönhetjük azt a bizonyosságot is, hogy azoknak a magyaroknak a száma, akikre számítani lehet, nem egy vagy kétezer, hanem százezer, sőt többszázezer.

ALBRECHT DEZSŐ

NÉPKÖZÖSSÉG ÉS TÁRSADALOMNEVELÉS

Társadalomnevelés alatt nem értek tudományos, művészeti vagy épen katonai képzést. Tartalmát ebben a formában fejzehetem ki: egy népi közösség tagjainak az együttélés erkölcsi feltételeire s az ebből következő szellemi magatartásra való ránevelése. Azt hiszem: e meghatározással egy kisebbségi nép életfeltételeit érintettem.

A letelt húsz esztendő természeténél fogva e nevelés érdekében nem sokat tett. Természeténél fogva, mert a politika mindig egy külső erővel szemben való védekezést, az államhatalom velünk szemben való magatartásának bírálatait jelentette. A külső hatalom bírálata aztán elnyomta a magunk bírálatait s amit magunkért tettünk, inkább intézmény- és berendezésszerű, mint szellemi felépítés volt s most sze-

gényül és tehetetlenül állunk Népközösségünk kapujában és keressük a tartalmat, amelyet be kellene építenünk az üres keretbe. Az új birtokos a nyert föld előtt áll, az ásó és a csákány ott a kezében, a munka mégsem indul, mert nem érti a föld szavát és nem tudja vele felvenni a lelki kapcsolatot.

Mi az, ami ma hiányzik társadalomunkból? Hiányzik mindenekelőtt a szempontok egysége, öntudatosság és az ebből folyó következetes életfolytatás. Nemrégiben egy vármegyei Népközösség tanácskozásán vettem részt. Soha össze nem hangolt zenekar módján folyt le tanácskozásuk, Ahány ember, annyi elv és tájékozatlanság. A személyi megbízatásoknál úgy szempontoztunk, mintha egy uralkodó nép boldog fiai lettünk volna, A múlt, a barát-

ság, a vagyoni állás, a népszerűség, az elismerés, a megtisztelés szempontjai mellett szóhoz sem jutott a készség, az egzisztencia teremtés, az ifjúság előtérbe állítása, az önkéntes munkavállalás mai szempontjai.

Ha egy nép élete felett véleményyt akarunk mondani, soha sem a nagy alkalmi ünnepi megnyilatkozásokat kell néznünk. A közösség egyedeinek mindennapi életét, berendezkedését, házi tűzhelyét, gyermekeinek irányítását s a közösségi célokkal, a közösség tagjaival szembeni magatartását kell néznünk. Ezekben nyilvánul meg egy nép öntudata. Életmódunkon, öltözködésünkön, étlapunkon, kiadásainkon ott kell tükröződnie fegyelmezett öntudatunknak. Ez a szempont és öntudat teszi ma lehetetlenné azt, hogy valaki közgazdasági vezető legyen ugyanakkor, amikor a saját földjét az ebből folyó kötelezettségek betartása nélkül nyirbálja széjjel. S az a marosmenti eset, mikor a gazdasági tanfolyam vezetői tiltakoztak az olyan szakoktató vagy vizsgabiztos kiküldetése ellen, aki őket földje eladásánál semmibe sem vette, a nép növekvő öntudatát világítja meg élénken. Sajnos, ennek az esetnek az ellenkezőjét is elmondhatom. Egyik lelkész beszolgál a szomszéd nagyobb magyar gyülekezetbe. Beszédjében keményen megfeddi a népet, hogy a pénz, melyet nehéz ipari munkával szereznek meg, nem arravaló, hogy a városi mulatókban maradjon s az alkoholfogyasztást növelje a nemzeti közvagyon helyett. A válasz rövid: kijelentik, hogy többé szolgálatát nem igénylik s a következő vasárnapra a negyedik faluból hoztak a maguk szájaíze szerinti papot. Ismét egy másik példát dob elem az élet az átalakuló népi felfogás

méhéből. A járásbírószágon egy nagybirtok temetése folyik. A vevők, kisebb részben magyarok is, ott szoronganak a kapu előtt. Amint a járda szélén állok, előttem fékez egyik biztosító intézetünk gépkocsija. A kocsivezető kinyitja az ajtót, közelebb szólít s a fiatalember hevével von kérdőre, megtettem-e mindent, hogy híveim is arányosan részt vegyenek a birtokvásárban? Megnyugtattam, de egyúttal kértem, hogy ugyanazt a kérdést tegye fel a tulajdonosoknak és a likvidáló pénzügyintézetünk igazgatójának is. Megvallom, az első érzésem a sértődöttség volt, de később sem tudtam feledni e jeletet. Ebben az ifjúságkésztés testvéremben a feltörő öntudatos új nemzedék életszemléletét láttam s e sorokon keresztül is tisztelettel adózom neki – a „kikérem magamnak” rég lomtárba került elve helyett. Mert a népi öntudat ilyen arányu fejlettsége mellett nem történhetett volna meg a koltói eset, melynek testvéreitől csak úgy hemzseg életünk. Az történt ugyanis, hogy a koltói Teleki kastélyt s az azt környező szántókat, Petőfi szellemét megtagadva, a nép kizárásával, tisztán üzleti alapon adja el főúri tulajdonosa.

Társadalmunknak ma magában kell foglalnia mindenkit s nevelése a Népközösségben kell, hogy megtörténjék. Csak egy képzett, erkölcsileg nevelt, öntudatos és egységes társadalom tud élni jogaival és tudja tartalommal betölteni társadalmi és gazdasági kereteit. A társadalom nevelését én fontosabbnak tartom, mint bármely kivívott politikai engedményt vagy tartalom nélküli, tisztán anyagi erővel létrehozott gazdasági vagy közművelődési intézményt.

KESE ATTILA

N. T. K.

Július hó 16-án ünnepelte a Nagyenyedi Testgyakorlók Köre fennállásának negyedszázados évfordulóját.

Lényegtelen szürke kis napihír, mely mögött az átlagos újságolvasó, hála a sporttal szemben belénevelt kisebbségi felelősségérzetének, egészen jelentéktelen, aprócska, kisvárosi intermezzót sejt, a már ilyenkor szokásos ferenczjósok, piros pruszlikos, zászlószenteléssel fűszerezett díszközgyűlésen kívül zsák-bafutással tarkított, bortól virágoskedvű, piros szegfűs iparoslegényektől hangos, úgynevezett flekkenevő sportünnepélllyel tetézve.

Mert mit tud az erdélyi magyarság újságolvasó tömege a még létező néhány magyar sportegyesületnek életének lényegéről, küzödéseiről és jelentőségéről a mind ritkábban felcsillanó, görögtüzes, úgynevezett pályasikereken vagy helyi jelentőségű táncünnepségeken kívül? Sajnos, ma már különösebb bátorság sem szükséges annak kimondásához, hogy alig valamit, mert hiszen minden gondolkodó, nyitottszemű ember látja szabadjára hagyott közművelődési életünk ziláltságát, csökevényeit s üveg-házban nevelt, fegyelmetlen vadhajtasait. Betegek vagyunk; testünkben nincs épség s lelkünket az apátia kötötte guzsba. Ennek felismeréséhez nem szükséges mélyebb filozófia, sem társadalomtudományi szakképzettség, mert a betegség kivert rajtunk. Csak volna erkölcsi bátorságunk hibáink beismerésére! Bizonyára mérlegre tennők erőnket, hogy megkísérelhessük a romlás megfékezését, mert mit érünk el a lelkiség építésével, ha az elhanyagolt test betegen összeszerkadva maga alá temeti a lélek minden alkotását.

Még szerencse, hogy van egy-két kisebb városunk, ahol néhány gondolkodó ember ezt a bajt idejében felismerte, csendes, de energikus munkába állott, hogy a kor sürgető követelményeinek megfelelően ott, ahol még lehet s módjában van, segítsen átállítani ifjúságunk életét a békéből visszamaradt, ma már rozsdás holtvágányokról a kisebbségi élet nagyon göröngyös, de céltudatos ösvényeire.

Nagyenyed példát mutatott. Aki ott volt a július 16 iki ünnepségen, az láthatta, hogy az annyszor kicsúfolt kisvárosi ferenczjósok díszközgyűlés több, sokkal több a szokásos egymást dicsérgetéseknél, mert ott az ilyen esemény közügy, a szó őszintén súlyos, igaz értelmében, ahol az egyesület évfordulója a magyarság minden felelős rétegét magába foglaló pirosbetűs társadalmi ünnep. Aki ott volt, ámulva érezte azt az összetartó erőt, melyet ebben a konzervatív szellemű városban ennek az egyesületnek nagyképűségtől mentes, de nagy felelősségérettől áthatott működése jelent. Aki végighallgatta az egyesület 25 éves működéséről szóló értékes főtitkári jelentést, mintha csak az emberi társadalom fejlődésének elmúlt 25 évi történetét látta volna leperegni szemei előtt. Megkaphatta benne pontos időrendben a békebeli liberális-feudális korra jellemző sportoktól kezdve napjainkig az összes átmeneti fokozatokat, az egyéni csúcsteljesítményeken nyugvó individuálista felfogástól a kollektív-szociális alapokra fektetett mai tömegsportig, mely a társadalmi képlet felépülési szerkezetének módosulása folytán parancsoló szükségessé vált s mely a mai nem-

zeti eszméket hangoztató államok és nemzettestek számára a nemzeti eszme céltudatosságának legfőbb hordozója és biztosítója.

Nagyenyed példát mutatott, mert a július 16-án délután rendezett sportünnepélyen több ezer ember örömtől sugárzó, bizakodó szemmel és lélekkel láthatta, hogy egyesülete működésének lényegét nem egyéni eredmények hajszolásában, kirakatsportolásban, hanem ifjúságának a testneveléssel kapcsolatos fegyelmező, komoly erkölcsi és népközösségi nevelésében látja, ahol a közösségi cél szolgálatába

állított testnevelés faji szempontból olyan mértékben járult hozzá az öntudat neveléséhez, amellyel az egyéni csúcsteljesítményekre utazó alibirekordsport kisebbségi életünkben nem versenyezhet. Láthatta és megnyugvással érezhette azt, hogy *minden sport ténylegesen annyit ér, amennyit a nemzetnevelés szempontjából a jövőt illetőleg jelent.*

Nagyenyed példát mutatott, s – fontos tudnunk – mindezt egy-két lelkes, energikus, de gondolkodó fiatalembernek köszönheti.

SZÚCS ELEMÉR

A MAGYAR BANKKÉRDÉS

Román szak- és közírók évek óta szívesen foglalkoznak annak a bizonyításával, hogy a kisebbségek gazdasági helyzete és ereje Romániában kedvezőbb képet mutat, mint a románságé. Legutóbb az erdélyi román és kisebbségi bankok helyzetéről olvashattunk figyelemreméltó tanulmányt*, melynek megállapításai mind a román, mind a magyar sajtót foglalkoztatták. Nincs terünk rá, hogy a tanulmány adatait részletesen ismertessük, nehány megállapítása azonban megérdemli, hogy gondolkozásra késztesse. Szerzők az 5 millió alaptőkét meghaladó tőkével dolgozó erdélyi pénzintézetek 1934–1937. évi mérlegadatait dolgozzák fel s e három év fejlődésének adataiból igyekeznek következtetéseket levonni.

Mindenekelőtt megállapítják, hogy Erdélyben az ország lakosságának, 30.7 százaléka él, 1937-ben Romá-

nia működő 863 pénzintézete közül mégis 363, vagyis 42.1 százalék esett Erdélyre. A szerzők annak tulajdonítják az erdélyi bankhálózat sűrűségét, hogy itt a bankélet sokkal régiebb multtra tekint vissza, másrészt az ipar és kereskedelem, amely elsősorban veszi igénybe a bankok szolgálatait, magasabb fejlődési fokot mutat, mint az ország többi részeiben. Az erdélyi pénzintézetek 34.6 százaléka román és 65.4 százaléka kisebbségi jellegű, noha a szerzők szerint Erdély lakosságának 64 százaléka román és 36 százaléka kisebbségi**. Mivel a vizsgálat alá vett 5 millió fölül tőkével dolgozó bankok felsorolása és csoportosítása hiányzik a tanulmányból, nem tudjuk megállapítani, milyen alapon sorolták egyik vagy másik csoportba a pénzintézeteket. Mindenesetre szerzők figyelmen kívül hagyják, hogy a román bank-

* Sofronie Roșca – Aurel Jordăchescu: Bănci românești – bănci minoritare între anii 1934–1937. Institutul Economic Românesc, No. 162. București, 1939.

** Szerzők feltevésével szemben a hivatalos statisztika Erdélyben a románság arányát 57.6 százalékban, a kisebbségét 42.4 százalékban állapítja meg.

tőke Bukarestben van összpontosítva, de ezeknek a nagybankoknak fiókjai egész Erdélyt behálózák s így az erdélyi román bankok számából nem lehet a románság hitelszerzési lehetőségeire következtetéseket levonni. Szerzők a román bankszervezet elégtelenségével foglalkozva azt is megállapítják, hogy 1914-ben Erdélyben 216 román bank közölte mérlegét s ezek az Osztrák-Magyar Banktól 52 millió aranykorona visszontleszámitólasági hitelt élveztek. Ma – mondja a tanulmány – Erdély és a Bánság nagy román tömegei nem tudnak bankhitelhez jutni, amelyhez pedig évtizedeken át hozzá voltak szokva. Bátran megállapíthatjuk azonban, hogy ez nemcsak román, hanem a magyar tömegekre is vonatkozik, a konverzió óta a hitelélet sehogysem tud új erőre kapni.

Az erdélyi bankok alaptőkéje 1937-ben 2.031 ezer lejtt tett ki s ennek 69.5 százaléka kisebbségi tőke. A 6.014 ezer lejtt kitevő kihelyezések 79.9 százaléka, a betétállománynak pedig 74.4 %-a esik a kisebbségi bankokra. Nem ilyen kedvező az arány a visszontleszámitólas terén, mert a Nemzeti Bank által nyújtott 679 milliós hitelből a kisebbségi bankok csak 45.8 százalékos arányban részesültek. Megjegyzi a tanulmány, hogy az erdélyi pénzügyintézetek inkább magánbankoknál számítoľják le váltóikat, mint a Nemzeti Banknál, de ennek okát nem kutatja. A 3 év fejlődését vizsgálva, azt állapítja meg, hogy a román bankok aktívái ezalatt 14.1 százalékkal csökkentek, a kisebbségieké viszont 16.9 százalékos emelkedést mutatnak. A román bankok kihelyezései 1937-ben 3.7 százalékkal maradtak alatta az 1934. évi kihelyezéseknek, míg a kisebbségi bankoknál 32.2 száza-

lékkal meghaladják azt. A betétállomány mindkét csoportnál kissé visszaesett, az alaptőke pár százalékos növekedést mutat. A román hitelszervezet tehát még a normálizálódást sem tudja elérni, a kisebbségiek hitelélete ugyanakkor erőteljesen fejlődik. Mi az oka ennek? – kérdik a szerzők. Elsősorban a nemzeti államban élő kisebbségük lélektana melyet az összetartozandóság erős érzése és az egyéni vállalkozási kedv jellemez. Másrészt viszont a kisebbségek aránylag kedvezőbb anyagi helyzete.

Nagyon hasznos volna, ha magunk is rendelkeznénk hasonló módszeres adatokkal, hiszen az ilyen számok legalkalmasabbak arra, hogy újra és újra ráirányítsák figyelmünket gazdasági szervezetségünk kérdésére. Magyar bankszervezetünk pontos erejét azonban nem ismerjük s így a tanulmány reánk vonatkozó tanulságait is nehezebben vonhatjuk le. Nem volna miért tiltakoznunk megállapításai ellen, ha úgy éreznék, hogy azok minket illetnek, mert nem vádat látunk bennük, hanem a kisebbségek kultúrája, tehetsége, szorgalma, vállalkozási kedve iránti elismerést. Bizonyára a tanulmány szerzői sem kívánnak akadályt emelni a gazdasági lehetőségek egyenlősége elé s természetesen tartják, hogy csak az egyért szorgalmától, tehetségétől függhet az, mennyire viszi a gazdasági életben. A tanulmány számai azt igyekeznek bizonyítani, hogy nemcsak jogi, de gyakorlati lehetősége is megvan annak, hogy bárki a gazdasági életben munkája és képessége szerint érvényesüljön. Nem akarjuk a kérdésnek ezt az oldalát vizsgálni, nem vitatjuk azt sem, hogy a kisebbségi bankoknál a konverziós évekhez viszonyítva bizonyos javulás állott be, azt azonban meg kell állapítanunk,

hogy *ha vannak is ilyen fejlődő bankok, azok nagyobb részt nem az erdélyi magyarság bankjai*. A nagy tőkét kezelő kisebbségi pénzüzetek német vagy zsidó érdekelt-ségük, s a magunkénak csupán mintegy 40 kis vidéki bankot s 2–3 nagyobb pénzüzetet vallhatunk. Ezeknek az erdélyi magyar pénzüzeteknek részvény-tőkéje *400 millió lej* körül mozog, ami az összes erdélyi bankok alap-tőkéjének csupán 20 százalékát jelenti. Az általuk kezelt *betétállomány* a maga 400 milliót alig meghaladó összegével *még kedvezőtlenebb képet mutat* gazdasági helyzetünkről, hiszen az Albina betétállománya egymagában is felülmulja, a Hermannstädter Allgemeine Sparkasse pedig erősen megközelíti azt. Ez az összeg csupán 10 százalékát jelenti az összes erdélyi bankok betétállományának, a kisebbségi bankoknál elhelyezett betéteknek pedig 14 százalékát. S ezeknek a betéteknek is 45 százaléka konverzió előtti, egyezségi betét. Vajjon népünk takarékosági ösztöne volna hiányos – vagy egyszerűen nincs miből takarékoskodnia? A váltótárca és egyéb adósok számlája *670 millió* körül van (konverziós adósok nélkül). Az Albinánál ez az összeg 400 millió, a Hermanstadternél 340 millió. Ha már az arányszámokat kutatjuk, *csupán a konverziós kihelyezéseknél találunk eltolódást a magyar bankok javára*: itt a magyar bankok részesedése a 20 százalékot is meghaladja, az erdélyi kisebbségi bankokhoz viszonyítva pedig 36 százalékos az arány. A mi bankjaink – társadalmi tagoltságunkból következően ez – kevésbé foglalkoztak ipari és kereskedelmi kölcsönök folyósításával, a konverzió tehát súlyosabb csapást mért rájuk, mint a többi erdélyi intézetre.

Hitelszervezetünk évek óta lassan haldoklik, a magyar betétesek támogatására hiába vár, – nincs miből. A Nemzeti Banknál leszámított új váltóik értéke csupán *10 millió* lej, s talán irigykedve kellene román társaik kedvezőbb sorsát szemlélniük (az Albina a Nemzeti Banktól 76 millió lejes vi-szontleszámítolási hitelt élvez!), ha nem az volna a kötelességük, hogy elsősorban a magunk portája felé figyeljenek.

De figyelniük kell mindnyájunknak erre a kérdésre, ha nem akarjuk, hogy maholnap a román, német és zsidó tőke kiszolgáltatottjaivá váljunk. Tőkében erős, nemzeti feladatokkal azonosuló, közhasznú bankhálózatot szeretnénk; de népünk szegénysége, a reménytelenség saját próbálkozásainkkal szemben, régi hibák és személyi elfogultságok akadályozzák azt, hogy hitelszervezetünk valódi igényeinknek és szükségleteinknek megfelelően szerveződjék át. Kísérletek történnek a szétforgácsolt kis erők egyesítésére, egységes hitelszerzési eljárásra, de a kísérletek megtörnek az önzésen, a lokálpatriotizmuson, vagy a mélységes borúlátáson. Úgy látszik, bár sokat írtunk a nemzetiségi pénzüzeteknek háború előtti tevékenységéről, mégsem igyekszünk annak tanulságait hasznosítani. Nem szabad, hogy megtévesszenek az ismertett tanulmány számadatai, mert minden önáltatás, halogatás, mulasztás megbosszulja magát. Meg kell találnunk az átalakulás külső és belső feltételeit s mások sorsán való irigykedés helyett – ha kell, a régi alapoktól eltávolodva – meg kell teremtenünk a félreérthetetlenül erdélyi magyar célokat szolgáló bankhálózatot. Mi ezt a figyelmeztetést olvastuk ebből a tanulmányból.

REZUMAT

HITEL (Credit) – titlul operei de bază a marelui politician maghiar Széchenyi István (apărută în anul 1830) – îmbrățișează nu numai noțiunea creditului economic, ci în frazeologia lui – „a crede și a putea crede altuia” – se întinde și asupra conceptului moral și spiritual și ca atare: creditul devine baza și resortul tuturor intențiilor reformatoare, cât și a spiritelor și acțiunilor reînnoitoare. Redactorii și colaboratorii revistei „Hitel” sunt tinerii intelectuali maghiari ardeleni pe baza ideologiei széchenyiene.

Dr. GYÖRFFY ISTVÁN: Bazele culturii ungare noi.

Autorul cel mai temeinic cunoscător de astăzi al vieții țărănești ungare și a problemei culturii folclorice, cercetează în eseu de față rolul, pe care tradiția poporană are de împlinit în noua cultură ungară. Principiul de bază al autorului este, că nici istoria, nici limba nu s'a dovedit capabilă de a menține tradiția națională, cu privire la închiegarea domnului și a țaranului, maghiarului și a nemaghiarului. Pune întrebarea: oare venise timpul reluării revizuirii concepției despre cultura națională favorizată de clasa mijlocie de astăzi și se pune drept baza culturii naționale ungare chiar tradițiile poporane.

Esul cuprinde trei părți: În partea primă cercetează separat elementele tradiției, ca muzica populară, drama populară, dansul popular, arta decorativă, portul popular, arhitectura, gastronomia ungară, și știința populară. În cadrul celei din urmă cercetează chestiunile în legătură cu creșterea vitelor și ale agriculturii populare. Capitolul despre știința populară este de o însemnătate deosebită. Ni se dovedește cu nenumerate exemple căte neajunsuri proveniră din faptul, că știința agriculturii ungare nu s'a ocupat cu cunoștința populară bogată în experiență seculară, ci se hrănise succesiv din izvoare străine de specialitate și în defavoarea tradițiilor popularizase un sistem și o metodă nepotrivită și străină acestora. A doua parte este închinată chestiunii culegerii tradițiilor populare și a popularizării lor. Constată, că pe lângă cultivarea etnografiei obiective culegerea etnografică de ordin spiritual a fost destul de neglijat, deși originea acestuia anticipiază pe cea de ordin obiectiv. Din cauza celor constatate în cele ce urmează solicițiază întemeierea „Skanzen”-urilor ungurești (muzee etnografice sub cerul liber), cere urgent organizarea apărării monumentelor etnografice, apoi scoate în relief reforma grupării „Gyöngyös Bokréta” pe baza unor puncte de vedere, care respectă știința. Partea a treia analizează relațiunea dintre tradiția populară și educația, dând instrucții metodologice în legătură cu școală secundară, educația normală și cea a seminariștilor.

În sfârșit atrage atențiunea, că după săvârșirea desrobirii iobăgiei din 1848 trebuie să urmează pasul următor: enunțarea unirii sufletești, această însă nu cu rea-

lizabilă decât punând drept baza culturii ungare cultura populară, adică tradiția populară.

INCZE LAJOS: Oala din Corund.

Corund e o comună rurală din jud. Odorheiu, care datorită industriei sale de ceramică e cunoscută pâna și în țările depărtate. Studiul de față ne prezintă starea actuală a industriei oalelor din Corund precum și lupta cruntă ce se desfășoară între manufactura în stare de înflorire și astăzi și cucerirea spațială a industriei de fabrică în plină ascensiune. Este o constatare curioasă, că olarul secui corundian nu mai lucrează după gust propriu, adică și-a rupt legătura cu legile artei populare, a devenit om de afacere, care își dă seamă foarte bine de gustul cumpărătorilor și se acomodează de acesta. Astfel oala din Corund nu-și a putut păstra unitatea stilului și a ornamentului, prin consecință arta populară ajunsese într'o criză puternică.

SZABÓ ZOLTÁN: Maghiarismul lui Zrinyi.

Autorul cercetează notele de maghiarism ale poetului Zrinyi, de origine croată și constată, că „maghiarismul lui se trage din faptul că Zrinyi s'a conformat cu destinul maghiar, iar ceea ce a determinat acest maghiarism este cunoștința deplină a situației maghiare.” Cu citatele din opera lui Zrinyi ne dovedește, că maghiarismul nepieritor al lui constă în faptul, că el nu se mulțumește cu cunoașterea situației ungare de atunci, – ca și tânguitorii contemporani – ci vrea să ajută de bună voie într'o schimbare acestei situații. Dorința lui de acțiune se baza pe o cunoaștere vastă locală; iar cu privire la asumarea datorinței asupra lui – nu rătăcește, ca atâția dintre contemporanii săi.

Dr. SÁRY ISTVÁN: Mișcarea cooperatistă studențească.

Statistica prezintă complectează studiul autorului cu titlul: „Mișcarea cooperatistă din România” publicată în numărul nostru anterior. Ne prezintă situația materială a celor trei cooperative studențești clujene: dintre cari cea mai stabilă e cooperativa „Mercur”, fondată de studenți români dela Academia Comercială, cuprinzând restaurant, frizerie și pantofarie. Un factor comercial considerabil este și cooperativa textilă a studenților maghiari „Alfa” și este în plină dezvoltare cooperativa de alimente „Méhkas.”

JUHÁSZ ISTVÁN: Factorii sociali ai Principatului ardelean.

Acest studiu istoric vede factorii sociali de pe vremea Principatului ardelean în cele trei națiuni ardelenesti: în confederația „universitas nobilium”, în „universitas Sicularum”, și în „universitas Saxonum”, care împreună ca „unio trium nationum” constituiesc baza edificiului Ardealului de pe vremuri. După o analiză minuțioasă a celor trei „universitas” pune chestiunea, de ce românii n'au luat parte în munca edificatoare socială a Principatului ardelean. Constată, că Românii de atunci din cauza situației lor culturale și social-economice nu puteau să joace un rol aparte. În sfârșit stabilește, că baza unității națiunilor ardelenesti nici cum nu stătea pe conștiința ardelenă (transilvanism), ci pe unele considerațiuni politice și pe forța capabilă de a organiza un stat emanată de geniul politic al principilor.

Dr. PARÁDI FERENC: Situația bibliotecilor populare.

Unul dintre cei mai importanți factori ai mișcărilor culturale noi este biblioteca populară. Autorul stabilește că maghiarimea de pe teritoriul României înaintea anului 1919 poseda 241 biblioteci populare, dintre cari în urma schimbării puterii de stat se desființase 133, rămânând 108, iar se înființase din nouă 409, deci azi

numărul bibliotecilor populare ungare în funcțiune este 517. Tratează pe scurt desfășurarea mișcării bibliotecești populare ungare de după războiu, dă lista cărților mai mult întrebuințate și recapitulează învățăturile culese în cursul celor 20 de ani trecuți.

Rubrica permanentă intitulată *Metamorphosis Transilvaniae* tratează pe primul loc cu titlul „Pro Domo” chestiuni curente actuale, Padányi Gulyás Jenő publică un articol intitulat „Cele trei fețe ale țăranului maghiar”, Albrecht Dezső tratează reedificarea satului bucovenian Vorniceni (jud. Suceava) căzut victima incendiului, Kесе Attila se ocupă cu problema educației sociale, Szűcs Elemér cu principiile educației fizice, iar V. S. cu chestiuni bancare maghiare ardelen.

ZUSAMMENFASSUNG

HITEL (Kredit) – ist der Titel des grundlegenden Werkes des grossen ungarischen Politikers Széchenyi, aus dem vergangenen Jahrhunderte, erschienen im Jahre 1830. Dieses Werk umfasst nicht den Begriff des wirtschaftlichen Kredits sondern dehnt nach seiner Phraseologie auch auf das „einander glauben und glauben können”, auf den Begriffskreis des moralischen und geistigen Kredits aus, und als solches ist Kredit der Grund und die Triebfeder aller Reformabsichten, aller Erneuerung zielender Gedanken und Taten. Die Verfasser und Mitarbeiter der Zeitschrift „Hitel” sind die jungen Intellektuellen von Siebenbürgen, die auf der Grundlage der Ideen Széchenyis stehen.

Dr. GYÖRFFY ISTVÁN: Die Grundlagen der neuen ungarischen Kultur.

Der Verfasser ist der bester Kenner des heutigen ungarischen Bauernlebens und der Fragen der Volkskultur. In diesem Studium prüft er, welche Rolle die Volkstradition in der neuen ungarischen Kultur einnehmen soll. Sein Grundsatz ist: die Geschichte und die Sprache erwiesen sich nicht als Erhalter der Nation, welcher den Herrn und den Bauern - den Ungarn und Nichtungarn unzer trennlich verscholzen hätte. So wirft er die Frage auf: ob die Zeit gekommen ist, dass unsere Mittelklasse ihre bisherige Auffassung über die Nationalkultur nachprüfen und die Volkstradition als Grund zur ungarischen Nationalkultur legen soll.

Das Studium hat drei Teile: Der erste Teil prüft die einzelne Traditionselemente, sowie: die Volksmusik, das Volksdrama, den Volkstanz, die Volkskunst, die Volkstracht, die Baukunst, die ungarische Küche, das Volkswissen und im Rahmen des letzteren studiert er die Fragen der volkstümlichen Viehzucht und der Landwirtschaft. Von besonderer Bedeutung ist derjenige Teil wo er von dem Volkswissen schreibt. Mit zahlreichen Beispielen zeigt er wieviel Nachteil stammte davon ab, dass die ungarische Landwirtschaft sich nicht um das Jahrhundert alte Volkswissen kümmerte, sondern folgerichtig immer von fremden Fachstudien nährte und wie sie fremdes System und fremde Methoden zu verpflanzen versucht hat. Der zweite Teil beschäftigt sich mit dem Sammeln der Volkstradition und mit den Fragen der Vervolkstümlichung. Er stellt fest, dass neben dem Pflegen der Gegenständlichen-Ethnographie das Geistig Ethnographischsammeln ziemlich zurückgeblieben ist, obwohl ihre Anfänge noch vor das Gegenständlich-Ethnographischsammeln reichen. Deshalb vordert er die Gründung der ungarischen „Skanzen” und hält die Organisierung einer Verteidigungsgruppe für Volkstümliche-Kunstdenkmäler

unerlässlich. Er spricht noch von der Reform des „Gyöngyös Bokréta“, dem Achten des wissenschaftlichen Standpunktes. In dem dritten Teil prüft er den Zusammenhang zwischen der Tradition und Erziehung und gibt methodische Instruktionen im Zusammenhange mit der Mittelschule, Lehrer- und Pfarrerbildung.

Am Ende weist er auf die im Jahre 1848 geschehene Freisetzung der Hörigen hin und sagt, dass jetzt ein zweiter Schritt folgen sollte: man muss die seelische Vereinigung aussprechen. Dies kann man nur dadurch erreichen, dass die Volkskultur, das heist die Volkstradition als Grundlage zur Nationalkultur gelegt wird.

INCZE LAJOS: Töpfe aus Korond.

Korond liegt im Udvarhely Komitat. Dieses Dorf ist durch seine Topfindustrie berühmt geworden. Incze zeigt die heutige Lage dieser Industrie und spricht von dem harten Kampf womit dieser brave Gewerbestand gegen die Grossindustrie sich behauptem will. Der Szekler aus Korond kann heute schon nicht mehr nach seinem Geschmack arbeiten. Das heisst, er musste sich von den Gesetzen der Gewohnheiten scheiden und wurde Kaufmann. Er ist gezwungen den Geschmack seiner Käufer zu beobachten und sich daran zu fügen. So musste der Topf aus Korond auf seinen einheitlichen Styl und seine einheitliche Verzierung verzichten. Dadurch ist diese Art von Volkskunst in eine sehr schwere Krise geraten.

SZABÓ ZOLTÁN: Zrinyi's Ungartum.

Der Verfasser analysiert Zrinyi's Ungartum da dieser kroatischer Herkunft sei. Er zeigt, dass beste Beweise seines echter Ungartums sind: er hatte sich immer als ein Ungar benommen, sich in die ungarische Lage eingefühlt und das Ungartum gekämpft. Mit Zitaten aus seinem Werke zeigt der Verfasser, dass Zrinyi nicht zufrieden mit Darstellen der Beschwerden der Ungarn war, wie seine Zeitgenossen es getan haben, sondern er versuchte zu helfen und eine Lösung zu finden. Er sah immer klar seine Aufgabe und irrte sich nicht herum als sovieler seiner Genossen.

Dr. SÁRY ISTVÁN: Die Studentengenossenschaften.

Die gegenwärtige Angabenmitteilung ist eine Ergänzung zum Studium des Verfassers über „Die Genossenschaftsbewegung in Rumänien“, das wir in unserem vorigen Heft bereits veröffentlicht haben. Hier bespricht er die wirtschaftliche Lage der drei Studentengenossenschaften aus Klausenburg. Da erwähnt er, dass die reichste Genossenschaft der rumänischen Studenten der Handelsakademie gehört, unter den Namen „Mercur“. Sie haben Gasthaus-, Friseur-, und Schuhmachergenossenschaft. Es ist aber von Bedeutung die auf die Initiative der ungarischen Studenten zustandekommene „Alfa“, eine für Kleidung- und Stoffanschaffende Genossenschaft, ausserdem die entwicklungsfähige Mensa „Méhkas.“

JUHÁSZ ISTVÁN: Die gesellschaftlichen Faktoren des siebenbürgischen Fürstentums.

Die geschichtliche Studium stellt fest, dass die gesellschaftlichen Faktoren des siebenbürgischen Fürstentums die drei Nationen waren, d. h.: die universitas Nobilium, universitas Sicularum und universitas Saxonum. Das unio trium nationum bildete das Fundament des einmaligen Siebenbürgens. Nach ausführlicher Analyse der drei universitas stellt er die Frage, warum die rumänische Nation an der Bauarbeit der siebenbürgischen Nationalgesellschaften keinen Teil genommen hatte. Er stellt fest, dass das damalige Rumänentum wegen ihre kultur- und sozialwirtschaftliche Lage keine gesonderte Rolle tragen konnte. Schliesslich verweist er darauf, dass die siebenbürgischen Nationen sich nicht wegen ihres siebenbürgischen

Bewusstseins zusammen hielten, sondern das politische Bedenken und die staatsbildende Kraft ihrer Fürsten sie fest zusammen knüpfte.

Dr. PARÁDI FERENC: Die Lage unserer Volksbibliotheken.

Die Volksbibliothek ist das bedeutendste Hilfsmittel in der neuen Kulturbewegung. Der Verfasser des Studiums stellt fest, dass die Ungaren die heute *im* Rumänien leben, bevor 1919 nur 241 Volksbibliotheken gehabt hatten. Von diesen hörter nach dem Imperiumswechsel 133 auf. Es sind bloss 108 geblieben. Nachher begründete man wieder 409, so dass wir heute schon 517 Volksbibliotheken haben. Er beschränkt sich kurz mit dieser Bewegung, mit ihrer Ausbildung nach dem Kriege, und fasst kurz die Lehren der vergangenen zwanzig Jahren zusammen.

Metamorphosis Transylvaniae: Dieser beständiger Raum beschäftigt sich in erster Reihe unter dem Titel „Pro Domo“ mit zeitmässigen Fragen; dann schreibt Padányi Gulyás Jenő über die drei Epochen der Bauernanschauung; Albrecht Dezső teilt uns die Bauarbeit von Józseffalva aus Bukovina mit; Kese Attila beschäftigt sich mit den Fragen der Gesellschaftserziehung, Szűcs Elemér mit dem Leibeserziehungswesen und kollektiven Sport, V. S. berichtet über die siebenbürgisch-ungarische Bankangelegenheiten.

Előfizetések nyugtázása

1938. évfolyamra 150 lejt fizettek (folytatás): Dr. Gál Miklós, Gáll László, Geréb Dénes, Dr. Gyepessy György, Dr. Hegedűs Sándor, Hegyi István, Hoboth József Árpád, Holok Gyula, Dr. Horváth Miklós, Imets Tamás, cs. Jakab Árpád, Jaross Béla, Dr. Jénáki Ferenc Juhász Albert, Kajtsa Ferenc, Karda Ferenc, Katorna I., Kánya Györgyné, Kelemen Béla Kolozsvár, Kelemen Béla Fánate, Br. Kemény Ferenc, Keresztély József, Dr. Keresztes Zsigmond, Kerezsi Albert, Dr. Kiss Árpád, Kiss Bertalan, Kiss Béla, Dr. Kiss Endre, Kocsis Béla, Kolumbán Ellák, Dr. Kornhofter Vilmos, Korponay Ferenc, Kosza József, Dr. Kovács László, Kovács Sinter, Kovrig Sándor, Kozma Viktor, Krausz László, Dr. Laczkó László, Ladányi László, Lakatos István, Dr. Lakatos Ottó, Dr. László Ferenc, László Gyula, Lendvay Sándor dr., Lengyel István, Lengyel József, Lestyán József, Dr. Lénárd Bálint, Dr. Lőrincz József, Lőrincz Lajos, Magy. Ált. Hitelbank fiókja Nvárad, Magy. Polgári Kör Des, Dr. Máthé László, ifj. Mátyás Vilmos. Dr. Medve András, Dr. Medvigy Ferenc, Dr. Metzger Márton, Dr. Mezey Mihály, Mók László, Dr. Moldován Pál, Molter Károly, Nagy Béla, Nagy Dénes, Nagy Elemér, Dr. Nagy Endre Nagy Imre, Dr. Nánási János, Gr. Nemes András, Nemeth Zsigmond, Dr. Alai Lajos, Oláh Sándor, Dr. Orbán Dénes, Orbán Károly Dr. Orosz Pál, Orth Imre, Osváth Ernő, Pap Imre, Dr. Papp Béla, Pál Tamás, Pálffy Antal, D. Páris Vilmos, Perjessy János, Peres Kálmán, Dr. Pécsi László, Pintér István, Pitner Árpád dr., Premontrei Rendház Nagyvárad, Dr. Prinzinger János, Pangly László, Radó A. Dezső Dr. Rednik Tamás, Ref. Főgimnázium Könyvtára Szatmár, Ref. Kollégium Kvár, Róm. Kat. Népszövetség Tvár, Rostás Dániel, Dr. Schilling Árpád, Schriffert Béla, Simon István, Dr. Simkó György, Dr. Soós István, Gr. Subeoberg József, Sükösd Pál, Szabó József, ifj. Szappanos Gyula, Szász István, Szász Károly, Száva Gerő, Szávay A. Béla, Dr. Szentpály Gyula, Székely Mikó Kollégium Szentgyörgy, Sziogyártó György, Szociális Testvérek Tvár, Dr. Tanody Endre, Tatár Zsigmond, Gr. Teleky Ernő, Gr. Teleky Mihály, Teológiai Olvasókör, Dr. Timár Ferenc, Tittel Andor, Dr. Tolnai János, Tompa Sándor, Tökés Béla, Török Ferenc, Török Mihály, Traunfeller Tibor, Udvarhelyi Kaszinó, Unit. Teol. Olvasóköre Kvár, Valda Gáspár, Dr. Vargha Béla, Vásárhelyi Józsefné, Veress Béla. Vita Ödönné, Dr. Vitályos István, Dr. Wenetsek Oszkár, Zathureczky Péter, Gr. Zichy Dezső, Zilahy Kaszinó, Zsidó Dónát, Dr. Szabó Zoltán, Sándor Imre.

103 lejt fizettek: Buzás Imre, Dobri János, Magyar Kaszinó Nyárad, Dr. Nyágyuly Antal, Sündi Szabolcs.

75 lejt fizettek: Biró József, Császár Károly, Dr. Geley Béla, Kedves András, Lammert Sándor, Dr. Sulyok István, Dr. Varga Lajos.

Egyéb összegeket fizettek: Dr. Bertalan István 450, Dr. Böszörményi Sándor 450, György Győző 130, Dr. Jancsó Elemér 50, Kiss Olga 90, Dr. Kobor József 200, Lévai Klára 40, Dr. Sinkó Istvánné 30, Vadász Károly 60, Vármegegyék Városok Orsz. Mentőegy. 1500, Zerkovitz Oszkár 1050, Dr. Zlinszky György 2388.

1939. évfolyamra 210 lejt fizettek: Faluszövetség Bp., Hankó Lajos, Nagy Károly, Radnóti Dezsőné, Sol Club Bp.

150 lejt fizettek: Dr. Alexi Sándorné, Dr. Ambrózy Pál, Dr. Barabás János, Dr. Bartal György, Dr. Bau-garten Sándor, Gr. Bethlen Dániel, Borbély Béla, Dr. Bölöni Zoltán, Dr. Csákány Béla, Csomós Jenő, Demeter Károly, Dr. Farkas László, Dr. Fehér Endre, Fodor József, Fodor Pál, Gyárfás Pálné, Br. Györffy Lajos, Heller István, ifj. Dr. Huszár Ödön, cs. Jakab Árpád, Jakabfi Imre, Jellmann Gyula, Kiss Bertalan, Kiss József, Kiss Miklós, Kiss Ödön, Kocsis Béla, Konopi Kálmán, Korponay Ferenc, Kosza József, Lévy Klára, ifj. Lithvay Antal, Luczky Ferenc, Majláth liceum könyvtára Gyulafehérvár, Magyar László Magy. Polgári Kör Dés, Mátyás József, Dr. Metzger Márton, Nagy Dénes, Dr. Oberst Zoltán, Oláh Sándor, Dr. Páris Vilmos, Paksy Gézané, Petres Kálmán, Pintér István, Dr. Pitner Árpád, Purgly László, Dr. Rednik Tamás, Ref. Elemi Iskola Mvásárhely, Rédey Károly, Sály László, Dr. Schilling Árpád, Dr. Schultz Tibor, Simén Dániel, Szász János, Szepsy Zoltán, Szécsi Pál, Dr. Széll Lajos, Széles Dénes, Dr. Szépp Ferenc, Szilágyi Sándor, Szociális Testvérek Temesvár, Dr. Telbisz Péter, Dr. Tolnai János, Vityé Károly, Gr. Zichy Dezső, Lengyel József, Kovács Pál, György Győző.

(Folytatjuk.)

Cluj, Str. Kogălniceanu
7.
Bun de imprimat.